ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՐՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԴԵՂ ՆՈՒԿԸ

-A LIT
KIBF
1968

Տպագրութիւն "ՊԱՑՓԱՐ"

234

Türk-Ermeni Azınlık Okulları
İSTANBUL-1971
Öğretmen Yardım Derneği

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՐՔԱԶԱՑ ՈՒՍՈՒՑՉԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՖՐԷՏ ԿԻԲՄԸՆ

ԴԵՂՆՈՒԿԸ

Հայացուց
ՎԱՀՐԱՄ ԲԱՐՈՒՆԵԱՆ

1968
Տպարան՝ "ՊԱՑՔԱՐ"

Ա.

ՔԱՆԻ ՈՐ անպայման անուն մը տալ պէտք էր անոր, Դեղնուկ կոչեցինք զայն։ Որովհետեւ, կարճ, դեղին ատեաններ ունէր։ Գունատած դեղին մը։ Ու երբ բերանը կը բանար հաչելու համար, տեսակ մը կակաղկանձ դուրս կուգար խռչակէն՝ փոխանակ չուներուն սովորական հաչիւնին։

Կարծես տակաւին երէկ ըլլար, այնչափ յստակ կը յիշեմ թէ ինչպէս. դատարկապորտի մը նման, եկաւ կանգ առնել կոչտ ու կոպիտ կոճղերէ կառուցուած մեր խրճիթին առջեւ։ Ու ալ չգնաց։ Սկիզբը այն աստիճան կը ջղայնանայի անոր տեսքէն, անդուսպ փափաք մը կ'ունենայի զայն սպաննելու։ Բայց վերջը, երբ երբ զայն իրապէս սպաննելու ստիպուեցայ, ինծի այնպէս թուեցաւ որ ընտանիքիս անդամներէն մէկուն կեանքն է, զոր կը խլեմ իր ձեռքէն։

Այսպէս կը խորհէի ահա գեղնագոյն, հսկայ այդ չան մասին։

Եթէ չեմ սխալիր 1860 տարին վերջանալու մօտ էր, երբ դեղնուկ եկաւ, միացաւ մեզի։ Ամէն պարագայի, այն տարին էր, երբ հայրս, հարեւան ագարակատէրերու հետ միասին, հեռաւոր քաղաք մը գնաց եզները ծախելով մաս մը հնչուն դրամ հայթայթելու յոյսով։ Եւ ճիշտ էր որ շատ պէտք ունէինք մենք դրամի։ Նախորդ մէկ քանի տարիներու երաշտը սպառած էր թէ ամրողջ մեր սննդեղէնի մթերքը և թէ հնչուն դրամը, որ արդէն մեծ բան մը չէր։

Հայրիկս սա բառերով վերջացուց իր ուղերձը՝ հարեւան ագարակապաններուս հետ հաւաքոյթի մը ընթացքին։

Ուրեմն ընկերներ, կարճ խօսքով, մեր միակ փափաքն է մաս մը դրամ հայթայթել։ Եւ ես կը հաւատամ թէ պիտի հասնինք մեր նպատակին։

Գաղափարը թէեւ դիւր եկաւ ագարակապաններուն, սակայն անոնց ոմանք տակաւին վարանումի մէջ էին։ Քաղաքը, ուր պիտի երթային անոնք, մեր գտնուած լեռնաւետ վայրէն առ նուազն վեց հարիւր մղոն հեռաւորութեան մը վրայ էր։ Ամիսներ պիտի անցնէին մինչեւ նախիրը հոն տանէին ու յետոյ տուն վերադառնային ձիերով։ Գալով եւս թողուած կիներուն ու երախաներուն, անոնք ալ բոլորովին առանձին եւ անպաշտպան պիտի մնային լեռնային ու անտառախիտ ընդարձակ հողամասի մը վրայ։

Այո, սակայն, դրամի ալ պէտք կար։ Եւ երբ մէկը բան մը ընել կ'ուզէ, ստիպուած է նաեւ կարգ մը վտանգներ նկատի ունենալ։ Ագարակապանները վիճաբանութեան դրին այս բոլորը։ Խորհրդակցեցան նաեւ իրենց տիկիններուն հետ ու վերջապէս որոշեցին երթալ։ Մնացողներուն ալ բացատրեցին թէ ինչ պէտք է ընել կարմրամորթներու յարձակման պարագային, կամ երբ աղուէսի նմանող սա կարգ մը կենդանիները գալով եգիպտացորենը ուտել յանդգնին։ Եւ կամ, արջերը գրոհ տան խոզերը յօշոտելու նպատակով։ Յետոյ, այդ բարի ագարակապանները իւ մի հաւաքեցին նախիրը, խարանեցին բոլոր եզներու յետոյքը ու ճամբայ իննկան պանդուխտներու պէս։

Խիստ լաւ կը յիշեմ այն օրը, երբ հայրս մեկնեցաւ։ Թամբուած իր ձիուն քովէն քալելով հասաւ ան մեր խրճիթին առջեւ։ Հրացանը պատեանին մէջ էր։ Ուրուած անկողինն ալ թամբին ետեւի չրթունքին կապած էր։ Շատ լաւ կը յիշեմ։ Բարձր իր հասակով եւ ուղղաձիգ նստուած քով, հայրիկս խիստ վայելուչ երեւոյթ մը ունէր։ Գլխարկը բարձր կը կենար գլխուն վրայ եւ պեխերը, որոնք կովու եղջիւրներու կը նմանէին, կախ եկած էին բերնին

երկու քովէն։ Մայրիկս ալ լաւ կը յիշեմ։ Լալագին վիճակ մը ունէր ան։ Հօրս մեկնումին պատճառով անչուչտ։ Գալով Արլիսին, ան, անտեղեակ անցուդարձերէն, կը չարունակէր հեկեկալ։ Աւելի ճչգրտօրէն, Արլիս՝ որ հինգ տարեկան էր դեռ, կուլար ոչ թէ անոր համար որ հայրիկս կը մեկնէր, այլ՝ որովհետեւ զինքը մթասին տանող մը չկար...։

Ես չէի լար։ Տասնըչորս տարեկան էի այն ատեն։ Այսինքն, գրեթէ հասուն երիտասարդ մը։ Կանգնած դէպի ետ, վայրկեան մը իսկ չէի ուզեր մտաբերել թէ լալ կ՚ուզեմ։

Հայրս, մայրիկս ու պզտիկ Արլիսը չոյելէ ետք հեծաւ իր ձին։ Հօրս նայեցայ։ Նշանացի իր քով կանչեց զիս։ Գացի եւ կածանն ի վար սկսայ քալել ձիուն կողքին։ Ազբիւրը անցանք։

Բաւական հեռացած էինք եւ տուներնները չէին կրնար լսել մեզ։ Այն ատեն հայրիկս ծռելով ձեռքը ուսիս դրաւ։ Ցետոյ ըսաւ.

— Թրավիս, դուն մեծցար այլեւս։ Երիտասարդ եղար։ Իմ բացակայութեանս դուն պիտի ըլլաս տունին հայրը։ Ըստ այնմ ուղղութիւն տուր դուն քեզի։ Լաւ հոգ տար մայրիկիդ ու պզտիկ Արլիսին։ Ուշադիր գտնուէ գործիդ և առիթ մի տար մօրդ՝ քեզի ցոյց տալ ընելիքներդ։ Հիմա ըսէ տեսնեմ ինծի։ Պիտի կարենա՞ս ընել այս բոլորը։

— Այո հայրիկ, ըսի։

— Կովերը պէտք է կթել, փայտը կոտրել, նշան դնել խոզիկներուն ու հայթայթել տան անհրաժեշտ միսը։ Բայց կայ աւելի կարեւորը։ Եգիպտացորենի դաշտը։ Եթէ ճիշտ ժամանակին չաշխատիս հոն ու եթէ հունձքը միջատներուն կերցնես, ձմեռը առանց հացի կը մնանք բոլորս։

— Այո հայրիկ, կրկնեցի։

— Լաւ ուրեմն գաւակս, ըսաւ հայրիկս։ Աչնան կը տեսնուինք։

կեցայ։ Ան չարունակեց իր ճամբան։ Խօսելիք ուրիշ բան չունէինք։

Յանկարծ միտքս ինկաւ ու վազեցի հայրիկիս ետեւէն, մինչ կը պոռայի որպէսզի կանգ առնէ։

Կեցուց ան իր ձին ու կէս մէջքին վրայ դառնալով ինծի նայեցաւ։

— Ի՞նչ կայ տղաս, ի՞նչ կ'ուզես։

— Ձիս, ըսի։

Կարծես առաջին անգամ կը լսէր այդ բառը ինձմէ։

— Ի՞նչ ձի, ըսաւ ու յարեց. այսինքն ձի՞ մը կ'ուզես։

Բողոքեցի։

— Հայրիկ ճան, ըսի, գիտես թէ քանի քանի անգամներ խնդրեցի քեզմէ ձի մը առնել ինծի։

Երբ գլուխս վերցուցի անոր նայելու համար, նշմարեցի թէ կը ժպտէր։ Ցետոյ ամչցայ։ Չէի կրցած անոր կատակը հասկնալ։

— Ձիէն աւելի չուն մը պէտք է քեզի։

— Այո, հայրիկ ճան, գիտեմ, ըսի։ Բայց չատ կը փափաքիմ ձի մը ունենալ։

— Շատ լաւ, ըսաւ հայրիկս այն ատեն։ Դուն իմ բացակայութեանս տղամարդու մը պէս վարուէ, ես քեզի ձի մը պիտի գնեմ՝ նախիրը ծախելէ ետք։ Եկուր հիմա այս սակարկութենէն վերջ իրարու ձեռք տանք։

Ու ձեռքը ինծի երկարեց։ Սեղմեցի։ Ասիկա իմ առաջին ձեռքի սեղմումս էր՝ տղամարդու մը նման։ Մեծութիւն մը զգացի մէջս։ Կուրծքս հպարտութեամբ ուռեցաւ։ Ուրեմն ես կարեւոր անձնաւորութիւն մըն եմ եղեր ու իմ այդ դիրքիս չեմ անդրադարձեր մինչեւ այդ վայրկեանը։ Եւ յանկարծ հասկցայ թէ հօրս բացակայութեան ընթացքին չկար գործ մը զոր ես չկարենայի կատարել։

Դարձայ ու կածանն ի վեր քալեցի դէպի տուն։ Հայրս իրաւունք ունէր թերեւս։ Ինչպէս բոլոր մեր հարեւաններս, ես ալ պէտք ունէի չունի մը։ Սովորական չուներ էին

ատոնք: Դրացի ագարակապաններըը կը գործածէին զանոնք հօտերը չցրուելու, նախիրը քշելու և աղուէսներուն եգիպտացորենի դաշտերը մուտքը արգիլելու նման գործերու մէջ: Այդ չուներըը միաժամանակ պահապանութիւն ալ կ'ընէին: Կ'արգիլէին անոնք մերձեցումը գայլերուն, արջերուն և դատարկապորտ բնիկներուն: Անաարակոյս, հոն, ուր կ'ապրէինք մենք, չուներ մը արժէքը, չատ անգամ, աւելի էր մէկ քանի մարդու արժէքէն: Այս ճշմարտութիւնը ես ալ գիտէի ուրիշներու նման, քանի որ տակաւին մէկ տարի առաջ ես ալ չուն մը ունէի: Զանգակ էր չունիս անունը: Տարիքն ալ ինծի չափ էր գրեթէ: Ես գիս ճանչցած օրէս ի վեր Զանգակ մեր քովէն էր: Մանկութեանս շրջանին քանի քանի անգամ օձերու եւ չարաճճի խոզերու դէմ պաշտպանած էր ան զիս: Երբ քիչ մը մեծցայ, որսի գացինք անոր հետ: Մէկ անգամ ան փրկեց իմ կեանքս, երբ ծովը կը խեղդուէի: Ուրիշ օր մըն ալ Զանգակ ողջ տունը ոտքի հանեց, երբ Օքլահոմա նահանգին կողմերէն եկած կարմրամորթեր մեր ջորին, Շուտիկը, գողնալով ուտել կը պատրաստուէին:

Բայց յետոյ, օր մըն ալ, Զանգակ տխմար գործ մը տեսաւ եւ իր այդ սխալը իր կեանքով վճարեց:

Հօրս հետ մեր տան ետեւ գտնուող մարգագետնին չոր խոտերը հնձելով զբաղած էինք: Ցանկարծ բոժոժաւոր օձ մը յարձակեցաւ հօրս վրայ: Զազիր սողունը ադամանդի պէս կը փայլէր արեւուն մէջ: Ճարպիկ եւ ուժգին չարժուածով մը հայրիկս մանգաղը օձին գլխուն իջեցուց: Այդ մէկ հարուածը բաւական եղաւ որպէսզի սողունին գլուխը գետնարուող մարմինէն անջատուի եւ մէկ մէթր անդին իյնայ: Ու հոն, գետինը, այդ զազրելին տակաւին կը բացուէր ու գոցուէր քան մը խածնելու պէս:

Զանգակին նման ուշիմ կենդանիէ մը երթալ այդ գլուխը հոտոտելէ ուրիշ բան մը կ'ակնկալուէր: Այդպէս չըրաւ Զանգակ ու պահ մը ետք գլուխը դէպի ետ նետած սկսաւ ահաւոր ձայնով մը կաղկանձել: Շատ ուշ մնացած

էր: Օձին բերանը գոցուած էր չունին քթին վրայ եւ սո-
ղունին թունալից ակռաները խորապէս մխրճուած էին հէք
չունին մսին մէջ: Զանգակ մինչեւ որ յաջողեցաւ օձին
գլուխէն ազատել իր քիթը, մէկ վայրկեանէն աւելի ժա-
մանակ անցաւ:

Շունս մեռաւ այդ գիշեր ու ես ամբողջ չաբաթ մը
արցունք թափեցի: Հայրս խոստացաւ անմիջապէս նոր չուն
մը առնել ինծի, տառապանքս թեթեւցնելու համար: Սա-
կայն ի զուր: Ես ուրիշ չուն չէի ուզեր: Ինչքա՜ս գլխէս կը
թռէր երբ կը խորհէի թէ ուրիշ չուն մը պիտի գայ գրա-
ւել Զանգակին տեղը:

Հիմա ես նոյն զգացումները ունէի: Միակ փափաք մը
կար մէջս: Զիու մը տէր ըլլալ:

Կածանը, ուրկէ կը յառաջանայի, ծովախորշի մը ե-
զերքին կ'երկարէր եւ բարձր ծառերով զարդարուած էր:
Ծառերը, ծաղկած էին սպիտակ ծաղիկներով, որոնց բոյրը
տարածուած էր օդին մէջ: Ճիւղի մը ծայրը թառած թռչուն
մը կ'երգէր երջանիկ: Հայրիկս ու մայրիկս երբ այդ չրջանը
եկած էին հաստատուիլ տարիներ առաջ, մայրիկս Դայլայլ
կոչած էր այդ ծովախորշը: Թռչունին երգը լսելով անգամ
մը եւս համոզուեցայ որ մայրիկս իրաւունք ունէր: Համա-
ձայն ինծի ըսուածին, սապէս պատահեր է դէպքը:

— Մայրիկս կը վարէ եղեր եղներ լծուած կառքը, որ
բեռնաւորուած է եղեր տան կարասիներով, իսկ հայրիկս իր
առջեւէն կը քշէ եղեր կովերն ու ձիերը: Մինչ կը յառաջա-
նան եղեր հանդարտօրէն, մայրս տեսեր է ծովախորշը ու
լսեր է թռչուններու դայլայլը: Անմիջապէս Դայլայլ կոչեր
է անուշիկ մայրիկս այդ տեղւոյն անունը: Մայրիկս ու հայ-
րիկս կ'ուզեն եղեր միւս գաղթողներուն մօտ տեղ մը հաս-
տատուիլ, սակայն չկարենալով դիմադրել այդ չրջանին գե-
ղեցկութեան, առանց այլեւայլի հոն մնացեր են: Ծառերը
ծաղկած են եղեր ու գրեթէ կորսուած սպիտակ, հրաչալի
ծաղիկներու տակ: Իւրաքանչիւր ճիւղի վրայ թռչուններ
կ'երգեն եղեր ու ամէն ինչ այնչափ գեղեցիկ է եղեր և

այնքան անուշ կը բուրէ եղեր, թռչունները այնպէս հրաշալի երաժշտութիւն մը կը յօրինեն եղեր, որ մայրիկս չէ ուզեր քայլ մը ևս յառաջանալ, և ըսեր է հօրս.

— Հոս հիմնենք մեր տունը։

Այդպէս ըրեր են անոնք։ Ու հոն, բնական այդ ծոցին բարձունքին վրայ տնակ մը չինելով հեռացուցեր են բնիկները։ Ցետոյ եգիպտացորենի դաշտ մը երեւան բերեր են։ Աւելի վերջ ջիս և պզտիկ Արլիսը մեծցուցեր են։ Ջոյր մըն ալ ունիմ եղեր, բայց ան բարձր տաքութեամբ հիւանդութեան մը բռնուեր ու մեռեր է։

Եւ հիմա, ատիկա իմ տունս էր և հօրս քացակայութեան ես պիտի կառավարէի զայն։

Եկայ մինչեւ ջուրին ակը, ուր ճաթած ժայռէ մը կը քխէր և պաղ էր ու զուլալ։ Ջուրը կը հոսէր փոսի մը մէջ, որ կառք մը պատսպարելու չափ ընդարձակ էր եւ հոն այդ փոսին մէջ կանգնած էր պզտիկ Արլիսը՝ մինչեւ ականջները ջուրին մէջ։ Այն ջուրը, զոր կը խմէինք բոլորս։

Զայնեցի անոր.

— Արլիս, չուտով դուրս ելիր այդ ջուրէն։

Արլիս դառնալով լեզուն ցոյց տուաւ ինծի։

Սպառնացի։

— Ծառէն ճիւղ մը պիտի կոտրեմ հիմա։

Պատասխանի տեղ Արլիս դարձեալ լեզուն հանեց եւ սկսաւ ջուրը իմ կողմս ցայտեցնել ձեռքերով։

Զմելիս հանելով ծառէ մը ճիւղ մը կոտրեցի։ Մաքրեցի ճիւղին փուչերն ու տերեւները եւ քալեցի ուղղակի Արլիսին վրայ։

Եղբայրս հասկցաւ թէ խնդիրը սկսած էր լուրջ հանգամանք մը ստանալ։ Հապճեպով ելաւ ան ջուրէն։ Մարմնին ամէն կողմէն վազող ջուրը գետինը, հողին վրայ ձգուած հագուստները կը թրջէր։ Ցետոյ, Արլիս սկսաւ այդպէս մօրէ մերկ, դէպի տուն վազել, մինչ բարձրաձայն կը ճչար կարծես մորթազերծէին զինքը։

Մայրիկս, որ լսած էր Արլիսին ճիչերը, աճապարան-

քով խրճիթին դուռը եւած էր։ Տեսաւ թէ ինչպէս մեր խայտառակը կը վազէր բոլորովին մերկ վիճակով մը։ Անչուշտ տեսաւ զիս ալ, որ մէկ ձեռքս ծառին ճիւղը, միւս ձեռքս Արլիսին հագուստները, չարաճճին հետապնդելով պրաղած էի։

— Թրավիս, պոռաց մայրիկս, ի՞նչ կ'ընես եղբօրդ։

— Տակաւին բան մը չըրի, ըսի։ Բայց եթէ ուրիշ անգամ այդպէս մեր խմելիք ջուրը մտնէ, կը սորվեցըննեմ անոր։

Մայրիկս ինծի նայեցաւ երկար։ Կարելի է ինքզինքը կը ժողուէր ազդարարելու համար ինծի թէ հասակէս վեր խօսքեր ընելու եւած եմ։ Նախապէս յաճախ լսած էի իր այդ ազդարարութիւնները։ Սակայն. այս անգամ այդպէս չեղաւ, յանկարծ ժպտեցաւ մայրիկս և Արլիսը ուժեղ բռնեց ականջէն։ Խայտառակը ոտքերը գետին կը զարնէր, կը ցատկէր ազատելու համար։ Հագուստները հագցնելէ ետք, մայրիկս ըսաւ անոր.

— Հիմա պիտ մտիկ ըրէ պզտիկ սկիւռ, եթէ կ'ուզես հանգիստ ապրիլ, մեծ եղբօրդ, Թրավիսին խօսքէն մի եւլեր։

Ցետոյ հրամայեց անոր երթալ միջոցի մը համար չունին տեղը նստիլ։

Շունին տեղը բսուած վայրը կոճղերով չինուած մեր զոյգ խրճիթներուն միջեւ գտնուող մասն էր, որու վրան գոց էր թէեւ, սակայն երկու կողմերը բաց էին։

Ամառը, տաքուն, հոն կարելի էր փառաւոր ձմերուկ ուտել, կամ, եթէ հովը զօրաւոր չէր, կրնար մարդ հանգիստ քնանալ։ Երբեմն մենք հոն կտրուած, թարմ միս կը կախէինք՝ պաղեցնելու նպատակաւ։

Պզտիկ Արլիս գնաց նստիլ հոն կախերես, մինչ ես ջուր կը կրէի ակէն։ Իբր դոյլ կը գործածէի այն ամանը, զոր հայրիկս չինած էր կովու մը սրունքէն հանած կաշիով. ջուրը մոխիրէ անցնելով մոխրաջուրի կը վերածէինք. յետոյ, մայրիկս այդ մոխրաջուրին մէջ կեղտանի

ներէ հանուած իւղերը կը խաշէր եւ օճառ կը պատրաստէր:

Բայց երբ մօրս համար փայտ կոտրելու գացի, Արլիս իր պատժարանէն ելլելով եկաւ աչխատանքս դիտել. ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Արլիս կեցած էր այնպէս տեղ մը, ուր տաչեղները թռչելու պարագային, կրնային աչքերը կուրցնել:

— Տան առջեւ գնա՛ ու հոն նստէ, ըսի անոր:

Ըրաւ ըսածս կէտ առ կէտ. եւ այս անգամ լեզուն ալ չհանեց:

Ցետոյ Արլիս նստած տեղէն ոտքի ալ չելաւ, մինչեւ մայրիկս ճաչի կանչեց մեզ:

Ընթրիքէն ետք, տակաւին մայրիկս այդ մասին չխօսած, ոտքի ելայ եգիպտացորենի արտին մէջ կիսատ մնացած գործս լրացնելու համար: Շուտիկը արօրին լծեցի եւ օր մը առաջ հայրիկիս ձգած տեղէն սկսայ արտը հերկել: Հաչուեցի. եթէ առաւօտուն կանուխ սկսած ըլլայի այդ գործին, արեւամուտէն առաջ լրացուցած կ՛ըլլայի արդէն:

Շուտիկը մուկի գոյնով ջորի մըն էր. քաչերուն եւ պոչին միջեւ, ողնայարին ճիշդ վրայէն աւցնող սեւ գիծ մը ունէր: Պարապ տեղը չէ որ հայրիկս Շուտիկ դրած էր անոր անունը: Որովհետեւ ան թէ ամենայն արագութեամբ կ՛երթար, կուգար և թէ չկար ցանկապատ մը, որու վրայէն չկարենար անցնիլ ան. հայրիկս կ՛ըսէր որ, եթէ Շուտիկը կարենայ Լուսնին միւս կողմն ալ տեսնել, անոր վրայէն ալ կը ցատկէ:

Ամէն պարագայի, Շուտիկը բարի և օգտակար կենդանի մըն էր. դիւրին կարելի էր հեծնել անոր վրայ: Միս ալ կը բեւեցնէինք քամակին: Աւօրը քաչելու ալ տրամադիր էր միշտ. միայն երբ ես տակաւին արտը հերկել կ՛ուզէի, ան կը հաւատար թէ հանգիստի ժամն է ու կը մերժէր աչխատիլ: Երեւակայեցէք որ արտին ճիշդ մէջտեղն ենք ես և կ՛աչխատինք քրթնաթոր. Շուտիկը երբ վճռեր թէ հասած է հանգստեան ժամը, կը կենար յանկարծ, կը դառնար և կը սկսէր քալել դէպի խրճիթները: Ի՞նչ

փոյթ անոր, եթէ եգիպտացորենը գետին թափէր, կամ արօրը քաշքշէր իր եռեւէն։ Ի՞նչ օգուտ ունէր, կը կարծէք, եթէ ձեր ամբողջ ուժով կախուէիք սանձէն, կամ պոռայիք բարձրաղաղակ.

— Հօ օ՛ օ՛...

Այդ օրուան իրիկնադէմին կ՛ուզէ՞ք որ Շուտիկ նոյն խաղը խաղալ ելլէ գլխուս։ Բայց ես այս անգամ պատրաստ կը սպասէի։ Քանի որ հայրիկս մեկնած էր, անհրաժեշտ էր Շուտիկին փառաւոր դաս մը տալ. օրն ի բուն արտը հերկեր էինք ու ես արօրին կոթերուն միջեւ ծառի ճիւղէն չինուած սիրուն գաւազան մը պահած էի։

Հերկելի դեռ քանի մը կարգ կար ու արեւը սկսաւ մայրը մտնել։ Այնատեն Շուտիկ որոշեց թէ հասեր է հանգիստի ժամը։ Զառաց երկար և սկսաւ պոչը չարժել երկու կողմին վրայ։ Լքեց կարգը, զոր հերկել սկսած էինք, մտաւ նոր հերկուած կարգ մը ու անկէ ալ ուղղակի տուն։

Զայնս չբարձրացուցի քնաւ. սանձը իյնցուցի ուսէս, վազեցի ու հասայ անոր քով։ Ցետոյ, կանաչ գաւազանը, զոր պահած էի կռնակս, այնպէս իյնցուցի քանիցս անոր ծնօտի ոսկորին, մազ մնաց գետին պիտի գլորէր։

Կարծեմ ձեր կեանքի ամբողջ ընթացքին պիտի չհանդիպիք ուրիշ կորիւն մը, որ մեր Շուտիկին չափ ապշած վիճակ մը պարզէր. մոլոտաց, ուզեց վազել բայց չկրցաւ ու սկսաւ երեսս իվար նայիլ. ո՞վ դիտէ, թերեւս չէր խորհած թէ զինքը այդ աստիճան ծեծելու չափ աղարդած եմ ես։

Գաւազանս անգամ մը ևս բարձրացուցի օդին մէջ.

— Շուտիկ ըսի յետոյ, եթէ սա պահուս վերադառնալով արտը հերկելով գործդ չկրացնես, նոյն բաները պիտի կրկնուին, հասկցա՞ր։

Կ՛ենթադրեմ որ Շուտիկ ըսածներս հասկցաւ կատարելապէս, քանի որ մինչեւ կրացաւ պարտականութիւնը, չբաժնուեցաւ գործին գլուխէն։ Բայց հօրս հետ եղած ատենէն տարբեր բան մը ըրաւ. միշտ մէկ կողմին, այսինքն

դէպի ինծի նայեցաւ ծուռ ծուռ։

Երբ վերջապէս տուն վերադարձայ, մայրիկս կաթերը կթած էր արդէն։ Արլիսին հետ ճաշի կը սպասէին։ Ճիշդ այնպէս, ինչպէս երբ հայրիկը կ'ուշանար եւ մենք բոլորս անոր կը սպասէինք։

Այդ գիշեր Արլիսին հետ միասին պառկեցանք քովէ քով։ Ես խիստ գոհ էի կեանքէս։ Անկողինը եգիպտացորենի պեխերով չինուած էր, վրան ալ իրար կապուած կովու մորթեր փռուած էին։ Ուրիշ մորթեր ալ կային, որոնք սենեակին մէկ անկիւնը գետեղուած ու հօրս ձեռակերտը եղող տեսակ մը մահճակալին վրայ կախուած էին։

Երկարած անկողնիս վրայ մէկ կողմէ եգիպտացորենի պեխերուն խշրտուքը, միւս կողմէ ալ անտառը լեցնող բուերուն վայիւնը մտիկ կ'ընէի։ Վստահ էի թէ լաւ սկսած էի։ Առանց ուրիշէ մը հրահանգ ստանալու կատարած էի այն բոլոր գործերը, զոր կատարել հարկ էր։ Եղբօրս Արլիսին և Շուշիկէն սորվեցուցած էի թէ կարելի չէ հեգնել զիս։ Մայրիկս ալ տեսած էր որ ես այն տեսակ տղամարդ մըն էի, որու կ'արժէր սպասել։

Ինծի այնպէս կը թուէր թէ հայրիկիս բացակայութեան բոլոր գործերը անոր պէս ու անոր չափ վարպետութեամբ պիտի կարենամ կառավարել։

Բ.

Դեղնորակ, հսկայ չունը այդ օրուան յաջորդող առաւօտուն եկաւ մեզի։

Հազիւ լուսաբաց էր։ Մայրիկս ըսաւ որ երթամ երկու խրճիթներուն միջև չինուած առատաղէն կախուած միսէն մաս մը կտրեմ ու իրեն բերեմ։ Եւ ահա, ես հոն տեսայ չունը։

Դուռը բանալով երբ ակնարկս դէպի վեր յառեցի, տեսայ որ միսը չկար։ Մինչդեռ հիւսուած ոզորներով ամրացուցած, և կախած էի մսի խոշոր կտորը հոն։ Բայց հիմա,

միայն ոզորները կախուած կը մնային բացօթեայ առաս-տաղէն։

Յետոյ, դէպի վար նայեցայ։ Եւ ճիշդ այդ պահուն տակառի մը ետեւէն, որուն մէջ եգիպտացորենի ալիւր կար, շուն մը երեւան ելաւ։ Հսկայակազմ, տգեղ, երկար ստեւ-ներով դեղնագոյն շուն մը։ Չնայած որ ականջները արդէն կարճ էին, անոնցմէ մէկն ալ խածոտուած ու աւելի պըզ-տիկցած էր։ Պոչն ալ խիստ կարճ կտրուած ըլլալով, անա-սունը չէր կրնար շարժել զայն։ Բայց այն ինչ որ ամէնէն աւելի տպաւորեց զիս անոր նիհար ու սոված վիճակն էր։ Բացի որովայնէն անշուշտ։ Որովհետեւ այդ շունին փորը անուշ դդումի մը չափ ուռած և պրկուած էր։

Թէ ինչու անասունին փորը այդ աստիճան ուռած էր դժուար չէր կռահել անշուշտ։ Կը բաւէր ակնարկ մը նետել գետինը, հողին վրայ ցանցնուած մսի և ոսկորի կտորնե-րուն։ Անհագին մսին կտորը պզտիկցած, պզտիկցած և մըկ-նիկի մը իսկ արհամարհանքին առարկայ ըլլալիք վիճակի մը հասած էր։

Ի հարկ է խիստ գէշ բան մըն էր այդ։ Ձմեռուան մեր մսի մթերքէն աւելցած այս կտորին այսպէս կորուս-տը...: Բայց զիս կատղեցնողը ամէնէն աւելի սա շան գաւակին վիճակն էր: Կարծես ամօթահար չէր բնաւ ըրա-ծէն։ Ոտքի ելաւ, պրկուեցաւ, յօրանջեց ու յետոյ գրեթէ իր արմատէն կտրուած պոչը երկու կողմին վրայ շարժե-լով քովս մօտեցաւ: Կը կաղկանձէր, միաժամանակ։

— Ո՜ւ.. ո՜ւ.... ո՜ւ....

Կարծես տխմարը մեր տան շունն էր... և ես անոր լաւագոյն բարեկամը։

— Գող, վատ արարած ոռնացի յանկարծ ու ամբողջ ուժովս կից մը տուի։

Կենդանին ճիշդ ժամանակին մէկ կողմին վրայ ոս-տում մը ըրաւ և ոտքս գնաց մխրճուիլ պարապին մէջ։ Սակայն, մէկը պիտի չհաւատար երբեք թէ կիցս իր թի-րախը չէր գտած, որովհետեւ խայտառակը կռնակին վրայ

պառկած, սրունքները օդին և փորը ցուցադրելով կ'ոռնար ձայնը ելածին չափ։ Այնպէս թարձր կ'ելլէր այդ աղտոտ ա-նասունին ձայնը, կարծես փայտով կը ծեծէին գինքը անխնայ։

Մայրիկս հասաւ վազելով և գլուխը դռնէն երկարած հարցուց.

— Ի՞նչ կայ Թրավիս, ի՞նչ պատահեցաւ։

— Չե՞ս տեսներ, ըսի սաստիկ սրտնեղած, սա աղտոտ չունը գալով միսը ամբողջ կերեր է։

Այս ըսելով կից մը ևս տուի չունին։ Ճիչդ ժամանակին, կենդանին վրիպեցուց հարուածը և կռնակի վրայ դառնալով վերսկսաւ ոռնոցը։

Այդ պահուն հասած էր նաև պզտիկ Արլիսը։ Եւ Արլիս մերկ էր մօրմէն ծնածին պէս։ Ամառը ընդհանրապէս այնպէս կը պառկէր ան։

— Շուն, չուն, գոչեց Արլիս և քովէս վազելով գնաց պառկիլ անասունին վրայ ու կը չոյէր, կը սիրէր զայն։ Շունը կարած էր իր ձայնը։ Յետոյ Արլիս ինծի դառնալով ոռնաց վայրի գազանի մը պէս։

— Մի ծեծեր չունս։ Մթէ ուրիշ անգամ ծեծես չունս ես քու խերդ կ'անիծեմ։

Լուացքի առեն հագուստներու փոշիները առնելու համար մօրս գործածած գաւազանը հոն էր, պատին կռթնած։ Արլիս երկու ձեռքերով յափշտակեց փայտը ու զայն օդին մէջ ճօճելով վրաս քալեց։

Պատահարը կատարեալ անակնկալ մըն էր ինծի համար. անկարելի էր եզրակացնել որ իր մատ մը հասակով, Արլիս կրնայ այդ ձեւով յարձակում մը գործել վրաս։ Բնականաբար, անշարժ, նոյնիսկ մատքս չանցնելով չարժում մը ընել, հոն կեցած էի, երբ մայրս հասնելով գաւազանը առաւ խայտառակին ձեռքէն։

Բայց Արլիս այս անգամ մօրս դարձաւ։ Պատրաստ էր անոր հետ ալ կռուիլ։ Սեփական իր ձեռքերովը կռուիլ

նոյնիսկ։ Սակայն, պահ մը ետք հրաժարեցաւ մեր Արլիսը իր այդ որոշումէն, վազեց չունին մօտ և երկու ձեռքերով անոր վիզը փաթթուեցաւ ու գոչեց բարձրաղաղակ.

— Ասիկա իմ չունս է. դուք չէք կրնար ծեծել զայն. Իմ չունս է ասիկա...։

Հսկան ոտքի էր հիմա և կարճուլիկ պոչը երկու կողմին վրայ չարժելով հանդերձ կը ջանար վարդադոյն իր լեզուով Արլիսին աչքերէն հոսող արցունքները լիզել։

Մայրիկս խնդաց. յետոյ ինծի դարձաւ.

— Թրավիս, կարծեմ չունի մը տիրացանք։

— Մայրիկս, անուշիկ մայրիկս, ըսի անոր. մի՞թէ կ'արժէ այս աստիճան աղտոտ ու տգեղ չուն մը վար դնել. կը մոռնաս որ ամբողջ մեր միսը գողնալով կերաւ ան։

— Թերեւս չենք կրնար պահել զայն, պատասխանեց մայրիկս. թերեւս հարեւաններէն մէկուն չունն է ու մարու մարդը գալով ետ պիտի պահանջէ զայն։

— Ոչ ոքի կը պատկանի ան, ըսի։ Ես կը ճանչնամ այս չրջանի բոլոր չուները։

— Լաւ ուրեմն, ըրաւ մայրիկս։ Քանի որ անտէր չուն մըն է, թող Արլիս ունենայ զինքը. փոյթ չէ. ուշիմ կենդանի մը կը նմանի։ Քու գիտցած չուներէդ ո՞ր մէկը կրնայ հասնիլ այդքան բարձր կախուած միսին. հաւանաբար սա տակառին վրայ ելլեր ու հոնկէ ցատկեր է։

Տակառին մօտենալով կափարիչը զննեցի. իրաւ ալ փոշիի խաւին վրայ չանը ոտքերուն հետքերը կային։

Ընդունեցի։

— Շատ լաւ. ուշիմ կենդանի մը, բայց ես չեմ ուզեր զինքը։

— Թրավիս զիս մտիկ ըրէ, ըսաւ մայրիկս. ուղիղ չէ ընթացքդ. դուն երբ մանուկ էիր, չուն մը ունէիր, բայց Արլիսը չունի. քեզի հետ խաղալու համար տարիքը յարմար չէ տակաւին. սիրտը կը նեղուի։

Աւելի չխօսեցայ. անգամ մը որ մայրիկս միտքը բան մը դնէր, զինքը իր համոզումէն հեռացնելու, տար-

համոզելու համար կարելիութիւն չկար։ Բայց ես չէի ուզեր այդ չուները, որ մեր միսը զոդցեր էր։ Անոր տէր պիտի չկանգնէի։ Ինձի համար մէկ քանի օր պիտի հիւրընկալէի զայն, սակայն յետոյ ճամբելու միջոցը պիտի գտնէի անպայման։

Մայրիկս կռահեց հասկնալով մտքէս անցնող բաները, որովհետեւ նախաճաշին կախ էր երեսը եւ իր փայլուն աչքերը չհեռացուց ինձմէ։

Եգիպտացորենի լաթայով կչտացուց մայրիկս մեզ այդ օր։ Մէջը մեղր դրած էր։ Այն մեղրը, զոր հայրիկիս հետ հաւաքած էինք օրեր առաջ։ Կաթի տէր ալ կար կերակուրին մէջ։ Շատ համեղ էր անշուշտ, սակայն ինչ ընեմ որ ախորժակս մարած էր։

Մայրիկս համբերեց մինչեւ լրացաւ ճաշը։ Յետոյ ըսաւ։

— Թրավիս կովերը կթելէ ետք, առ հրացանդ ու գնա երիտասարդ եղնիկ մը որսալ մեզի։ Գիտես, մսի պէտք ունինք։ Մինչ այդ խորհէ նաեւ այդ խօսքերուն մասին, զոր քեզի ըրի Արլիսին եւ այդ դատարկապորտ չունին մասին։

Գ.

Ինդիր չկար։ Որսի երթալով պիտի բերէի մայրիկիս ուզած պարարտ եղնիկը։ Արդէն առ հասարակ չատ կը սիրէի որսորդութիւնը։ Մայրիկիս փափաքին անսալով պիտի խորհէի նաեւ Արլիսի ու այդ գէշ չան մասին։ Ձամոզուած էի սակայն, թէ արդիւնքը որու պիտի հանէի խորհելով, պիտի չհամապատասխաններ երբէք մօրս փափաքին։

Գացի կովերը կթել եւ կաթը մայրիկիս բերի, որպէսզի քամոցէ անցնէ։ Յետոյ, հրացանս առնելով դաշտ ելայ եւ Շուտիկը բռնեցի։ Կենդանիին վիզը պարան մը անցնելէ ետք, ծայրը բերի կապ մը ընել քովին վրայ։ Պարանին միւս ծայրն ալ Շուտիկին կռնակն ի վեր քաշեցի։ Եւ Շուտիկը այդպէս սանձի մը տիրացաւ։ Ուրիշ պարան մըն ալ

թերի անցնել անոր փորին չուրջ՝ յետոյքէն քիչ մը վեր։ Այս երկրորդ պարանը պիտի ծառայէր զարնուած եղնիկը Շուտիկին քամակը կապելու։ Եթէ կարեւնայի եղնիկ մը զարնել։

Հայրիկս ինծի նախապէս սորվեցուցած էր թէ ինչպէս եղնիկին ոտքերը պէտք է կապել, կենդանին ուսամփարձ տուն տանելու համար։ Ես ալ փորձած էի։ Բայց քանի որ եղնիկի մը հեռուներէն մինչեւ տուն փոխադրութիւնը հաճելի բան մը չէր, հետեւաբար այդ պարտականութիւնը Շուտիկին փոխանցել աւելի յարմար կը նկատէի։ Զէ որ Շուտիկ թէ ինձմէ աւելի խոշոր և թէ աւելի ուժով էր։

Ցատկելով Շուտիկի մերկ քամակին, անցայ ծովախորշը, ինչպէս նաեւ ժայռուտ ու մառախլապատ կողը լերան։ Խորհեցայ. ի՞նչ լաւ պիտի ըլլար, եթէ փոխանակ սա ծեր ջորիին, իմ սեփական ձիս հեծած ըլլայի։ Բաւական երկար ու ցից զառիվարէ մը իջնելէ ետք հասայ ընդարձակ բացատան մը, ուր քարձրաբերձ, կտրատուած կատարներով կաղնիներ կային։ Այնքան աճած էին խոտերը, Շուտիկին փորին կը հասնէին։ Ջատրդ մզոն յառաջանալէ ետք Շուտիկը ծառախիտ տեղ մը կապեցի ու սկսայ քալել։

Շուտիկը մխասին չտանելու քանի մը պատճառ ունէի։ Նախ՝ ճանճերը վանելու համար անդադար պոչը կը չարժէր և ամբակներով գետինը կը ծեծէր։ Անոր այդ չարժումները կրնային որսս խրտչեցնել։ Աւելի կարեւորը, Շուտիկ հրաշէնի ձայնէն սատիկ կը վախնար ու կը խրտչէր։ Անկարելի չէր որ մեր Շուտիկը իր գլուխը չկորսընցնէր մօտը պայթող հրացանի մը ձայնէն։ Այն ատեն կը ճգնէր Շուտիկ փախչիլ։ Փրցնել վզին պարանը և խոյս տալ կարելի եղածին չափ արագ։ Կարծես ինք ըլլար վիրաւորը. կ՛աղմկէր և ոտքը գետին կը զարնէր։ Ի՞նչ կ՛ուզէք որ ընեմ տակաւին։ Շուտիկ հրացանի ձայնէն տաք տապակը ինկած մրջիւնէ մը աւելի վատթար վիճակ մը կը բաստանար։

Որսորդութեան համար չատ յարմար էր օդը։ Հանդարտ էր ամէն կողմ։ Հազիւ արեւածագ էր եւ լոյսի շողեր կը փայլէին կանաչ, բարձր խոտերուն վրայ, մինչ կաղնիի տերեւները աւելի փայլուն կանաչ մը հագած էին կարծես։ Հով չկար գրեթէ եւ ես չէի կրնար օդի հոսանքին ուղղութիւնը ճշդել։ Հետեւաբար մատս լզելով օդին բռնեցի։ Վատահաբար մատիս դէպի ինծի դարձած կողմը աւելի չուտ չորցաւ։ Կը նշանակէ թէ հովը, որչափ ալ մեղմ փչէր, կռնակէս կուգար։ Գործ չկար ուրեմն...։ Որովհետեւ եղնիկը, որ ինձմէ հոտեւ գացող հոտս պիտի առնէր, պիտի չմօտեներ երբեք դէպի իմ կողմս։

Բաւական խոշոր կիսաշրջանակ մը գծելով հասայ տեղ մը, ուր այլեւս հովիկը երեսիս դէմ կը փչէր յուշիկ։

Հսկայ կաղնի մը կար հոն եւ վայրի որթ մը, որ պինդ ոլորուած էր ծառին վրայ։ Կռնակս կաղնիի բունին տալով նստայ գետինը ծալապատիկ։ Հրացանս ալ երկարեցի ծունգերուս վրայ. յետոյ ջանացի անշարժանալ ծառին տակ։

Այս բոլորը հայրիկէս սորված էի անշուշտ։ Միշտ կ'ըսէր ան ինծի, ամենափոքր տարիքէս սկսեալ։

— Այն ինչ որ եղնիկին ուշադրութիւնը կը գրաւէ, երեւոյթդ չէ. չարժուններդ են։ Եթէ եղնիկը հոտդ չառնէ, չարժումդ չտեսնէ, գոյութեանդ պիտի չանդրադառնայ երբեք։

Եւ ահա, ես հոն նստած ծառի կոճղի մը նման, առանց աչքերով չուրջս կը զննէի։

Ժայռուտ էր չուրջբոլորս. ժայռեր, որոնց վրայ սեւ արատներ կային։ Այդ սեւ արատները աղի չերտեր էին ու հայրիկս կ'ըսէր թէ միլիոնաւոր տարիներ առաջ աղը այդպէս խառնուած էր նախապատմական ժայռերուն։ Թէեւ խելքս չէր հասներ թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ հայրս կրնայ վերահասու ըլլալ միլիոնաւոր տարիներ առաջ պատահած դէպքերու, սակայն եւ այնպէս ժայռերը աղ կը պարունակէին եւ ըլլայ վայրի, ըլլայ ընտանի կենդանիներ կուգային լզել այդ աղը։

Դարձեալ հայրիկս պատմած էր․ անգամ մը, երբ մայրիկս ու ինք նոր հաստատուած էին եղեր այս շրջանները, առանց աղի մնացեր են։ Այն ատեն ժայռերէն կտորներ հանելով ջուրի մէջ եռացուցեր ու այդ ջուրը գործածեր են իրենց միսը կամ եգիպտացորենի հացը աղելու նպատակաւ։

Վայրի կենդանիները իրենց անհրաժեշտ աղը հայթայթելու համար կամ առաւօտուն շատ կանուխ, և կամ ուշ երեկոյեան կուգային ժայռերուն մօտ․ այսինքն, ըսել կ'ուզեմ, այդ ժամերուն բաղդատաբար աւելի դիւրին էր որսորդութիւնը։ Գիշատիչ գազաններն ալ, ինչպէս արջը և ուրիշներ, գիտնալով այս պարագան, անոնք եւս նոյն ժամերուն կը հաւաքուէին ժայռերուն մօտ։ Երբեմն մենք այդ վայրի գազաններուն վրայ ալ կը կրակէինք։ Օր մը ես գայլ մը սպաննեցի։ Ուրիշ օր մը հայրիկս խոշոր յովազ մը զարկաւ։ Այդ պահուն գազանը ձագ ջորիի մը վրայ յարձակելով թաթի միակ հարուածով մը հէք կենդանիին վիզը կոտրեր էր։

Ուղիղ ըսած, ես ալ այդ առաւօտ մեծ փափաք մը ունէի արջ մը կամ ուրիշ գազան մը սպաննելու։ Սակայն չար բախտէս, փոխանակ վայրի գազաններու, պզտիկ խոզերու վոհմակ մը երեւան եկաւ աղի ժայռերուն մօտ։ Գիտէի թէ ինչ կը նշանակէ անոնց վրայ կրակել։

Եթէ չկարենայիք այդ անպիտաններէն մէկը սպաննել ու վիրաւորը անճոռնի ճիչով մը սկսէր փախչիլ, ողջ վոհմակը կը դառնար յարձակելու համար ձեր վրայ։ Այն ատեն ողջ ուտուելու վտանգը ծայր կուտար անշուշտ ձեզի համար։ Այդ խոզերը խոշորամարմին կենդանիներ չէին թէեւ ու անոնց ակռաներն ալ ագարակի սովորական խոզերու ակռաներուն չափ ոչ մեծ ու ոչ ալ սուր էին և խոր վէրքեր չէին բանար, սակայն անգամ մը որ ձեր ետեւէն իյնային, երկար ատեն չէին հրաժարեր իրենց յարձակումէն։

Օր մը Ճէտ Սիմբսընի տղան Բոզալը այդ խոզերէն մէկուն վրայ կրակեր էր ու անոնք ինկեր էին խեղճ տղուն

եռեւէն։ Րոզալ սարսափած մագլցեր էր ծառի մը գագաթը և վազ առաւօտեան ժամերէն սկսեալ մինչեւ իրիկնամուտ ստիպուեր էր հոն սպասել։ Իր չար բախտէն ծառն ալ չատ բարձր ու հաստատուն չէ եղեր ու խոզերը աչխատեր են բունը կրծելով երկուքի բաժնել, որպէսզի յաջողին ծառը տապալելով ձեռք անցնել իրենց ընկերը վիրաւորող չարագործը։ Այդ դէպքէն ետք, Րոզալ երդուընցեր է այլեւս բնաւ չկրակել խոզերու վրայ։

Մինչ այդ, խոզերը հեռացան գացին ու թռչուններու երամ մը մօտեցաւ ժայռերուն։ Յետոյ, իրենց հորթերով միասին երեք կովեր ու ցուլ մը եկան և սկսան ժայռերը լիզել։ Պոհ մը զանոնք դիտեցի մտացիր։ Եւ ահա տեսայ թէ քիչ մը անդին, ծառի մը գագաթին երկու սկիւռ խաղի ելած էին իրարու հետ։

Սկիւռները կը վազվզէին, ոստումներ կ'ընէին, կը չաղակրատէին և անոնց պոչերը կը փայլէին արեւուն մէջ։ Սկիւռներէն մէկը յանկարծ իր կեցած ճիւղին վրայէն վազեց վերջին արագութեամբ ու մէկ ոստումով հասաւ հանդիպակաց ճիւղին։ Զարմացի. յետոյ նստաւ և գոռոզ երեւոյթով մը սկսաւ սպասել թէ արդեօ՞ք միւսը պիտի յաջողէր նոյն ոստումը գլուխ հանել։ Եւ երբ երկրորդ սկիւռը նոյն ոստումը ըրաւ, առաջինը հապճեպով բաներ մը ըսաւ անոր ու յետոյ վազեց և աւելի երկար հեռաւորութիւն մը կտրեց օդէն։ Ի վերջոյ, պարոն առաջին մրցորդը ջանաց աւելի մեծ հեռաւորութիւն մը կտրել ու չյաջողելով հասնիլ հանդիպակաց ճիւղին, թաթիկներով ճղնեցաւ կառչիլ տերեւներուն ու վերջապէս գահավիժեցաւ պարապին մէջ։ Այդ պահուն երկրորդ սկիւռը ուրախութենէն կը պարէր իր ճիւղին վրայ ու կը ճռուողէր բարձրաղաղակ։ Ակնյայտնի էր որ խայտառակը կը հեգնէր յուցամոլ իր ընկերոջ այդ տխմար արարքը։

Սկսայ խնդալ, այնչափ զուարճալի էր տեսարանը։ Եւ ահա այդ եղաւ իմ սխալս։

Չկրցայ երբեք ըմբռնել թէ եղնիկը ուրկէ եկաւ,

ինչպէս այդչափ մօտեցաւ ինծի և ինչպէս պատահեցաւ որ ես զինքը չկրցայ տեսնել։ Կարծես հսկայ Թռչուն մը ըլլար, որ եկած Թառած էր հոն, և կամ՝ գետնէն բուսեր էր յանկարծ, ընդարձակ տափաստանին մէջ։ Ամէն պարագայի, ահաւասիկ որ դէմս կեցած զիս կը դիտէր պինչ պինչ։ Ու կարծես չքաւէր իր հոն ներկայութիւնը, այդ եղնիկը օդը կը հոտոտէր անդադար, կը մռլտար և իր առջևի ոտքերը գետինը կը փորէին անդուլ։

Եղնիկը չէր կարող հոտս առած ըլլալ։ Տեղէս ալ չէի շարժած։ Բայց ակիւանները դիտած պահուս քիչ մը բարձր խնդացեր էի։ Ու ահա այդ խնդուքը ազդարարութիւն մը եղեր էր անոր։

Այո, բայց երբ եղնիկը զիս կը դիտէր այդպէս սեւեռաքիք, անկարելի էր որ ես համարձակէի վերցնել հրացանս։ Իմ տեղս եթէ հայրիկս եղած ըլլար, ան գիտէր թէ ինչպէս կը զարնեն փախչող եղնիկ մը։ Բայց ես բնաւ այդ տեսակ բան մը չէի փորձած։ Եթէ փորձէի իսկ, վստահ էի թէ պիտի չյաջողիմ։ Ուրեմն՝ որոշեցի, թէ սպասողական դիրքի մէջ մնալ աւելի խելացի բան մը պիտի ըլլար։ Թերևս քիչ մը ետք եղնիկը պիտի հրաժարէր այդպէս սեւեռաքիք զիս դիտելէ և առիթ պիտի ունենայի հրացանս գործածելու։

Գործ չունէիս եթէ սպասէ։ Եղնիկը ակնարկը ինծմէ հեռացնելու միտք չունէր ապահոբար ու կը ջանար հասկնալ թէ արդեօք ինչ տեսակ կենդանիի մը հետ է գործը։ Ի վերջոյ, սկսաւ դէպի իմ կողմս յառաջանալ։ Պարելու պէս քայլ մը կը նետէր անպիտանը։ Քայլ մը կ'առնէր, յետոյ կ'անշարժանար, աւելի ետք երկրորդ քայլափոխի մը պատրաստուելով. մինչ գլուխը կը ցնցէր, երկար ականջները կը փակցնէր գլխուն երկու քովը և կը շարունակէր յառաջանալ ուղղակի վրաս։

Շուարեցայ. այդպէս դէպի զիս յառաջացումը ջղայնութիւն պատճառեց ինծի։ Ի վերջոյ պիտի հասկնար սորկան թէ ինչու է ու յետոյ առանց ինծի ժամանակ թողլու որ զէնքս վերցնեմ, պիտի հեռանար թռչելով։

Մինչ այդ, եղնիկը կը չարունակէր վրաս քալել ու սիրտս տեղէն կը չարժէր կարծես՝ ջուրէն հանուած ձուկի մը պէս։ Մարմինս ամբողջ սկսաւ պրկուիլ։ Զգալու պէս եղայ թէ աւելի երկար պիտի չկարենամ համբերել։ Հարկ էր կամ կրակել անոր վրայ և կամ յանկարծ վրան յարձակիլ։ Մեծ աճապարանքով ուսիս զարկի հրացանս։

Ենթադրութիւններս ստուգուեցան։ Եղնիկը մոլտաց և մէկ ոստումով այնպէս թռաւ գնաց, մինչեւ նշանառութեան անցայ, արդէն իսկ ան կէտի մը վերածուած էր հորիզոնին վրայ։ Ցոյսի աննշան նշոյլ մը սրտիս, քաշեցի հրացանիս բլթակը։

Հրացանին փողէն ելած կապտորակ թանձր մուխը մառախուղի մը նման արգիլեց տեսողութիւնս։ Երկվայրկեանի մը մէջ աչխարհ մթնեց կարծես։ Արագ չարժումով վերստին լեցուցի հրացանը և ոտքի ցատքելով սկսայ վազել մուխին մէջ։ Բայց երբ բացը ելայ, պարզուած տեսարանը յուսահատութիւն պատճառեց ինծի։

Ամբողջ նախիրը կը փախչէր ծառերուն քնդմէջէն։ Ոչերը օդին, մոլտալով, կատղած, սարսափած նախիրը հալածական կը փախչէր սրունքներուն ամբողջ ուժով։ Ու նախիրին քովէն իվեր կը վազէր կորաքամակ իմ եղնիկս՝ սպիտակ պոչը յետոյքին փակչած։

Կը նշանակէր թէ հարուածս չէր վրիպած, սակայն չէի կրցած զայն մեռցնել։

Զախորժեցայ. փոյթս չէր, եթէ կենդանի մը մեռցնէի անոր մսին տիրանալու համար։ Հայրիկս միշտ կ'ըսէր. ամէն արարած պէտք է մեռցնել ապրելու համար։ Բայց կենդանի մը վիրաւորել բոլորովին տարբեր բան մըն էր. մանաւանդ եղնիկի պէս սիրուն և անվնաս կենդանի մը։ Հիւանդ զգացի ես զիս, խորհելով թէ եղնիկը, որ վիրաւոր վիճակի մը մէջ կը փախչէր, քանի մը օր չարչարուելէ ետք պիտի մեռնէր։

Հրացանը ուսիս տարի վերջնական հարուած մը տալու մտադրութեամբ։ Սակայն նախիրը լուրջ արգելք մըն

էր։ Բոլորը ձւս ուսի կը վազէին եղնիկին հետ։ Կրնայի անոնցմէ մէկը սպաննել։

Յետոյ, յանկարծ եղնիկս ապշեցուցիչ բան մը ըրաւ։ Աչքէ կորսուելու վրայ էր, երբ գնաց ուղղակի բախեցաւ գլխովին ծառի մը բունին։ Կարծես կուրացած ըլլար։ Տապալած պահուն տեսայ թէ ինչպէս կը փայլէր սպիտակ փորը կենդանիին։ Սպասեցի. ոտքի չելաւ ան։ Դաշտին խոտերը հասակիս չափ էին ու ես սկսայ վազել անոնց մէջէն՝ խենթի պէս։

Շնչաստ, երբ հասայ եղնիկիս քով, անշունչ պառկած էր ան գետինը. կուրծքին վրայ, սրտին մօտ փամփուշտին յառաջ բերած վէրքը կար։

Ես զիս գտայ յանկարծ։ Զգացի որ մեծ էի, զօրաւոր և ինքնավստահ։ Գէշ հարուած մը չէր իմս ի վերջոյ։ Կենդանին չէր չարչարած. եղնիկը զարկած էի իր վազքի ընթացքին, ընտանիքիս միս հայթայթելու համար. ճիշդ հօրս նման։

Որսի ներքին գործարանները պարպելէ ետք կապեցի զայն Շուտիկի քամակին ու ես ալ հեծնելով տուն ուղղուեցայ. հպարտ էի ես ինձմով։ Նախ՝ իրական որսորդ մըն էի ու յետոյ, ընտանիքիս սննդեղէնի հայթայթիչը։ Սրընթաց եղնիկ մը մեռցնել հրացանի մէկ հարուածով, ինծի այնպէս կը թուէր որ մեծ գործ մըն էր ու ես խիստ կարեւոր անձնաւորութիւն մըն էի։ Նախ՝ սա պզտիկ Արլիսին հաշիւը պիտի կարգադրէի իր աղտոտ, դեղին շունին հետ։ Տակաւին մտադրած էի չպահել այդ շունը, բայց երբ մէկը մեծցած, ողջամարդ եղած է, պէտք չէ երկար բարակ յամենայ մանուկներու արարքներուն վրայ։ Թող Արլիս պահէր այդ սրիկան։ Ի՞նչ կ'ըլլէր ասկէ ի վերջոյ։ Եւ, ի վերջոյ, պիտի կարենայի անոր համար ալ մաս մը միս հայթայթել որեւէ ձեւով։

Այսպէս խորհելով կը յառաջանայի ճամբու երկայնքին։ Մօտեցած էինք Շուտիկն ու ես անուշ ջուրի ակին, որ կը բխէր ծառերու զով շուքին տակ։ Ու յանկարծ ուրիշ

տեսակ բան մը զգացի մէջս։ Արլիս ջուրին մէջ էր նորէն ու այս անգամ հսկայ, գեղին շունին հետ։ Այդ աղտոտ, այդ զազրելի կենդանին, որ մեր խմելիք ջուրին մէջ կը լողար լայնքին ու երկայնքին։

— Արլիս, մանչեցի խելացնոր, Արլիս շուտ դուրս հանէ այդ աղտոտ կենդանին մեր ջուրէն։

Գալուստս չէին նշմարած և երբ սոսկալի ձայնս լսեցին, շփոթեցան։ Արլիս աւազանին մէկ կողմէն, շունը ըսէք միւս կողմէն, դուրս եկան անմիջապէս։ Յետոյ, Արլիս սկսաւ ամբողջ ուժովը պոռալ։ Ու ի՞նչ կ'ուզէք որ պատահի։ Հսկայ շունը, որու ստեւներէն ջուր կը վազէր յորդահոս, գնաց Արլիսին մօտ եւ սկսաւ երեսս ի վեր հաչել։ Կարծես յովազ մը ըլլայի, որ յարձակում կը գործէր անոնց վրայ։

Կը կարծէ՞ք, թէ առիթ պիտի տայի այդ շունին ինծի մօտենալ։ Կայծակի պէս արագ իջայ ջորիին քամակէն և քանի մը ժայռի կտորներ ժողվեցի գետնէն։

Բախտաւոր էի. առաջին քարը զոր նետեցի, գնաց նստաւ շունին երկու աչքերուն միջեւ. բոլոր ուժերս հաւաքելով նետած էի քարը։ Կենդանին տատանեցաւ ու գետին փլաւ։

Կ'ոռնար, կը գլորէր ու աւելի եւ աւելի բարձր կ'ոռնար։ Վերջապէս ոտքի ելաւ։ Անմիջապէս նոր քար մը զրկեցի գլխուն. քարը գնաց եւ կառչեցաւ կողոսկրերուն։ Ու ատիկա բաւեց իրեն։ Դարձաւ, տարօրինակ ձայներ հանեց կոկորդէն եւ սկսաւ դէպի տուն վազել սրընթաց։

Բայց մեր ընտանիքին մէջ քարով նշանառութիւն ընող միակ անձը չէի ես։ Արլիս տակաւին հինգ տարեկան էր, սակայն ես անոր քար նետել սորվեցնելու համար բաւական ժամանակ վատնած էի։ Երանի սորվեցուցած չըլլայի։ Զղջացի իրաւ որ։ Որովհետեւ ճիշդ այդ պահուն ժայռի կտոր մը եկաւ ու մազ մնաց ձախ ականջս պիտի փրցնէր։ Մեծ ճիգով մը դարձայ և հազիւ կրցայ հարուածը վրիպեցնել. եթէ ճիշդ ժամանակին չծռէի, երկրորդ քար մը պիտի գար հանգչիլ ձախ աչքիս խոռոչին մէջ։

Պոռթկացի։

— Արլիս, ձգէ՛ ձեռքէդ այդ քարերը։

Բայց որո՞ւ կ՛ըսես։ Պզտիկ խայտառակը թէ չատ վախցեր եւ թէ սաստիկ կատղեր էր։ Ծռելով ժայռի հսկայ կտոր մը վերցուց գետնէն։ Աստուած մի արասցէ, եթէ զայն ինձի նետելու ուժ ունենար, անպայման ուղեղս կը պայթեցնէր։

Այո, սակայն, երբ մարդ տասնեւհինգ տարեկան է, տարօրինակ բան մը ըրած կ՛ըլլայ, եթէ հինգ տարեկան եղբօրը հետ քարի կռիւ մը եղլէ։ Եթէ գետնէն մինչեւ երկինք իրաւունք ունենաք, գարձեալ չէք կրնար այդ տեսակ բան մը ընել։ Ամէն բանէ առաջ, տուներուն չէք կրնար հասկցնել ձեր տարրը։ Ջէ՞ որ պատասխանը պատրաստ է ձեզի դէմ։

— Տարիքէդ, հասակէ՞դ ալ չես ամչնար։

Ուրեմն։ Ուրեմն ինձի կը մնար Դեղնուկին նման դառնալ եւ վազել դէպի տուն։ Վազելով հանդերձ ամբողջ ուժովս մայրիկս կը կանչէի։ Գալով Արլիսին, մօրէ մերկ կը հետեւէր քայլերուս եւ իր վերջին ճիգը կը թափէր հասնելով ձեռքը բռնած քարը գլխուս իջեցնելու նպատակաւ։

Բնական է սակայն, որ ես իրմէ աւելի առաջ հասայ մեր խրճիթին առջեւ։ Այդ պահուն մայրիկս երեւցաւ դրան առջեւ փէշերը օդին.

— Ի՞նչ կայ, ինչ եղաք, պոռաց մայրիկս։

Մինչ վազելով կ՛անցնէի մօրս քովէն, աղաղակեցի սրտակեղէք։

— Մայրի՛կ, բռնէ՛ սա Արլիսը։

Մայրիկս կատարեց խնդրանքս։ Բայց պզտիկին խելքը այն աստիճան գացած էր գլուխէն, որ պահ մը սոսկացի ուղղակի։ Արլիս կրնար ձեռքի բռնած քարը մօրս գլխուն իջեցնել։

Ի վերջոյ սակայն, պատահարը վերջ գտաւ այնպէս, ինչպէս, ես կռահած էի։ Արլիս փառաւոր ծեծ մը կերաւ մեր

խմելիք ջուրին մէջ թաղացած ըլլալուն համար։ Ես յի-
շատակելի չափ մը կերայ պզտիկ եղբօրս հանդէպ խիստ
վարուած ըլլալուս պատճառաւ։ Գալով Դեղնուկին։ Հակա-
ռակ որ ան էր գլխաւոր պատճառը բոլոր այս խառնակու-
թիւններուն, ոչ մէկ պատիժի ենթարկուեցաւ։

Բայց ես արդար չգտայ այս պարագան։ Երբեք։ Ո՞ւր
կը մնար ընտանիքի հօր իմ հանգամանքս, եթէ ըսածներս
ու խորհածներս զուրկ պիտի ըլլային նշանակութենէ։

Գացի Շուտիկը առուն բերել։ Եղնիկը կախեցի տան
մօտ բարձրացող կաղնիէն և սկսայ մորթազերծել։ Միսն
ալ կը կտրէի միաժամանակ։ Աւելի գեղեցիկ որս մը կա-
րելի չէր երեւակայել։ Ուզեցի մայրիկիս երթալով մե-
ծաբանել։ Այո, սակայն, ի՞նչ օգուտ ունէր ատիկա։ Մայ-
րիկս կարեւորութիւն իսկ պիտի չտար անշուշտ։ Մայրիկս
ինծի կարեւորութիւն պիտի չտար մինչեւ այն պահը, երբ
անկարելի նկատուած բան մը կարելի ընծայէի։ Այն ատեն
մայրիկս պիտի հասկնար թէ ինչ է բուն տարբերութիւնը
Արլիսին և իմ միջեւ։

Ծառէն կախ ինկած միսին հետ զբաղելով հանդերձ այս
բաները կը խորհէի, ես ինծի կը բարկանայի, կը վիճա-
բանէի անձիս հետ։ Ու քանի կը խորհէի, այնչափ կ՚ա-
ւելնար ատելութիւնս սա աղուոր, դեղին շունին հանդէպ։

Եղնիկի կտրուած միսի կտորները տարի կախեցի հոն,
ուրկէ Դեղնուկ գողցած էր մեր միսը իր եկած իրիկունը։
Մէկէ աւելի պատճառներ ունէի այսպէս շարժելու։ Նախ՝
լաւագոյն տեղն էր այդ, ուր կարելի էր զով պահել միսը։
Կար սակայն, աւելի կարեւոր պատճառ մը։ Ես առիթ կը
փնտռէի սա շունէն ազատելու համար։ Կենդանին եթէ մեր
միսը անգամ մը եւս գողնար, այն ատեն մայրիկս ալ
պիտի համոզուէր թէ աւելորդ է անոր գոյութիւնը մեր
միջեւ։

Բայց յայտնի եղաւ որ Դեղնուկ խիստ խորամանկ
կենդանի մըն է։ Կոծեց, լզեց ոսկորի կտորները, զոր մայ-
րիկս նետեր էր իր առջեւ։ Ու այնպէս վարուեցաւ, կարծես

կախուած մսին հոտը չէր գացած քթին ու ինք անոր գոյութենէն իսկ լուր չունէր։

Դ.

Քանի մը օր անց, Դեղնուկէն միանգամընդմիշտ փրկուելու համար նոր առիթ մը ներկայացաւ։ Ագարակին երկու հսկայ ցուլերը ճիշդ մեր տան առջեւ սոսկալի կռուի բռնուեցան իրարու հետ։

Հազիւ բոլորուած էինք ընթրիքի սեղանին շուրջ։ Սեղանին վրայ թարմ եգիպտացորենի հաց, խորոված եղնիկի միս ու աղցան ունէինք։ Ցուլերէն մէկը մեր խրճիթին հարաւէն, ժայռերուն միւս կողմէն եկաւ։ Կը լսէինք անոր զայրացած մռլտուքը, երբ կը յառաջանար գաճաճ կաղնիներով ծածկուած անտառին ընդմէջէն։

Մռլտուքը պոռչտուքի փոխուեցաւ յանկարծ։ Կարծես խողովակէ մը դուրս կուգար, վայնասունը արձագանգեց շրջակայ բլուրներուն վրայ ու ձորերուն խորը։

— Այդ ցուլը կռիւ կը փնտռէ ըսի մօրս և Արլիսին։ Այդ իր աղաղակով ան կ՚ուզէ ձայնել բոլորին թէ ինք զուարթ է ու քաջ։ Ազդարարութիւն մըն է այդ միւս ցուլերուն ուղղուած։ Ըսել կ՚ուզէ. Եթէ խելք ունիք պուտ մը ձեր գլխուն մէջ, հեռացէք ճամբէս ու գացէք թաքնուիլ անկիւն մը։

Հազիւ լրացուցած էի խօսքս, երբ միւս ցուլին ձայնը լսելի եղաւ։ Աղի ժայռերէն կուգար այդ ձայնը։ Ու այդ ձայնն ալ ուժեղ էր և բարձր՝ առաջինին չափ։ Կարծես ըսել կ՚ուզէր առաջին ցուլին.

— Լաւ, բայց ի՞նչ է ուզածդ։ Ես եմ միակ արին այս շրջաններուն։

Կ՚ընթրէինք և միաժամանակ մտիկ կ՚ընէինք խօսակցութիւնը երկու ցուլերուն։ Անոնց յարուցած աղմուկէն կը կռահէինք որ կը յառաջանային թուփերու ընդմէջէն իրարու մօտենալու համար և քանի կը մօտենային, այնքան կ՚աւելնար, կը բարձրանար զայրոյթը անոնց։

Ես անձնապէս շատ կը սիրէի դիտել կռիւը ցուլերուն, արջերուն, վայրի խոզերուն, կամ ուրիշ ոեւէ գազանի։ Այն աստիճան խանդավառուեցայ որ ոստումով մը ելայ սեղանէն, գացի դրան առջեւ ու սկսայ մտիկ ընել։ Որոշած էի։ Ցուլերը եթէ կռուի բռնուէին, պիտի երթայի դիտել զանոնք։ Անհրաժեշտ էր եգիպտացորենը զատել վայրի խոտերէն և ուրիշ օտար նիւթերէ, սակայն այդ գործը կրնայի աւելի ետք ալ ընել։ Հիմա կարեւորագոյն գործը ցուլերու ըմբշամարտը դիտել էր։

Մեր խրճիթը ջուրի ակէն հարիւր մէթրի չափ դէպի վեր, բլրակի մը գագաթին կառուցուած է։ Տարիներ առաջ հայրիկս բացի մէկ քանիէն, այդ շրջանի բոլոր ծառերը կտրեր, ամէն մէկ կողմ մաքրեր էր։ Մէկ քանի ծառնին դիտմամբ չէր կտրած հայրիկս, որպէսզի շուք տեղեր գտնուին մեր տան մօտերը։ Տարբեր բացատրութեամբ, մեր տան շուրջը այնպէս վիճակ մը ունէր որ ոեւէ թշնամի, կամ օտարական կարելի էր հեռուէն տեսնել ու չէզոքացնել՝ ի պահանջել հարկին։ Ես երբ դուռը ելայ, տեսայ թէ ցուլերէն մէկը հասաւ ճիշդ հոն, ուր հայրիկս օր մը հրացանով զարկած սպաննած էր ձիաւոր կարմրամորթ մը, որ կը ջանար մեր տան մօտենալ։

Բարձր սրունքներով, մութարտ գոյնով կենդանի մըն էր այդ ցուլը։ Ծնօտին վրայ ու դէպի փորը երկարող ուրասի նման սեւ, խոշոր ծիծեր ունէր ան։ Եղջիւրներէն մէկը կեռի մը նման դէպի վեր դարձած էր, մինչ միւսը կը նմանէր մոմի մը, որ դէպի վար ծռած էր ու կախուած անասունին ծնօտին վրայ։ Մեքսիկացիք Զօնկօ, այսինքն կախեղջիւր կը կոչէին այս տեսակ կենդանիները։

Արագաքայլ յառաջացաւ ան բացաստանին մէջ մինչև որոշ կէտ մը ու յետոյ կանգ առնելով գլուխը դէպի գետինը ծռեց։ Կը շարունակէր մռլտալ։ Եղջիւրները կը շարժէր և իր առջեւի ոտքերով չոր հողը կը փորէր։ Գետնէն բանձրացող հողը կ՚անցնէր անասունին վզէն ու կը թափէր ուսերուն վրայ, մինչ փոշիի ամպեր գրեթէ անտեսանելի կ՚ընէին զինքը։

Միւս ցուլը տեսողութեանս սահմանին մէջ չէր տակաւին, սակայն ձայնէն կը կռահէի որ մօտերը պէտք ըլլայ անպայման ու վազելով պիտի հասնի շուտով։ Մօրս ու Արլիսին ձայնեցի.

— Կարծեմ աստեղ պիտի հանդիպին իրարու։ Ամէն ինչ պիտի տեսնենք։

Մեր խրճիթին շուրջ լայն բացուածքներով ցանկապատ մը կար։ Վազեցի մագլցիլ անոր վրայ։ Մայրիկս ու Արլիսն ալ գալով քովս ի վեր մագլցեցան։

Եւ ահա այդ պահուն էր որ բացատանին միւս կողմէն երեւցաւ երկրորդ ցուլը։ Ճանչցայ զայն։ Եղնիկը որսացած օրս տեսած էի. երկաթի ժանգի գոյնով կենդանի մըն էր։ Զօնկոյի չափ բարձր և երկարասրունք չէր թէեւ, սակայն ծանր ու ուժեղ ըլլալ կը թուէր։ Եղջիւրներն ալ աւելի կարճ էին, բայց կեռանման վեր դարձած կը մնային։

Առաջին ցուլին նման, այս մէկն ալ բառաչելով մտաւ բացատան. յետոյ կանգ առաւ։ Կը մռլտար և վախազդեցիկ իր եղջիւրներով օդը կը ծեծէր, մինչ փոշիի ամպեր կը բարձրանային ոտքերուն տակէն։ Անոր նպատակը բացայայտ էր։ Ան եւս միւս ցուլին նման կռիւ կը փնտռէր։

Ճիշդ այդ պահուն Դեղնուկը խոյացաւ խրճիթին ետեւէն։ Յետոյ, կայծակի պէս արագ անցաւ ցանկապատին արանքէն։ Ստեւները տնկուած, կը հաչէր առնուազն ցուլերուն չափ աղմուկ բարձրացնելով։ Իրեն այնպէս կը թուէր թէ բոլոր այս աղմուկը, այդ փոշին սպառնալիք մըն էր մեզի դէմ. այդ պատճառով կ'ուզէր օտարականները հեռացնել մեր տան շրջակայքէն։

Պոռթկացի.

— Քաշուէ դուն, սրիկայ...։ Մեր զուարճութիւնը պիտի խանգարես։

Դեղնուկը կանգ առաւ։ Գոհ չէր սակայն։ Անդադար կը հաչէր ցուլերուն ետեւէն։ Ցանկապատէն իջայ և քար

մը վերցուցի։ Բայց նետելու հարկ չմնաց։ Զեռքս երբ օդին բարձրացուցի, Դեղնուկ արդէն իսկ անհետացեր էր խրճիթին ետին։ Ու տակաւին կը լսուէր աղիողորմ կաղկանձը, կարծես մեռցնելու վրայ ըլլայի զինքը։

Մինչ այդ, Արլիան ալ գործի խառնուեցաւ։

Այո, Արլիս գործի խառնուեցաւ ու ճչալով, պոռչտալով ելաւ ցանկապատէն և քար մը վերցնել ուզեց։

Բարեբախտաբար մայրիկս արգելք եղաւ անոր չարժումին։

— Արլիս, ըսաւ մայրիկս։ Նստէ տեղդ։ Թրավիս պիտի չդպչի չունիդ։ Միայն չուզեր ցուլերը վախցնել։

Խօսակցութիւնը չարունակուեցաւ ու վերջապէս մայրիկս համոզեց Արլիսը քար չնետել ինձի։ Ես ցանկապատը մագլցեցայ վերատին։ Մօրս ըսի թէ Զօնկոյի կողմը կը բռնեմ։ Մայրիկս ալ պատասխանեց թէ իր դրամը միւս ցուլին կը կապէ։ Որովհետեւ ըսաւ մայրիկս, իր ցուլը երկու երկայն եղջիւր ունէր։ Ու այդպէս նատած կը դիտէինք թէ ինչպէս ցուլերը ըմբշամարտութեան կը պատրաստուին։ Կը խօսէինք, կը խնդայինք, հաճելի պահեր կ՚ապրէինք։ Բայց երբեք մեր մտքէս չէր անցներ թէ վտանգի մէջ էինք երեքս ալ։

Երբ վերջապէս վերահասու եղանք վտանգին, չաոուշ էր արդէն։

Յանկարծ, Զօնկօ գետինը փորելէ հրաժարելով պոչը օդին մէջ ճօճեց։

— Նայեցէք, պոռացի, ահա կուգայ իմինս։

Ճիշդ է։ Զօնկօ ոտքերը գետին զարնելով, հսկայ մռնչիւն մը հատագին, յարձակման անցաւ։ Միւսն ալ, պոչը օդին, գլուխը կախ, արագօրէն կը մօտենար։

Չգացի թէ կը պոռամ յուզումէս։ Ցուլերը իրար քնդհարեցան։ Նախ եղջիւրներուն ճարճատիւնը լսուեցաւ։ Յետոյ այնպէս ձայն մը լսուեցաւ, կարծես երկու ամրակէն պարապ ամաններ իրարու զարնուեցան։ Ու այդ ձայնը եկաւ պայթիլ մեր ականջներուն մէջ։ Երկաթի ժանգի

պոյն ցուլը տապալեցաւ։ Կարծելով որ Զօնկօն է յաղթահան, ան կոկորդիս ամբողջ ուժովը ճչչ մը արձակեցի։

Մինչդեռ ցուլը արդէն իսկ ոտքի էր ակնթարթի մը մէջ և փոչի ամպերու ընդմէջէն գրոհ կուտար։ Ու այս անգամ իր եղնիկները գացին Զօնկոյի կողերը գտնել։ Ճեռոյ, տեսանք որ անասունին դանակի պէս սուր եղջիւրները փակչած էին Զօնկոյի ուսերուն։ Այնպէս հզօր, այնպէս զարհուրելի կը հրէր խայտառակը, Զօնկօ հակառակ իր անլուր ճիգերուն, չէր կրնար ինքզինք ազատել ճնշումէն։ Կը քաշկռտուէր Զօնկօ և կը ճգնէր ինքզինք ոտքի պահել։

Ու երկուքը միասին մեր ցանկապատին կը մօտենային։

Մայրիկս ճչաց.

— Փախէք, տղաք։

Եւ Աբլէնն ալ քալելով ցատկեց ցանկապատէն։

Բայց ես մայրս ալ, աչխարհն ալ մոռցած էի բոլորովին։ Ու տակաւին չէի ուշաբերած, երբ ցուլերը ցանկապատին զարնուեցան ուժգին։ Ակնթարթ մը մէջ ցանկապատը տապալեցաւ ու ես զիս գետինը, կտրտած անասուններուն ոտքերուն տակը գտայ։

Ոտքի ելլել ուզեցի անշուշտ, բայց այն աստիճան վախցած էի որ կարծեցի թէ գետին գամուած եմ։ Տեղէս չկրցայ չարժիլ։

Ամէն ինչ վերջացաւ, խորհեցայ ապօտ կերպով։ Ցուլերուն վայրի ձայները կը կոտորային ականջներուս մէջ։ Անոնց արեան աղտոտ հոտը աչխարհը բռնած էր։ Ակնթարթ ակնթարթ կը սպասէի որ կոխկռտուին, ճզմեն զիս, մինչ աչքերս բոլորովին կուրացած էին չուրջս պատող փոչիի ամպերէն։

Ճեռոյ, յանկարծ մօրս ձեռքը զգացի ափիս մէջ։ Անուչ, անուչ մայրիկս իմ...։ Կը քաչէր, ամբողջ իր ուժով կը քաչէր զիս, պոռալով մխաժամանակ.

— Վազէ, Թրավիս, վազէ...։

Կը կարծէ՞ք թէ աւելին պէտք ունէի։ Սկսայ այն-

պէս մը վազել, երեւակայութենէս ալ չէր անցներ թէ կրնամ այդքան արագ շարժիլ։ Գալով մայրիկիս, ան ալ ինծի չափ արագ կը վազէր։ Անուշիկ մայրիկս։ Ձեռքս ալ չէր ձգեր երբեք։

Վերջապէս խրճիթ հասանք ու ներս խոյացանք։ Դուռը կղպելէ ետք, ժանգի գոյնով ցուլը Զօնկօն բերաւ ու ահռելի աղմուկով մը կռթնցուց մեր դրան։

Այն աստիճան զօրաւոր եղեր էր ընդհարումը, որ ամբողջ տունը երերաց, տատանեցաւ։ Չոր ցեխով շինուած ծեփերը սկսան սենեակին մէջ թափիլ։ Պահ մը այնպէս թուեցաւ ինծի որ Զօնկօ դուռը խորտակելով ուղղակի մեր վրայ պիտի խոյանար։ Մինչդեռ յայտնի բան մըն էր որ կենդանիին մեծղի մարմինը անկարելի է, չէր կրնար ներս անցնիլ խրճիթին նեղ դռնէն։

Պահ մը ետք, ինչպէս պատահեցաւ չեմ գիտեր, Զօնկօ փրկուելով թշնամիին եղջիւրներէն, անոր վրայ խոյացաւ կատաղի։ Ու երկուքը խրճիթին արտաքին պատն ի վար քսուելով սահիլ սկսան։ Կը մռլտային, կը մռնչէին, բայց չէին դադրեր իրենց ոտքերով ծեծելու մեր խեղճ խրճիթը բռնող գերանները, որոնք ամէն վայրկեան կոտրելու վտանգին մէջ էին անշուշտ։

Մօրս ու պզտիկ Օրլիսին նայեցայ։ Հէք, անուշիկ մայրիկս։ Անկողնի սաւանի մը չափ ճերմկած էր անոր դէմքը։ Իր կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով Օրլիս լռիկ մնջիկ պաղած էր նստած տեղը։ Յայտնի էր որ սաստիկ վախ մը պատած էր պզտիկ անառակին ամբողջ էութիւնը։ Բայց ես յանկարծ սկսայ չվախնալ։ Վախը իր տեղը թողուց կարծես անլուր զայրոյթի մը։ Մէկ ոստումով ելայ ու յափշտակեցի կոճղերէն մէկուն վրայ փայտէ գամէ մը կախուած երկար խարազանը։

Այս շարժումս ցուլերու գոյութենէն աւելի մեծ վախ մը պատճառեց մայրիկիս։ Պոռաց ան.

— Թրավիս ի սէր Աստուծոյ, դուրս մի՛ ելլեր։

— Մայրիկ, ի՞նչ կ՚ըսես դուն, պատասխանեցի։ Այդ սրիկաները մեր տունը պիտի փլցնեն։

— Վրադ կը յարձակին քսաւ մայրիկս։

Այդ պահուն ցուլերը վերատին եկած էին ամբողջ իրենց ծանրութեամբ մեր տան կոթնելու։ Ձիրար կը հրմշակէին, իրարու կը զարնուէին և անդադար կ'աղմկէին ահաւոր ձայներ հանելով։ Եւ մեր հէք խրճիթն էր որ անդուլ կը ծեծուէր հսկայ եղջիւրներով ու զարհուրելի ոտքերով։

Դէպի դուռը յառաջացայ։ Ինծի այնպէս կը թուէր որ պատերը յանկարծ փուլ պիտի գան և ցուլերը պիտի ըսպաննեն մեզ իրենց ոտքերուն տակ։

Մայրս վազելով բռնեց թեւէս։

Շուներն ձայն տուր, քսաւ։ Շունը ղրկէ անոնց վրայ։

Գէշ գաղափար մը չէր ատիկա։ Եւ ինծի բարկացաւ թէ ինչու աւելի առաջ ես չէի կրցած խորհիլ այդ բանը։ Աղտոտ այդ գեղնորակ չունը։ Գոնէ առիթ մը պիտի ըլլար որ ինծի տուած նեղութիւնները քանով մը վճարէր։

Գլուխս երկարեցի դռնէն։ Ցուլերը հեռացած էին տունէն։ Հիմա այլեւս զբաղած էին ցանկապատին Ցնացեալ մասը քանդելով։

Դուրս սպրդեցայ և անկիւնը դարձայ։ Դէպի տան յետամասը վազելով հանդերձ կը պոռայի։

— Հէ՛յ Գեղնուկ, հոս եկուր, չուտ հալածէ սա ցուլերը։

Գեղնուկը հասաւ երկվայրկեանի մը մէջ։ Սակայն ոչ քովս մօտեցաւ, ոչ ալ ցուլերը հալածելու համար տեղէն չարժեցաւ։ Ընդհակառակը, երբ տեսաւ որ ձեռքս խարազան իր վրայ կը վազեմ, համոզուելով որ գինքը պիտի սպաննեմ անպայման, պոչը առաւ երկու սրունքներուն մէջեւ և սկսաւ դէպի անտառը փախչիլ աղիողորմ ճիչեր արձակելով։

Ճչմարիտ Աստուած, եթէ այդ պահուն առիթ ունենայի, առանց քթթելու կը սպաննէի սրիկան։ Եւ սակայն, տխմար չունի մը համար վատնելիք ժամանակ չունէի ես։ Բան մը քննել պէտք էր սա ցուլերուն։ Անոնք կը տապալէին, կը քանդէին մեր չուրջը ամէն բան ու ես պարտա-

ւոր էի արգելք ըլլալ այդ ազէտին։ Հայրս երբ կը մեկնէր, ինծի վստահած էր տունը տեղը։ Ուրեմն ես չէի կըրնար դիտողի դիրքին մէջ մնալ, երբ երկու խելառ ցուլեր կը սպառնային քանդել մեր ամէն ինչը։

Վազելով մօտեցայ ցուլերուն և սկսայ զանոնք խարազանել անխնայ։ Հինգ մէթր երկարութեամբ խարազան մըն էր ատիկա։ Երբ օդին մէջ կը չաչէր, հրազէնի մը ձայնէն աւելի բարձր կ'ելլէր անոր ձայնը։ Կար նաեւ աւելին։ Եթէ ճիշդ թիրախին հանդիպէր, այդ խարազանը կրնար մէկ հարուածով ճկոյթիս հաստութեամբ ճիւղ մը կտրել։

Եւ սակայն խարազանը ոչ մէկ օգուտ ունեցաւ և չյաջողեցայ կասեցնել ցուլերու կռիւը։ Երկուքն ալ խենթեցած էին ուղղակի։ Անխնայ կ'ընդհարէին իրարու։ Ինծի հաւանական էր որ խարազանի հարուածները պարզապէս այն տպաւորութիւնը կը գործէին թէ մէկը կը թքնէր անոնց վրայ։ Պոռացի, խարազանեցի։ Խարազանեցի ու պոռացի և ի վերջոյ կանգ առի յուսահատ։ Գալով ցուլերուն, անոնք պոյութենէս իսկ անտեղեակ, չարունակեցին իրենց կռիւը։ Թերեւս ալ, տակաւին պիտի չարունակէին, մինչեւ հիմնայատակ քանդուէր մեր տունն ու տեղը։ Բայց հրաչք մը արգելք եղաւ անոնց չարաչուք նպատակին։

Երկանիւ, ծանր կառք մը ունէինք, որով հայրիկս չոր խոտ եւայլն կը փոխադրէր երբեմն։ Այդ կառքը, չես գիտեր ինչպէս, այդ պահուն մեր տան առջեւ կեցած էր։ Ինչ անդին ալ կը սկսէր զառիվարը, որ մինչեւ մեր ցուրին ակը կ'երկարէր։

Ճիշդ այն պահուն, երբ ես կը խորհէի թէ արդեօ՞ք անհրաժեշտ էր հրացանով սպաննել ցուլերը, Զօնկօ սկսաւ իր ոտքը դէպի կառքը քշել։ Երկաթ եղջիւրը կենդանիին փորին փակցուցած կը հրէր, հա՛, կը հրէր։ Ինչ վերջ Զօնկօ գլուխը այնպէս խօթեց միւսին փորին տակը ու յեաոյ այնպէս ուժով գլուխը վեր առաւ որ խեղճ ոտխին ոտքերը օդին մէջ առկախ մնացին։ Ցետոյ, ակնթարթ մը

վերջ, ժանգի գոյնով կենդանին երեւցաւ օդին մէջ։ Ու յետոյ, ամբողջ իր ծանրութեամբ ինկաւ կառքին վրայ։ Կռնակի վրայ անկում մըն էր այս, որով խեղճ անասունին չորս ոտունքները սկսան շարժիլ պարապին մէջ։

Ինծի այնպէս թուեցաւ որ ցուլին ծանրութենէն կառքը պիտի կքի։ Բայց սխալեր եմ։ Կառքը իմ կարծածէս աւելի տոկուն է եղեր։ Կառքը պարզապէս մէկ կողմին վրայ հակեցաւ ու այդ հակումը պատճառ եղաւ որպէսզի, անիւները շարժման անցնին։ Ու ահա ցուլով մը բեռնաւոր, մեր կառքը սկսաւ թաւալիլ զառիթափին ի վար։

Այս որ տեսաւ, Ջոնկօ ապուշ կտրեցաւ։ Պոչը օդին, գլուխը բարձր․ Ջոնկօ տխմար հայեացքով կը դիտէր թէ ինչպէս իր թշնամին, բազմած կառքի մը մէջ, կը սահէր դէպի վար։ Ի՜նչ պատահած էր արդեօք թշնամիին...։

Իսկ կառքը կը թաւալէր զառիվարէն, քարերու զարնուելով, երերալով, տատանելով։ Վերջապէս հասաւ ան ակին մօտակայքը։ Հոն, անիւներէն մէկը խոշոր ժայռի կտորի մը ընդհարեցաւ ու կառքը, հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելով, տապալեցաւ։ Տապալեցաւ ու կանգ առաւ։ Բայց ընդհարումը պատճառ եղած էր որ ցուլը թռի ու երթայ իյնայ ուղղակի ջուրին մէջ։ Յետոյ, հսկայ ցայտք մը ջուրի ու խեղճը ոտքի ելաւ։ Տատանելով դուրս եկաւ փոսէն։ Յայտնի էր որ կառքով այդ համբաւաւոր ճամբորդութիւնը և, մանաւանդ, պաղ ջուրի այդ լոգանքը չըքացուցած էին բոլորովին անոր կռուի սէրը։ Չէ՞ որ պոչը ինկած սկսաւ դէպի անտառը շտապել ու ջուրը կը վազէր մարմինէն և թաց հետք մը կը թողուր փախստականին ետին։

Մինչ այդ, Ջոնկօ տեսաւ իր հակառակորդը և անմիջապէս սկսաւ զայն հետապնդել մռլտալով։ Բայց երբ կառքին մօտեցաւ, կանգ առաւ։ Մէկ քովին վրայ տապալած կառքին անիւը կը շարունակէր դառնալ օդին մէջ։ Ջոնկօ այդ տեսակ բան տեսած չէր կեանքին մէջ։ Ապուշ կտրած կը դիտէր դարձող անիւը։ Ու չէր կրնար հասկնալ։ Ինչ

ետք քիթը մօտեցնելով հոտոտեց անծանօթ բանը և յետոյ չանաց գոնէ անգամ մը լիզել։

Անդարմանելի սխալ մըն էր ատիկա։ Հաւանաբար պտուտկոզ անիւին մակերեսը խորտուբորտ էր որոշ չափով ու թերեւս ալ աւազի հատիկներ փակչած էին անոր վրայ։ Եւ հաւանաբար, երբ խեղճ կենդանին լիզեց անիւը, լեզուն ամբողջութեամբ մորթազերծուեցաւ։

Չարհուրելի վայնասունով մը Զօնկօ դէպի ետ նետուեցաւ։ Այնպէս արագ ու հապճեպով չարժած էր, որ տաքսիին վազքի չելած գլորեցաւ։ Յետոյ, անմիջապէս ոտքի կանգնելով իր հակառակորդին հակառակ ուղղութեամբ սկսաւ ճամբայ առնել։ Կը վազէր գլուխը հոս հոն նետելով, լեզուն թիզ մը դուրս ընկած և ահաւոր ձայներ հանելով, կարծես ծուղակի մը մէջ բռնուած ըլլար։ Ու տաքսիին վազքը չէր կրնար պոչը սրունքներուն միջեւ առած։

Կարելի՞ էր կ'ըսէք, այս տեսարանը դիտել առանց խնդալու լիահագագ։ Կատղած երկու ցուլերուն երկուքն ալ կը հաւատային թէ իրենց դիմացինն էր պարտուողը, բայց իրենք էր որ կը փախչէին իրարու հակառակ ուղղութեամբ։

Ի՞նչ օգուտ սակայն. գազաններըը քանդած էին մեր ցանկապատը։

Ե.

Հապա սա Արլիս կոչուած չարաճճին։ Ոտքի ելլելով սրունքներուն վրայ կանգնելէ ետք խրճիթին դռնէն դուրս ելած օրէն սկսեալ սովորութիւն ըրած էր վազող, թռչող, ցատկող կամ սողացող բոլոր կենդանի էակները բռնել և գրպաններըը լեցնել։

Ամէն իրիկուն պառկիլ երթալէ առաջ, Արլիս մօրմէս հրաման կը ստանար ցերեկը հաւաքածները պարպել գըրպաններէն։ Ու ինչե՜ր, ինչե՜ր չէին ելլեր Արլիսին գըրպաններէն։ Իրար անցած, իրարու կապուած մարախներ, ոտքեր, միջատներ, պզտիկ մողէսներ։

Երբեմն կը պատահէր նոյնիսկ որ բոյնէն ինկած թռչնակ մը, կամ կանաչորակ ջրային գորտ մը և կամ գծաւոր ջրային օձ մը ելլէր Արլիսին գրպաններէն։

Օր մը պատահեցաւ որ հէք մայրիկս մազ մնաց խելքը պիտի կորսնցնէր. ի՞նչ կ'ուզէք որ դուրս գայ Արլիսին գրպանէն։ Թունաւոր օձի մը ձագ։ Չկրցանք այդ օրը խելք հասցնել թէ ինչպէս սողունը չէր խայթած մեր պզտիկ խայտառակը։ Ամէն պարագայի սակայն, մայրիկս փառաւոր ծեծեց այդ օրը Արլիսը, որպէսզի ուրիշ անգամ օձերու հետ չխաղայ։ Յետոյ, պաշտօն տուաւ ինծի ամբողջ շաբաթ մը Արլիսի հետ դաշտերը ելլել ու ցոյց տալ պզտիկ եղբօրս, թէ ինչպէս կարելի է քարով ճզմել օձերուն գլուխը։

Ամենայն ինչ կատարեալ էր. այո, բնաւ խնդիր չկար։ Տրուած ըլլալով որ մայրիկը հրամայած էր օձերը սպաննել։ Արլիս սիրով պիտի կատարէր մօրը այդ հրամանը։ Բայց քանի որ սատկած օձերու մասին որևէ հրաման չէր տըրւած Արլիսի, ուրեմն կրնար ան օձի գլխակներ ունենալ իր գրպաններուն մէջ...։ Ի՞նչ փոյթ եթէ գլխակները նեխէին Արլիսի գրպաններուն խորը։

Կարելի է կռահել թէ ինչեր սկսան պատահիլ Դեղնուկին գալուստէն ետք։ Արլիս սկսաւ աւելի խոշոր կենդանիներ որսալ։ Օրինակի համար նապաստակներ, թռչուններ ևլն.։

Օր մըն ալ կ'ուզէ՞ք որ Արլիս Օրոսումի ձագ մը բերէ տուն։ (Օրոսումը Հիւս. Ամերիկայի յատուկ տեսակ մը չորս ոտքով կենդանի է, որ ծառերուն վրայ կ'ապրի և իր ձագերը փորին վրայ շինուած տոպրակի մը մէջ կը կրէ։ Երբ վախնայ, երկար ատեն կ'անշարժանայ ու մարդ զայն մեռած կը կարծէ)։ Խեղճ կենդանին Արլիսին գըրպանէն ելլելէ ետք ժամերով անշարժ մնաց ու վերջապէս կեանքի եկաւ այն ատեն միայն, երբ վստահ եղաւ որ Արլիսէն որևէ չարիք պիտի չգայ իրեն։

Տարակոյս չկայ թէ Դեղնուկն էր իրական հեղինակը բոլոր այս որսորդութիւններուն։ Ան էր որ շարունակ կը

բռնէր կենդանինները ու զանոնք կը բերէր Արլիսին։ Ու յետոյ, բնականաբար, Արլիս կը պարծենար մօրը, թէ ինք է իրական որսորդը։

Օր մը պատահմամբ տեսայ թէ մեր երկու բարեկամները խոշոր ձուկ մը որսացին ծովախորշէն։ Ձուկը այն աստիճան մօտիկներ է ծանծաղ ջուրերուն, որ թեւաճկներէն մէկը ջուրին վրայ էր գրեթէ։ Երեքս միաժամանակ կըրցանք նշմարել կացութիւնը։ Երեքս քսելով հասկցնել ուզեցի Դեղնուկը, Արլիսը և ես։ Անոնք ձուկին վրայ խոյացան։ Գալով այս վերջինին, կացութեան լրջութիւնը գնահատեց հաւանաբար որ անմիջապէս ջանայ դէպի ջուրին խորերը սուզիլ։ Սակայն ինչ ըսել որ Դեղնուկը աւելի արագ չարժեցաւ։

Հսկայ երախին մէջ առաւ խեղճ կենդանին, մէկ ոստումով ցամաք բերաւ ու գետին թողուց։ Ձուկը սկսաւ ապլտկիլ կանաչ խոտերուն վրայ։ Արլիս մօտենալով ըրաւ այն, զոր կ'ընէր ամէն առեն, ամէն բանի համար։ Երկու ձեռքերով բռնեց ձուկը. բայց ձուկն ալ ըրաւ իր քնելիքը։ Թեւաճկներով հարուածեց գինքը բռնող ձեռքերը ու Արլիս սկսաւ ճչալ։

Անպիտանը կը ճչար իր բոլոր ուժով, սակայն ձուկը ձեռքէն ձգելու միտք չունէր երբեք։ Գալարուող կենդանին պինդ բռնած իր երկու ձեռքերով, դէպի տուն կը վազէր արտասուապին։ Տուն հասնելով, Արլիս մօրս տուաւ ձուկը. արիւն կը հոսէր ձեռքերէն, որոնք քիչ ետք սկսան ուռիլ։ Սաստիկ կը ցաւէին անշուշտ։ Ձուկի թեւաճկին յառաջ բերած վէրքը չի նմաներ սովորական փուչի մը վէրքին։ Շատ ցաւ կուտայ։

Բայց երբ մայրս թոյնը հանելու համար առնէն պատրաստուած խիւս մը քսեց Արլիսի վէրքերուն, պզտիկ չարաճճին երեվայրկեանի մը մէջ մոռցաւ ամէն բան. և մինչ այդ գիշեր բոլորս փառաւորապէս կը ճաշակէինք ձուկը Արլիս կոչուած խայտառակը անլուր յանգգնութեամբ պատմութիւն մը յերիւրեց։ Իբր թէ ինք անձամբ սուզեր է

Ջուրերուն խորը, ժայռի մը խոռոչին մէջ գտեր է ձուկը և քաշելով դուրս է հաներ։ Յետոյ, երբ կ'աշխատի եղեր դէպի ցամաք լողալ, մազ ճնացեր է որ խեղդուի. բայց ողջ առողջ հասեր է տուն։

Այդ պահուն ես ուզեցի մայրիկիս բացատրել դէպքը, բայց ան առիթ չտուաւ ինձի խօսելու։

— Զգէ՛, ըսաւ մայրս, Արլիսին իր արկածախնդրութիւնն է այդ. ձգէ՛, թող իր ուզածին պէս պատմէ։

Ես ալ սապէս քսի մօրս.

— Մայրիկ, որքան ատեն որ սա Դեզնուկը մեր մօտ մնայ, Արլիս պիտի չփրկուի Թէքսասի ականատեր սոսախօսներէն մէկը ըլլալէ։

Բայց որո՞ւ կ'ըսես. մայրս խնդացեր էր Արլիսին սուտերուն ի լուր։ Իսկ հիմա իմ խօսքերս լսելով կը խընդար. յետոյ, ըսաւ որ կարեւորութիւն չտամ Արլիսին խօսքերուն. իբր թէ ես ժամանակաւ աւելի մեծ սուտեր կը պլորեմ եղեր, ու մայրս բարեացակամութեամբ կը դիմաւորէ եղեր իմ սուախօսութիւնս...

Ինձի կը ծանր լռել։ Գանի որ մայրս կը փափաքէր Արլիսը իբր առաջնակարգ սոսախօս մը տեսնել, ես ի՞նչ կրնայի ընել։

Եւ ահա Արլիսի սոսախօսութիւնը պատճառ եղաւ, որ ան արշ մը որսայ։ Չէ՞ որ մայրիկս այնպէս ցոյց կուտար թէ կը հաւատայ Արլիսի սուտերուն։ Լաւ ուրեմն, այս կերպով Արլիս ինք ալ սկսած էր հաւատալ իր սուտերուն։

Դէպքին օրը, ես ծովախորշին մէջ կողմն էի։ Անատէն փայտ կը կարէի, որպէսզի ձորոգեմ ցուլերուն կողմէ քանդուած մեր ցանկապատը։ Կէսօրուան ճաշէն անմիջապէս առաջ գալով սկսեր էի աշխատիլ. բաւական խոշոր ծառ մը կտրեր էի արդէն և կը ջանայի հիմա ճիւղերը պառել։ Կը ծանր տակաւին կոճղն ալ ճեղքել։

Կոճղին մէջ պղպատէ տափակ կտորներ պիտի գնէի։ Հասու կողմէն պիտի սկսէի, այնպէս որ պղպատը տապարին կռնակովը իրենց կոճղին մէջ, քիչ առ քանի պղ-

պատը խրէր փայտին մէջ, ճեղքը պիտի յայնար ու ի վերջոյ պիտի կարենայի ճեղքելով երկու մասի բաժնել կոճղը։ Յետոյ, բաժնուած մասերը ձեռք առնելով դարձեալ երկուքի պիտի բաժնէի նոր ձեւով։ Այս կերպով չորս երկար փայտ պիտի ունենայի ցանկապատի կառուցումին համար։

Անդադար տապար չարժել դժուար գործ էր անշուշտ։ Ճակտէս քրտինք կը վազէր, կռնակս ալ սկսած էր ցաւիլ։ Տապարը հետզհետէ ձեռքիս մէջ ծանրացած ըլլալով, կարծես այլեւս պիտի չկարենայի զայն չարժել, չունէի ալ հանգիստ վրայ էր ապահովաբար։

Մայրամուտէն ժամ մը առաջ, ես ալ սա առջեւս պառկող կոճղէն տարբերութիւն չունէի չատ։ Տապարը վերջին անգամ մըն ալ բարձրացնելով իջեցնելու կարողութիւն չէր ճնացած մէջս։ Եթէ հայրս ըլլար իմ տեղս, արեւամուտէն տակաւին չատ առաջ կրնար իր գործը չարունակել, բայց ոչ ես։ Տապարը ուսս առնելով ուղղուեցայ դէպի տուն։ Խորհելով կը քալէի և գլխուս մէջ նախադասութիւններ կը պատրաստէի։ Մօրեղբայս պիտի բացատրէի թէ օրս պարապ չէի անցուցած։ Պիտի հաւատացնէի անոր։

Ճիշդ այդ պահուն Արլիսին ճիչը հասաւ ականջիս։

Գիտէք արդէն որ Արլիս Աստուծոյ այն արարածներէն է, որոնք առանց պատճառի կը ճչան։ Անպիտանը կը պռոար երբ երջանիկ էր, կը ճչար երբ կ'ուզէր ցոյց տալ թէ զայրացած է ու չատ անգամ վայնասուններ կը թողըներէր, պարզապէս ինքն իր ձայնը լսելու համար։ Մարդիկ երբեւիցէ հնդկահաւերուն հանած սա տարօրինակ ձայնին կարեւորութիւն կուտա՞ն միթէ։ Մենք ալ սովորաբար ոչ մէկ կարեւորութիւն կ'ընծայէինք Արլիսին ճիչերուն։

Բայց կարծես այս անգամ խնդիրը բոլորովին տարբեր էր։ Այն պահուն իսկ, երբ եղբօրս ճիչը հասաւ ականջիս, կարծես թէ մէջէս բան մը փրթաւ։ Կասկած չկար, Արլիսին գլուխը փորձանքի մէջ էր։

Վայրկեան մը առաջ քայլ մը իսկ նետելու անկարող կը զգայի ես զիս յոգնութենէս։ Սկսայ սակայն վազել։ Սարսափահար փախչող գայլի մը չափ արագ կը յառաջանայի ծառերուն ընդմէջէն։

Արլիսին երկրորդ ճիչը պատռեց օդը ու ես զգացի թէ այս մէկը աւելի բարձր էր և աւելի՝ վախազդեցիկ։ Մանաւանդ որ տղուն ձայնին խառնուած էր նաև ուրիշ ձայն մը։ Տեսակ մը լալագին ողբ, որ բոլորովին օտար էր։ Հաւանաբար ուրիշ անգամ ալ ես լսած էի այդ ձայնը, սակայն յուզումս արգելք եղաւ ու չյաջողեցայ բնորոշել։

Ճիշդ այդ պահուն ուրիշ աղմուկ մը եկաւ ականջիս հեռուներէն։ Ուր որ ալ գտնուէի պիտի ճանչնայի այդ աղմուկը։ Բարկաճայթ, յարձակման անցած արջու մը մռլտուքն էր այդ։ Ամբողջ կեանքիս մէջ մէկ անգամ միայն լսած էի այդ ձայնը։ Մայրս կրակելով վիրաւորած էր արջ մը, որ ծեր ոչխարներէն մէկը յօշոտելու վրայ էր ու յետոյ հայրս հասնելով դաշոյնի մէկ քանի հարուածով ըսպաննած էր գազանը, առանց որ ան կարենար խողխողել մեր ոչխարը։

Արջուն ձայնը լսած պահուս իսկ սիրտս սաստիկ թունդ ելաւ։ Կարծես բան մը եկաւ ու թխմուեցաւ կոկորդիս մէջ։ Շունչ առնել անկարելի էր։ Բայց հակառակ ատոր կը վազէի սրունքներուս ամբողջ ուժովը։ Չէի գիտեր անշուշտ թէ ինչ ապուր խառնած էր պզտիկ եղբայրս։ Սակայն ինչ որ ալ ըրած ըլլար, հիմա Արլիս իր դէմ ունէր կատղած արջ մը ու ատիկա բաւ էր զիս խենթի մը վերածելու համար։

Արեւը հորիզոնին կը մօտենար և այդ պատճառով ալ երբեմն խիստ փայլուն կ'երեւէր։ Տեղ տեղ ալ ճիւղերուն և տերեւներուն պատճառաւ ստուերներ կը կազմէր։ Քանի ես խիստ արագ կը վազէի իրերայաջորդ լոյսն ու շուքը գրեթէ կուրցուցին զիս։ Յետոյ, յանկարծ, ես զիս բացաստանին մէջ գտայ։ Հիմա կրնայի մինչև հեռուները տեսնել։ Եւ ինչ որ տեսայ, արիւնս սառեցուց երակներուս մէջ։

Արլիս դարձեալ մեր խմելիք ջուրին աւազանն էր։ Մարմինին կէսը ջուրէն դուրս էր և մէկ ձեռքով պինդ կառչած էր արջու ձագի մը եռեւի ոտքին։ Կենդանին սեւ էր ու պզտիկ աղուէսէ մը աւելի մեծ չէր։ Կ'ուզէր անշուշտ ազատիլ իր ոտքը, բայց Արլիս արգելք կ'ըլլար իր բոլոր ուժով։ Արջուն ձագը ջուրէն դուրս էր, փոսին եզերքը, բայց վախէն կուլար, կը պոռչտար և ազատ ձեռացած իր երեք ոտքերով հողը կը քերէր։ Մէկ խօսքով ապատիլ, փախչիլ կ'ուզէր։ Եւ սակայն մեր Արլիսը անգամ մը ձեռք անցուցած իր որսը դիւրաւ փախցնելիք կերպար մը չէր։ Արլիս, թէ մէկ ձեռքով կառչած էր արջու ձագին ոտքին, թէ կը ճչար թոքերուն ամբողջ ուժովը։ Յայտնի էր որ ինք ալ վախցած էր։

Անկեղծօրէն խօսելով, պիտի չկարենամ բսել թէ Արլիս ինչպէս կրցած էր ձեռք անցընել արջուն ձագը։ Կար սակայն աւելին։ Ինչպէ՞ս կ'ըլլար որ կենդանին գառնալով չէր խածներ Արլիսը. թերեւս ան ալ սաստիկ վախցած էր և ընելիքը չուտարած։ Ո՞վ գիտէ։

Բայց այդ պահուն ի՞նչ կարեւորութիւն ունէին այս բոլորը. բուն կարեւորութիւն ունեցող բանը արջու ձագին մայրն էր։ Արջը լսելով իր ձագին օգնութեան կոչը, զայն ազատելու կուգար ահաւասիկ. և արջը այնպէս արագ կուգար, որ իր ճամբուն վրայ գտնուող թուփերը կը տապալէր, կը ճզմէր, իրար կ'անցընէր։ Որոշապէս կը տեսնէի արջուն սեւ, հսկայ զանգուածը, որ հանդիպակաց բլուրէն կ'իջնէր գրեթէ թաւալգլոր։ Գազանը կատղած, փրփրած կը պոռչտար, ձագին առեւանգիչը սպաննելու կը պատրաստուէր։

Ամենագէշը այն էր որ ես ժամանակին պիտի չկարենայի հասնիլ Արլիսին քով։

Ոչ ալ անուշիկ մայրիկս պիտի կարենար հասնիլ. ան ալ լսած բլլալով Արլիսին ճիչերը, խրճիթէն դուրս խոյանալով կը վազէր դէպի ջուրին փոսը։ Հէք մայրիկս գառիվարէն վազելով հանդերձ Արլիսին կը ձայնէր թողուլ

արջուն ձագը. բայց Արլիս այդ տեսակ բան մը ընելու նպատակ ունէ՞ր կը կարծէք: Արլիս փակչածի պէս բռնած էր կենդանիին ոտքին ու պայն ձգելու նպատակ չունէր երբեք, մինչ կը ճչար ու կը ճչար անդադար:

Մայր արջը ծովախորշ իջած էր արդէն ու հիմա կը յառաջանար ուազուազքէն: Ջուրը կը ցայտէր իր չորս կողմէն և կաթիլները կը փայլէին արեւուն մէջ: Ջայրոյթ ու յուզումէն հսկայ արջուն սոսկները տնկուած էին ու քաց երախէն սպիտակ, զարհուրելի ակռաները կ'երեւէին: Լեռ, ձոր կը թնդար արջուն ահաւոր ձայնէն. յայտնի էր: Ոչ մայրս, ոչ ալ ես պիտի կարենայինք արջէն առաջ հասնիլ Արլիսին մօտ:

Անմիջապէս որ այս գաղափարը հաստատուեցաւ միտքիս մէջ, սարսափով զգացի թէ կուրացած եմ երկու աչքերով: Չէի կրնար իսկ երեւակայել թէ ինչ տեսակ ճակատագիր մը կը սպասէ Արլիսին: Բերանս բացի պոռալու համար. սակայն չեմ յիշեր թէ յաղողեցա՞յ արգեօք ձայն հանել:

Յետոյ, երբ արջը կը պատրաստուէր Արլիսի ու իր ձագին վրայ յարձակիլ, թուփերուն մէջ դեղին կայծակ մը փայլեցաւ:

Դեղնուկը հասած էր բոլորին առաջ: Կատղած ցուլի մը պէս կը մռնչէր ան: Ծաւալի տեսակէտով արջուն մէկ երրորդն ալ չկար Դեղնուկը, բայց կոշմնակի յարձակեցաւ գազանին վրայ ու զայն տապալեց: Յետոյ, երկուքին ալ ձայները, մարմինը, ոտքերը և եղունգները իրար խառնուեցան:

Վազելով անցայ անոնց քովէն ու գրեթէ տեսայ թէ ինչպէս հսկայ արջը ճիշդ մարդկային արարածի մը նման կանգնած էր իր եռեւէ սրունքներուն վրայ և իր երկու թեւերով կը սեղմէր չունը, որ իր ակռաներով կախուած էր անոր կոկորդէն: Աւելին դիտելու ոչ ժամանակը և ոչ ալ վայրը յարմար էր: Անհաշիւ քայլափոխներով հասայ Արլիսին և արջուն ձագը առի անոր ձեռքէն: Դասատակին

կառչեցայ եղբօրս և զայն ջուրէն դուրս քաշելով կի-ով պարապ եգիպտացորենի պարկի մը նման մօրս նետեցի. կը պոռայի մխիթարանակ.

— Մայրիկ, բռնէ, բռնէ Արլիսը և փախչիր։

Եւ տապարս վեր բռնած դարձայ արջուն։

Սակայն չյարձակեցայ. պէտք չմնաց յարձակելու։ Դեղնուկը չէր արտօնած որ գազանը աւելի մօտենայ իրեն. թէեւ յայտնի էր որ պիտի չկարենար գլուխ եկլել անոր հետ։ Դեղնուկին հետ բազդատմամբ արջը չատ աւելի խոշոր ու չատ աւելի ուժեղ էր։ Ոտքի էր արջը. ծռեցաւ չունէն վրայ և ահաւոր մռնչիւնով մը գազէր եղունգներով իր թաթին զարհուրելի ապտակը իջաւ խեղճ Դեղնուկին վրայ։

Շունը գետին գլորեցաւ սոսկալի հարուածին ազդեցութեան տակ։ Ենթադրեցի որ ան ալ պիտի չկարենայ տեղէն եկլել արջուն երկրորդ յարձակումէն առաջ. բայց Դեղնուկը ոտքի եկաւ անմիջապէս. կը հեծէր ատացած հարուածին ցաւէն. բայց նորէն ալ ետ չկեցաւ թշնամիին վրայ յարձակելէ։ Երկրորդ ապտակ մը գարձեալ գետին փռեց զինքը. գարձեալ ոտքի կանգնեցաւ Դեղնուկը ու յարձակումի անցաւ։

Ես այդ միջոցին հոն կանգնած, տապարս օդին մէջ առկախ, ապուշ կտրած կենդանիներուն կռիւը կը դիտէի։ Ցետոյ, հեռուներէն, մեր տան մօտէն, մօրկանս ձայնը հասաւ ականջիս.

— Փախիր Թրավիս, չուտ տուն եկուր։

Ցանկարծ ուշաբերեցայ։ Մինչև այդ պահը առիթ կը փնտռէի տապարովս արջուն վրայ յարձակելու համար։ Ցանկարծ, սակայն, մեծ վախ մը ինկաւ մէջս։ Սկսայ վազել դէպի տուն։

Բայց եկէք տեսէք որ Դեղնուկը զիս ետ ձգեց այդ գործին մէջ։ Ես անձամբ չտեսայ անշուշտ, սակայն աւելի ետք մօրս պատմածին նայելով, չունը համոզում գոյացնելով որ մենք բոլորս վտանգը անցուցած ենք, արջը ձգե-

լով սկսեր է դէպի տուն ուղղուիլ իր բոլոր ուժով։ Արլը միջոց մը ուզեր է հետապնդել Դեղնուկը, բայց ան այնչափ արագ կը վազէ եղեր, որ հեռուէն դիտող մը կը խորհի եղեր որ գազանը ետ ետ կ'երթայ, փոխանակ յառաջանալու։

Դեղնուկը նեղի մը պէս մտաւ տունէն ներս։ Թերեւս վիրաւորուած էր, կամ վախցած։ Սակայն ոչ ոքի յայտնել ուզեց իր այդ վիճակը։ Այո, չունը մեզի պէս չըրաւ։ Մէկը չգիտցաւ անոր հոգեվիճակը։ Արլիս լուռ էր, բայց կը դողար ամբողջ մարմինով ու մօրը փէշերուն փաթթուած, չէր հեռանար երբեք անոր քովէն։ Աւելի ճշդրտօրէն հեռանալու քնաւ միտք չունէր։ Մայրիկս նստած էր սեղնեակին մէջտեղը ու Արլիս անոր գիրկը ելած կուլար չարունակ։ Այնպէս կուլար Արլիս, կարծես քնաւ պիտի չդադրէին արցունքները։ Գալով ինձի, ես ալ ուր է ուր չէ պիտի սկսէի հեկեկալ։

Հապա Դեղնուկը։ Ի տես այս երջանիկ պատկերին, Դեղնուկը կը վազվզէր, կը ցատկռտէր ու պալով մեր երեսները կը լիզէր։ Եւ Դեղնուկը այս բոլորը ըրած ատենն այնպէս բարձրաձայն կը հաչէր, կարծես պիտի խլացնէր մեզ։

Դեղնուկին այս վիճակը տեսնողները պիտի կարծէին թէ զուարճութենէ մը կը վերադառնայինք և ոչ թէ՝ մահու կենաց կռիւէ մը։

Զ.

Մինչեւ այն օրը, երբ սա համբաւաւոր արջուն պատահարը տեղի ունեցաւ ու մեր սրտերը սաստիկ թունդ եյան, ես ալ պզտիկ եղբայրս կը դիտէի այն աչքով, որով կը դիտեն աշխարհի բոլոր տղաքը իրենց պզտիկ եղբայրները։ Տարակոյս չկայ որ պինքը կը սիրէի, բայց ես զիս անոր չատ ալ մօտիկ չէի զգար։ Արլիս չարունակ մեր խմելիք ջուրին մէջն էր ու Արլիս խիստ մօտ կը կենար տապարիս, երբ ես փայտ կը կոտրէի։ Եւ ան, երբ բարկանար, քար կը

տեղացնէր վրաս։ Ու ասոնք բաւական պատճառներ էին որ ես հեռու զգամ ինքզինքս իրմէ։

Բայց այն օրէն սկսեալ, երբ Արլիսը տեսայ մեր ջուրին մէջ ու ենթակայ՝ կատղած հսկայ արջուն յարձակման, զգացումներս բոլորովին փոխուեցան անոր հանդէպ։ Այն ատեն անդրադարձայ որ Արլիսը այնչափ կը սիրեմ եղեր, որչափ հայրիկս ու մայրիկս։ Թերեւս անոնցմէ ալ աւելի։

Ուրեմն, իբր բնական հետեւանք այդ սիրոյն, պիտի սիրէի նաեւ այն շունը, որ Արլիսի կեանքը փրկած էր։

Եւ այդ օրէն սկսեալ ամէն ինչ ըրի, որպէսզի Դեղնուկին բարեկամութիւնը շահիմ։ Ի՜նչ փոյթ եթէ Դեղնուկ տգեղ էր, կամ միս կը գողնար։ Կամ, եթէ անոր բարկանայի, կը պառկէր կռնակի վրայ ու արտասուոտ ձայներ կ՚ելլէին խռչակէն։ Ի՜նչ փոյթ, կռուող ձուլերը փոխանակ իրարմէ զատել ջանալու ձգեր փախեր էր։ Այս բայց ի՛նչ տարբերութիւն պիտի ընէր, եթէ Յար...։ Դեղնուկ ըրած էր, բան մը, զոր ես չէի կրցած գլուխ հանել։ Ան ստոյգ մահէ մը փրկած էր իմ մէկ հատիկ պզտիկ եղբայրս։ Ու այդ պատահարը միայն բաւական եղած էր որպէսզի գոցուին Դեղնուկին բոլոր միւս թերութիւնները։

Ամէն ինչ ըրի ցոյց տալու համար Դեղնուկին որ զինքը շատ կը սիրեմ։ Շունն ալ ապացուցանեց թէ կը հասկնար այդ զգացումս ու շատ երջանիկ կը զգար ինքզինքը։ Անոր հանդէպ սիրոյս մէջ ոչ մէկ թերացում ունեցայ։ Անգամ մը փայտի չիւղ մը մտած էր անոր երկու եղունգներուն միջեւ ու յայտնի էր որ շատ անհանգիստ կը զգար ինքզինքը։ Գտայ չիւղը և զգուշութեամբ հանեցի զայն։ Ուրիշ օր մը սիրելի շունս պառկեցուցի գետինը, ոչ մէկ ընդդիմութիւն ցոյց տուաւ։ Ընդհակառակը, հանդարտ կեցաւ մինչեւ որ մօրս բերած չէկ ածուխով այրեմ ականջներուն մէջ զետեղուած աղտոտ միջատները։

Յետոյ, օճառ ջուրերով փառաւոր լուացի Դեղնուկս։ Այս կերպով թէ ստեւները, որոնք իւղոտ ըլլալով իրարու

փակչած էին, չէնքով ու չնորհքով մաքրուեցան և թէ անոնց միջեւ բոյն դրած լուերը ոչնչացան։ Ու այդ երեկոյ, երբ Դեղնուկ եկաւ անկողինը, զոր կը բաժնէի պզտիկ եղբօրս հետ, ոչ թէ միայն առարկութիւն չըրի, այլ նաեւ մօրկանս ալ այդ մասին բնաւ չխօսեցայ։

Յաջորդ օր Արլիսն ու Դեղնուկը սկիւռի որսորդութեան տարին։ Ասիկա առաջին որսորդութիւնս էր եղբօրս հետ. Նախապէս միշտ խորհած էի թէ Արլիս իր աղմկարարութեամբ պատճառ կ՚ըլլայ որսին փախուստին։

Խորհուրդս իրականացաւ։ Պատուիրած էի Արլիսին խելօք կենալ ու բնաւ ձայն չհանել։ Իրաւ ալ ամբողջ ճամբու ընթացքին Արլիսի ձայնիկը չելաւ. բայց երբ խայտառակը թռչող թիթեռնիկ մը տեսաւ, գործերը յանկարծ խառնակեցան։

Արլիս ճիչ մը արձակեց, զոր մէկ օրուան ճամբայէն իսկ կարելի էր լսել, և սկսաւ թիթեռնիկը հետապնդել։ Կարելի՞ բան է միթէ թռչող թիթեռնիկ մը բռնել։ Բայց ինչ ընել որ Արլիս կը ճչար շարունակ ու զիս օգնութեան կը կանչէր։ Եւ երբ տեսաւ թէ չեմ երթար իր մօտ, սկըսաւ աւելի բարձրաձայն ճչալ։ Հազիւ հանդարտած էր, երբ, այս անգամ ալ ժայռի խոշոր կտոր մը գլորեց՝ առանց պահ մը խորհելու թէ իրմէ շատ ծանր էր ան։ Յետոյ, դարձաւ Արլիս և սկսաւ պոռալ բարձրաղաղակ, անպայման կ՚ուզէր որ իր քով երթալով ես ալ տեսնեմ ժայռի կտորին տակէն ելլելէ ետք փախուստ ծակ փնտռող անհամար միջատները։

Քիչ վերջ թուփերուն կառչած մնաց։ Պոռչտուք մը եկաւ։ Գացի զինքը ազատել։ Հազիւ փրկուեր էր թուփերէն երբ երեսի վրայ գլորեցաւ գետին և արմուկը ժայռերուն ընդհարեցաւ։ Ամբողջ վայրկեաններ անցան ու բառ մը չելաւ Արլիսի բերնէն։ բայց երբ անդրադարձաւ որ արիւն կը հոսէր թեւէն ի վար, այնպէս վայնասուն մը փրցուց, որ լսողը կը կարծէր թէ կը խարանէին ամբողջ մարմինը։

Խորհեցայ թէ այնքան աղմուկէ վերջ որսի նմանող

բան չի մնար մեր շրջակայքը, Իրաւ ալ այդպէս եղաւ, սակայն բացի սկիւռներէն։ Բոլորը ծառերը մագլցելով աներեւութացան. բայց ես արդէն մէկուն աչք տնկած էի ու ճշդեցի թէ ո՞ր ծառը ելաւ ան։ Այդ միջոցին խորհեցայ թէ օգտակար պիտի ըլլայ Արլիսի պոռչտուքը։

Արլիսին ձեռքը փայտ մը տուի։ Յետոյ պատուիրեցի իրեն դառնալ ծառին շուրջ և միաժամանակ ձեռքի իր փայտով խոտերը ծեծել։ Ես ալ մէկ կողմ քաշուած կը սպասէի։ Բնականաբար սկիւռը, երբ սկսաւ Արլիսը դիտել, զիս մոռցաւ բոլորովին։ Կենդանին, համակ ուշադրութիւն, Արլիսի շարժումներուն կը հետեւէր ու ինքն ալ անոր հետ համաչափ կը դառնար ճիւղերուն մէջ։ Օգտուելով կոնակը ինծի դարձուցած մէկ պահէն կրակեցի ու ան առջեւս ինկաւ անկենդան։

Ուրիշ սկիւռներ ալ որսացինք, բայց զանոնք Դեղնուկին օգնութեամբ կրցանք ձեռք անցընել։ Արլիսի պաշտօնը սկիւռները վախցնել էր։ Դեղնուկ պաշտօն ունէր զանոնք ստիպել որպէսզի ծառերուն վրայ ելլեն ու ես ալ հաւատարիմ պարտականութեանս, կը զարնէի զանոնք։ Բաւական ժամանակ վատնեցինք այսպէս։ Սակայն ի վերջոյ յաջողեցանք հինգ հատ սկիւռ որսալ. ընթրիքի համար մեր ուտելիքը պատրաստ էր. խորոված սկիւռ. փառաւոր տեսակէն։

Շաբաթ մը ետք Դեղնուկ օգնեց ինծի գիրուկ հնդկահաւ մը որսալու։ Երբ չըլլար Դեղնուկը, կարելի չէր, պիտի չկարենայի ունենալ այդ հնդկահաւը։ Միասին գացեր էինք աչք մը նետել հերկուած մեր արտերուն։ Զբաղած էի հրացանս իր պատեանին մէջ զետեղելով։ Եգիպտացորենի արտին շուրջ հօրս շինած ցանկապատէն ներս ինկաւ ակնարկս ու տեսայ գեղեցիկ հնդկահաւը։ Հատիկներ ժողուելով կը պարապէր ան։ Դիւրին ալ գործ մը չէր ըրածը ու այդ պատճառով գետնէն փոշիի ամպեր կը բարձրանային։

Մայրիկս գայրացաւ։

— Սա նայէ՛. ամբողջ արտը պիտի խանգարէ։

— Շ՛չ՛չ՛չ, մայրիկ ըսի. մի՛ վախցներ զայն։

Հրացանս բարձրացուցի, փողը հանդչեցաւ ցանկապատին վրայ ու նչան առի, յետոյ ըսի մօրս.

— Վայրկեան մը ետք այդ հնդկահաւը պատրաստ պիտի ըլլայ պատուկը մոնելու։

Կռնակէն պիտի զարնէի որպես. այդ նպատակին համար պատրաստուեցայ։ Կռնակէն, ճիշդ երկու թեւերուն միջև։ Շունչս բռնեցի և բլթակին պզչելու վրայ էի, երբ Արլիս հասաւ եռեւէս վազելով.

— Թրավիս ե՛ս ալ նչան առնեմ, ի՛նչ կ՛ըլլայ, ե՛ս ալ նչան առնեմ։

Ես ալ, հնդկահաւն ալ վեր ցատկեցինք մեր տեղէն։ Հրացանը պայթեցաւ, տեսայ թէ հնդկահաւը տապալեցաւ, բայց պահ մը ետք ոտքի էր ան արդէն ու կոտրած թեւը քաշքշելով մտաւ եգիպտացորենի արտը և անհետացաւ։

Այդ պահուն Արլիսի հանդէպ զգացած բարկութիւնս սահման չունէր, եթէ ձեռքէս գար, վառեակի մը պէս պիտի ոլորէի անպիտանին վիզը։ Ոռւացի անոր երեսն ի վեր։

— Արլիս, դուն ինչո՞ւ չես կրնար բերանդ գոց պահել, նայէ՛ հնդկահաւը փախցուցիր։

Այո, սակայն Արլիսի գլուխը բարկութեանս պատճառը հասկնալու չափ չէր աշխատեր որ... Սկսաւ արցունք թափել յորդառատ, կաթիլներէն ոմանք կ՛իյնային Արլիսի մերկ, փոշեծածկ ոտքերուն վրայ ու հոն սև արատներ յառաջ կը բերէին։ Միչտ ըսած եմ արդէն, մեր խայտառակը լալ երբ սկսէր, աշխարհի վրայ մէկը չէր կրնար անոր չափ յորդ արցունք արտադրել։

Մայրիկս միջամտեց.

— Կեցի՛ր, մի աճապարեր, հնդկահաւը չփախաւ ձեռքէդ։ Նայէ՛։

Ցոյց տրուած կողմը նայեցայ, Դեղնուկը թռչելու պէս անցաւ ժայռերուն վրայէ և մէկ ոստումով արտ մտաւ։ Կանգ առաւ հոն, ուր հնդկահաւը ինկած էր։ Շար-

ժեղով կտրած պոչը գարձաւ չուրջանակի, գետինը հոտոտեց։ Յետոյ, սկսաւ յառաջանալ հնդկահաւին հետքերուն վրայէն։ Դեղնուկ թէ կը յառաջանար և թէ կ'ոռնար, կարծես ծնծէին գինքը չարաչար։

Քանի մը վայրկեան ետք, եզիպտացորենին արտէն անգին, անտառէն նկաւ չունին ձայնը. դէպի այդ կողմը ուղղուեցանք բոլորս, երբ մօտեցանք, տեսանք թէ հընդկահաւը թառած էր կաղնիի մը ցածլիկ ճիւղերէն մէկուն վրայ, մինչ Դեղնուկ կը ցատկռտէր ծառին տակ։ Հնդկահաւը կը հեւար ու կարծես ինծի կը սպասէր։

Վերջապէս, հակառակ անոր որ Արլիս պարտադրեր էր ինծի գէշ հարուած արձակել, այդ իրիկուն հնդկահաւի խնջոյք մը ունեցաւ ընտանիքը։ Կենդանին խորովեցինք փառաւորապէս։ Հրաշալի սուս մը չինեցինք, քովն ալ քիչ մը վայրի թարմ սոխ ու հաց եւ անա ձեզի մեր անզուգական ճաշացուցակը։ Արդէն, վայրի սոխերը Արլիսի հետ միասին գտեր էինք, մեր վարի ակին մօտ։

Բայց երբ Դեղնուկն ալ մտաբերնիս եւ ուզեցինք գինքը վարձատրել մեզի այդ հնդկահաւը չահեցուցած ըլլալուն համար, չենք գիտեր ինչու չունը մերժեց ուտել անոր միսը. լիպեց, երախտագիտութիւնը արտայայտելու համար կտրած պոչը երկու կողմէն չարժեց ուժգին, նոյնիսկ մէկ երկու անգամ խածաւ, բայց ի վերջոյ մէկ կողմ ձգեց։

Մայրիկս ալ, ես ալ զարմացանք Դեղնուկին այս ընթացքին վրայ, վասնզի այդ պահուն միայն անդրադարձանք որ վերջերս Դեղնուկը կը մերժէր որեւէ բան ուտել։ Եւ սակայն ասոր փոխարէն չունին առողջութիւնը կատարեալ էր։ Աեւնները կանոնաւոր ու փայլուն էին, ինչպէս կ'ըլլան այն չունները, որոնք օրական երեք անգամ փառաւորապէս կը կշտացնեն իրենց փորը։

Մայրիկս գլուխը չարժեց և քսաւ.

— Վախնամ այս չունը հաւկիթ պողնալով կ'ուտէ։

Բայց մենք միայն երեք հաւ ու մայր հաւ մը ունէինք միայն. երեք հաւերը ժրաջան ածաններ էին ու ես

անցեալ տարուան չափ հաւկիթ կը ժողվէի անոնց տակէն։ Լսել է թէ Դեղնուկ մեր հաւկիթները չէ որ կը գողնար։

Այո, զարմացանք այս խնդրոյն, բայց իւ վերջոյ, այնչափ ալ հոգ չըրինք։ Եւ սակայն, ամէն ինչ փոխուեցաւ, երբ օր մը պատահմամբ Պուտ Սիրսի մեր տունը եկաւ։

Պուտ Սիրսի, կարմիր, ուռեցած այտերով մարդ մըն էր։ Կը սիրէր իր հարեւաններուն այցելել ու չաղակրատել երկար։ Ծխախոտ կը ծամէր Պուտ Սիրսի։ Յետոյ, ծամածը ըստ բախտի կը թքնէր գետին եւ կը սպասէր որ մէկը գինքը ճաշի հրաւիրէ։

Ես քնաւ չէի ախորժեր այս Պուտ Սիրսիէն։ Մերոնք ալ չէին ախորժեր իրմէ։ Մայրիկս կ'ըսէր թէ ծոյլ ու անճարակ մարդ մըն է ան։ Արդէն միւս բոլոր տղամարդիկը իբր թէ պարզ այդ պատճառով իրենց հետ չէին տարած Պուտ Սիրսին, որու պաչուօն տուած չէին հոգ տանիլ կիներուն եւ տղայոց։ Ըստ մայրիկիս, եթէ հայրիկս եւ միւսները Պուտ Սիրսին միասին տարած ըլլային, նախիրը ճամբան կը ծերանար ու կը մեռնէր, տակաւին Քանսաս չհասած։ Այո, վասնզի ճամբան Պուտ Սիրսի անհամար մարդոց հետ երկար երկար պիտի չատախօսէր ու յետոյ անոնց հետ ճաշի պիտի նստէր։

Բայց Պուտ Սիրսի սպիտակ մազերով թոռնուհի մը ունէր ու ես քիչ չատ կ'ախորժէի այդ աղջնակին տեսքէն։ Տասնըմէկ տարեկան էր ան ու բնաւ չէր նմաներ ուրիշ աղջիկներու։ տղաքը կը դիտէր կեցած։ կը դիտէր թէ անոնք ինչպէս կը մագլցին ծառերն իվեր, ինչպէս քար կը նետեն հեռուն, ինչպէս կը լողան ու ինչպէս նշանառութեան փորձեր կ'ընեն իրենց ղէնքերով։ Բայց երբեք, այդ աղջնակը ոչ կը միջամտէր տղոց խաղերուն եւ ոչ ալ գիտութիւնը ընել կ'ելլէր։

Այո՛, աղջնակը միայն կը դիտէր ու չատ ալ սակաւախօս էր։ Պուտ Սիրսիի այս թոռնուհին միակ բան մը ունէր, որմէ երբեք չէի ախորժեր ես. աչքերը։ Խոշոր,

լուրջ եւ սրճագոյն աչքեր ունէր ան։ Առաջին ակնարկով ալ խիստ գեղեցիկ ու առինքնող էին այդ աչուկները։ Բայց ինչ ընել՝ որ երբ այդ աչքերը ինծի յառէին իրենց ակնարկը, այն տպաւորութիւնը կը կրէի թէ պիտի կարենայ չուտով հասկնալ մտքէս անցածները։ Ու ահա այս անհանգստացուցիչ պատճառով, եթէ կարենայի, քնաւ պիտի չնայէի այդ հոյակապ աչքերուն։

Աղջնակին անունը Լիզպէթ էր ու այդ օրը մեծ հայրիկին ընկերակցութեամբ եկած էր մեզի այցելութեան։ Եկան մեզի ծերացած, հրաժած ձիով մը, զոր կարծես անօթի պահած էին օրերէ ի վեր։ Լիզպէթ մեծ հօրը ետեւը նստած էր ու փաթթուած անոր մէջքին. խոպոպաւոր, սպիտակ մազերը կը փայլէին արեւուն մէջ։ Անոնց ետեւէն կը յառաջանար նաեւ կապոյտ բծաւոր էգ շուն մը։ Ես այդ չան վրայ կը նայէի իբր ձագը հին չունիս, որուն անունը ինչպէս գիտէք, Ջանգակ էր։

Կարաւանը մեր տան մօտեցած պահուն, Դեղնուկ գնաց դիմաւորել զանոնք. անդրադարձայ որ շունը լուրջի չէր առած հարցը. կը հաչէր թէեւ, սակայն այնպէս վրճակ մը ունէր, կարծես մենք էինք որ կը փափաքէինք այդ հաչոցը ու ան մեզ գոհացնելու համար միայն կը հաչէր։ Եւ երբ հրամայեցի իրեն լռել, անմիջապէս հնազանդեցաւ. գիտնալով որ Դեղնուկ որչափ յամառ շուն մըն էր, իր այս ընթացքը զարմացուցած պատճառեց ինծի։

Երբ մայրիկս դուռը հլլելով Սիրսին ու Լիզպէթը ձիէն իջնելով ներս կը հրաւիրէր, Դեղնուկ սկսած էր արդէն իր էգին հետ խաղալ։

Մեծ հայրը տակաւին ձիէն չէջած, Լիզպէթ գետինն էր արդէն ու այդ իր խոշոր աչքերով զիս կը զննէր։ Սիրսի մօրս ըսաւ թէ տուն պիտի չմտնէ. օդը տաք է հղեր ու ան կը նախընտրէ հղեր բացօթեայ նստիլ. մայրիկս ալ ինծի պատուիրեց կովու մորթէ չինուած ցած մեր աթոռներէն մէկ քանի հատը դուրս բերել։ Սիրսի նստաւ այս աթոռին վրայ, զոր ես ամէնէն աւելի կը սիրէի։ Ճե-

ատոյ գրպանէն մաս մը ոլորուած ծխախոտ հանեց ու այն-պէս խածաւ, որ այրը ուռեցաւ բերանը լեցուած ծխախոտով։ Սիրսի կը խօսէր ծամելով հանգերձ և ըստ բախտի կը թքնէր գետին՝ մեր անցնելու տեղերուն վրայ։

Նախ մօրս որպիսութիւնը հարցուց. ան ալ պատասխանեց թէ լաւ ինք. յետոյ, Սիրսի պատմեց երեկ օրէն թէ ինք ինչու միւս տղամարդոց հետ չէ մեկներ ու հոդ ձեացեր է։ Միւս տղամարդիկը գինքը հոն ձգեր են, որպէսզի հոգ տանի կիներուն և տղոց. ու ատիկա խիստ դժուար պարտականութիւն մըն է եղեր. ծանր պատասխանատուութեան տակ կը թողու եղեր մարդը այս պարտականութիւնը, սակայն Սիրսի սիրով կը կատարէ եղեր գայն, հակառակ անոր որ հոգին կ'ելլէ եղեր աշխատելով։

Այս կապակցութեամբ, մայրս պէտք է եղեր որեւէ առիթով անմիջապէս լուր տայ Սիրսիին, որպէսզի ան ալ ընէ անհրաժեշտ կարգադրութիւնը։ Գալով մայրիկիս, ան, իբր թէ մեծ ուշադրութեամբ, մտիկ կ'ընէր մարդուն չաղակրատութիւնը առանց որեւէ պատասխան տալու։

Աւելի վերջ, Սիրսի աթոռին կռնակը իրճիթին կրթնցնելով իր հանգիստը գտնելէ ետք, սկսաւ մեզի բացատրութիւններ տալ մօտիկ թէ հեռաւոր միւս տուներուն մասին։ Երաշտը արգելք պիտի ըլլայ եղեր այդ տարի, եգիպտացորենի հունձքին. այդ պատճառով ամբողջ այդ չրջանի ժողովուրդը ստիպուած պիտի ըլլայ եղեր հեգիպատացորենի իր մթերքը սպառելու՝ տակաւին գարունը չհասած։ Պատէզները պիտի աւերուին ու յետոյ, կովերը պիտի կոտորուին եղեր։

Սիմբաբնին տղան, Բոզալը օր մը հնդկահաւի որսորդութեան ելեր է, բայց դարանակալ սպասած պահուն զէնքի մը յարձակման ենթարկուեր է։ Յետոյ, այդ Բոզալը ստիպուեր է հրացանին բռունով սպաննել զուէնը։ Ըստ Սիրսիի այս պատմութիւնը յերիւրածոյ է եղեր, որովհետեւ ամբողջ աչխարհի մէջ չկայ եղեր զուէն մը, որ համարձակի որսորդի մը վրայ յարձակում գործել։

Բայց այս պատմութիւնը առիթ եղեր է որպէսզի Սիրսի ուրիշ պատահար մը յիշէ։ Հին, շատ հին պատահար մը, որ Արեւելեան Թէքսասի մէջ պատահեր է ժամանակաւ։ Սիրսի մօրեղբայր մը ունի եղեր։ Օր մը կատղած ցուլ մը խածեր է այդ մօրեղբայրը։ Մարդը գիտնալով որ ինք ազատում չունի, երկար շղթայ մը առնելով մէկ ծայրը ծառի մը, միւս ծայրն ալ իր ոտքին կապեր է։ Յետոյ, այդպէս սպասեր է որպէսզի կատաղութեան մանրէն իր աւերը ընէ։ Երբ բերանը սկսեր է փրփրիլ, մօրեղբայրը տքացեր է, պոռացեր եւ փորձեր է իր սեփական կնոջ և զաւակներուն վրայ յարձակիլ. սակայն քանի որ կապուած է եղեր, չէ կրցեր յարձակիլ ու արդէն այդ նպատակաւ մօրեղբայրը կապեր է ինքզինքը ծառին։

Յետոյ, նոյն այդ ծառին տակ մահացեր է մօրեղբայրը եւ զինքը հոն թաղեր են։ Եւ Սիրսի վստահ է եղեր որ մեր շրջանին մէջ բնաւ կատաղութեան դէպքեր պիտի չպատահին ու բոլորը, որոնք նախիրը Քանսաս տարած են ծախելու համար, իր վերադարձին ողջ առողջ պիտի գտնեն ամէն մարդ։

Հապա յովազին պատմութիւնը...։ Այդ մէկը բոլորովին յատկանշական պատմութիւն մըն է եղեր։ Օր մը, հսկայ, գիշատիչ յովազ մը Անսընին մարուկներէն մէկը յօշոտեր է։ Անսընին տղաքն ալ իրենց շուները արձակեր են յովազին ետեւէն։ Շուները հալածեր են յովազը մինչեւ քարայր մը. սակայն իրենք վախցեր են քարայրէն ներս մտնելու։

Անսըն ինքը քաջութիւն ցոյց տալով մտեր է քարայրէն ներս։ Այո, բայց յովազը ձեռնածալ կը սպասէ՞ միթէ։ Անմիջապէս ցատկեր է Անսընին վրայ։ Յետոյ, մազ մնացեր է որ Անսըն յօշոտուի յովազին կողմէ, բայց նկատելով որ քաջարի երիտասարդ մըն է եղեր, սպաններ է յովազը։

Մինչեւ ընթրիքի ժամը, Սիրսի խօսեցաւ անընդհատ։ Ճաշի ընթացքին բառ մը իսկ չարտաբերեց, բայց երբ ամէն ինչ լրացաւ ու տակաւին վերջին պատառը բերանն էր, Սիրսի վերսկսաւ արագ արագ խօսիլ։

Անծանօթ կէնդանի մը կայ եղեր մեր չրջանին մէջ։ Գողութիւն կ՚ընէ եղեր այդ կէնդանին։ Ու այդ կէնդանին ոչ գայլաչունի, ոչ ալ ազուէսի կը նմանի եղեր. մինչեւ ա՛յդ օրը ոչ ոք տեսեր է այդ կէնդանին, բայց թողած հետքերէն յայտնի է եղեր որ անծանօթը նման չէ եղեր չնափայլի կամ ազուէսի. թերեւս ալ կէնդանի կարծուածը մարդկային արարած մըն է եղեր. սակայն ամէն պարագայի, ամէն ոք այլեւս ձանձրացեր, զզուեր է։ Մթերանոցներու մէջ ոչ միս մնացեր է, հաւնոցներու մէջ՝ ոչ հաւկիթ, ոչ ալ նոյնիսկ եգիպտացորենի հաց։ Կիներուն եփելէ առաջ պաղելու համար դուրսը ձգած հացերը...։ Այլ ծուլլերը կը ճանչնաք չէ՞։ Ան օր մը գառնուկ մը կը խորովէ եղեր բացօթեայ։ Մարդը սաստիկ ծարաւցեր է ու հինգ վայրկեանի համար հեռացեր է գառնուկին քովէն։ Վերադարձին ի՞նչ կ՚ուզէք որ տեսնէ։ Գառնուկին կէսը չկայ...։

Սիրսի կը չարունակէր խօսիլ. ժողովուրդը այլեւս բոլորովին չգայնացեր է։ Որոշեր են որ այն օրը, երբ բռնեն գողութեանց հեղինակը, հաչիւը պիտի մաքրեն եղեր։

Սիրսիի չաղփաղփին այս մասը երբ լսեցի, վեր թռայ։ Եւ երբ այդ պահուն Լիզպէթ նշանացի հրաւիրեց գիս քիչ մը հեռանալ, բոլորովին կատղեցայ։

Մինչեւ մեր ջուրին ակը քալեցինք Լիզպէթի հետ։ Շուներն ալ մեր ետեւէն։ Երբ հոն հասանք, Լիզպէթ ի վերջոյ երեսս նայեցաւ ու ըսաւ.

— Ան է գողը։

— Ի՞նչ ըսել կ՚ուզես։

— Գու Դեղնուկդ...։ Աչքերովս տեսայ։

— Ի՞նչ տեսար։

— Տեսայ որ միս կը գողնար. հաւկիթ գողցած ատեններն ալ տեսայ։

Ապուշ դարձայ, նայեցայ Լիզպէթի աչքերուն խորը։ Ան ալ նոյնը ըրաւ. չկրցայ դիմանալ, ակնարկս խոնարհեցուցի։

— Բայց ոչ ոքի պիտի յայտնեմ, յարեց Լիզպէթ։

Հաւատացի։

— Պիտի ըսես, ըսի։

Գլուխը շարժեց վճռական։

— Ո՛չ, պիտի չըսեմ։ Աւելի առաջ ալ պիտէի թէ գողը քու չունդ է, բայց նորէն ալ չըսի։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ Բրիսի ձագ պիտի ունենայ։

— Ի՞նչ է այդ Բրիսին։

— Շուն։ Ձագեր պիտի ունենայ, քու չունդ ալ անոնց հայրիկը պիտի ըլլայ։ Չեմ կրնար հանդուրժել որ ձագերուս հայրիկը զարնեն, սպաննեն։

Դարձեալ Լիզպէթի երեսը նայեցայ ու զարձեալ ստիպուեցայ ակնարկս խոնարհեցնել։ Ուզեցի չնորհակալ ըլլալ անոր, սակայն չյաջողեցայ բառերը կարգի դնել գլխուս մէջ։ Գրպաններս խառնեցի. մէկ քանի օր առաջ դաշտին մէջ կարմրամորթներու նետերէն մէկուն գլխանոցը գտեր էի. գլխանոցը հանելով Լիզպէթի նուիրեցի։

Առաւ. պահ մը զննեց զայն ուշադիր ու յետոյ իջեցուց հպումատին վրայ կարուած խոշոր գրպանին մէջ։

— Ոչ ոքի, ոչ ոքի պիտի ըսեմ, ըսաւ ու յետոյ գառնալով սրունքներուն բոլոր ուժովը դէպի տուն վազել սկսաւ։

Ես գացի ակին գլուխը, նայայ պահ մը և խորհեցայ։ Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ կ'ախորժէի Պուտ Սիրսիէն. հակառակ անոր որ չատ կը խօսէր այդ մարդը և ծամած ծխախոտը հոս, հոն կը թքնէր, ես սկսած էի ախորժիլ իրմէ. բայց նորէն ալ մտահոգ էի։ Գիտէի որ Լիզպէթ տեսած էր Դեղնուկին գողութիւնը, ուրեմն կրնար ուրիշ մէկն ալ տեսած ըլլալ։ Եթէ տեսած էին, ուրեմն տարակոյս չկար թէ չունս պիտի սպաննէին. ընտանիք մը կրնայ հանդուրժողութիւն ցոյց տալ իր գող չունին հանդէպ, եթէ կենդանին աղնիւ տեսակ մըն է. բայց օտար մը գող չունի մը հանդէպ բարեացակամ կ'ըլլա՞յ մինչ։

հետեւաբար Դեղնուկին մահը անխուսափելի էր, եթէ բըռնուէր։

Կերաւ, խմեց, անդադար շատախօսեց ու յետոյ, Պուտ Սիրսի ի վերջոյ, աղջիկն ալ ձիուն քամակը առնելով ճամբայ ելաւ դէպի իր տունը։ Անոնց ողջերթ մաղթելէ ետք, գացի հաւկիթները ժողուելու։ Երեք հատը մօրս չտարի․ կոտրեցի զանոնք տափարակ ժայռի մը վրայ եւ Դեղնուկը քովս կանչելով անոր կերցնել ուզեցի․ չկերաւ խայտառակը․ կարծես չէր գիտեր թէ հաւկիթ ըսուած բանը կարելի է ուտել․ կեցած պոչը կը շարժէր, կը ջանար երեսներս լիզել։

Սաստիկ բարկացած էի։

— Քեզի գող սրիկայ, ըսի անոր․ հիմայ փայտ մը առնելով մէջքդ պիտի կոտրեմ․ եւ քառասուն տեղէն պիտի կոտրեմ մէջքդ։

Այդ տեսակ բան մը ընելու նպատակ չունէի երբեք․ խօսած ատենս ալ ձայնս խստացուցած չէի, որովհետեւ հակառակ պարագային գետին պառկելով պիտի լար, պիտի պոռար, կարծես կը սպաննէին զինքը․ ու յետոյ, հարկ պիտի ըլլար Արլիսին խօսք հասկցնելու։

— Բայց եթէ քեզ զարնեն, խնդալէն պիտի ճաթիմ, ըսի անոր։

Բայց խիստ լաւ գիտէի որ այս բանն ալ պիտի չկարենամ ընել երբեք։

Է.

Երկար խորհեցայ Լիզպէթ Սիրսիի Դեղնուկին կապակցութեամբ ինծի ըսածներուն մասին։ Վերջապէս որոշեցի ամէն ինչ երթալ պատմել մայրիկիս։

Մայրս ըսաւ․

— Իրա՞ւ կ՚ըսես, ու յետոյ յարեց․ Պէտք է արգելք ըլլանք այս շունին հոս հոն թափառումին։ Հակառակ պարագային բոլորը թէ կը բարկացնենք եւ թէ կը վշտացնենք։

— Անպայման մէկը կը սպաննէ զայն, ըսի։

— Կապենք խայտառակը։

Կապեցինք. մինչ պարաններով կապեցինք, քանի չզթայ չունէինք, բայց պարան կը դիմանա՛յ մինչ Դեղնուկի նման չունի մը։ Այն վայրկեանին որ զայն կապելէ ետք մեր կռնակը կը դարձնենք անոր, Դեղնուկ արդէն իսկ ծամելով փրցուցած կ՚ըլլար պարանը։ Հաստ չուան գտայ, եզան մորթերով զօրացուցի զայն ու եզաւ տակուն պարան մը, որով տեղ մը կապեցի Դեղնուկը։ Նորէն ալ օգուտ չունեցաւ։ Դեռ մենք անկողին չմտած չունը արդէն իսկ աներեւութացած էր։

Երրորդ օրը մայրիկս ըսաւ.

— Եգիպտացորենի չոհմարանը փորձենք։

Այո, գէշ գաղափար մը չէր թաւսիկա, պայմանաւ որ Արլիս կոչուած սա արարածը գոյութիւն ունեցած չըլլար։

Դեղնուկը տանելով փակեցի եգիպտացորենի չոհմարանին մէջ։ Սակայն հազիւ դուռը գոցած էի անոր վրայ, երբ ներսէն այնպէս վայնասուն մը ծայր տուաւ որ Արլիս վրայ հասաւ նեռի մը պէս։ Մայրս ու ես թէեւ երկար բառեկ ջանացինք բացատրել թէ ինչո՞ւ չունը սոխակուեցանք չոհմարանին մէջ արգելափակել, սակայն ի զուր։ Արլիս պայրոյթէն կատղած, ականջ իսկ չէր տար մեր խօսքերուն, ապահովաբար կը հասկնաք թէ ինչ կը նշանակէ խօսք հասկցնել մէկուն, որ ամէն վայրկեան կը ճչայ ու կարծես աւիկա բաւական չըլլայ գետնէն վերցուցած քարերը մեր գլխուն կը տեղայ։

— Աննըլի մտանուեցանք, ըսաւ մայրս։

Պահ մը մտածեցի և ըսի.

— Չէ՛ մայրիկ, կարծեմ ելքի ուրիշ ճամբայ մըն ալ կայ, Դեղնուկը մեր սենեակը առնել։

Ինչպե՞ս գաւակս, Դեղնուկ պիտի ուզէ մտնել այն անկողինը, ուր դուն և Արլիսը միասին կը պառկիք։ Լուռերը խորհէ անգամ մը, կը բորոտիք։

— Ոչ, ըսի, կովու կաչի մը կը փոխեմ գետինը և հոն կը պառկեցնեմ սրիկան։

Մայրիկս համաձայնեցաւ։ Իրաւ ալ մեր մահճակալին քով կովու կաչի մը փռեցի և Դեղնուկը քանտարկեցի մեր սենեակին մէջ, հարցն ալ այսպէս փակուեցաւ։

Սկսա բնականաբար Դեղնուկ գետնի կաչիին վրայ չպառկեցաւ։ Որոշ ատեն մը ետք, օր մը, ձախ անութիս վրայ բորբոքում մը զգացի, այս տեսակ պարագաներու ինչ որ մայրս կ'ընէր, ես ալ նոյնը ըրի։ Նաֆթ քսեցի, խնդիր չմնաց, ու այդ օրէն սկսայ Դեղնուկ սկսաւ իրեն տրուած հացն ու թարմ միսը փառաւորապէս ուտել, գոհութիւններուն վերջը եկած էր։

Բայց այդ միջոցին Ջնաստակար կենդանիները այնքան չատցած էին և անհանգիստ կ'ընէին մեզ որ ըլլայ Դեղնուկը, ըլլայ մենք երբեմն ամբողջ գիշերներ արթուն կը մնայինք։

Մեր գանգատը ամէնէն աւելի ազուէսի նմանող սա կենդանիներէն էր. եգիպտացորենի բերքը հասած էր. ու այդ կենդանիները գիշերանց գալով հասկերը կը մաքրէին իրենց պոչերուն մատներով և միջուկը կ'ուտէին հանդիսաւորապէս։ Ձմերուկներն ալ հասած էին գրեթէ. եկուր ու տես որ սակայն, կարելի չէր չափուիլ գող չորքոտաններու խորամանկութիւններուն հետ։ Նայիս ծակեր բացուեր են ձմերուկներուն վրայ ու միջուկները պարպուեր են կատարեալ վարպետութեամբ, մինչ ոլոռները և եգիպտացորենը կը նուազին օրէ օր։

Ահա այս պատճառաւ էր որ Դեղնուկն ու ես որոշեցինք եգիպտացորենի արտին մէջ գիշերել. առանձը եղած միջոցին Դեղնուկը կովու կաչիին վրայ պառկեցնել հնար չէր. բայց արտին մէջ խնդիրը փոխուեցաւ։ Ինքն ալ, ես ալ կ'երկարէինք կաչիին վրայ ու փառաւոր կը քնանայինք. առիթ երբ ունենայինք կը քնանայինք ըսել կ'ուզեմ անշուշտ, վասնզի գիշերուան մեծագոյն մասը ազուէսներն ու մեր կենդանիները հետապնդելով կ'անցընէինք. որպէսզի

Դեղնուկ կարենայ լաւագոյնս հոտ առնել, արտին ճիշդ կեդրոնը կը պահակէինք, այսինքն, արտը չրջապատող ցանկապատին հեռաւորութիւնը մեր գտնուած կէտէն միշտ նոյնն էր ամէն կողմէ, այո՛, հոն կովու կաչիին վրայ եր-կարած, Դեկնուկն ու ես երկնակամարին խորը պլպլացող աստղերը կը դիտէինք և կ՛ունկնդրէինք քաղցր երաժշտութիւնը գիշերային զեփիւռին մէջ չարժող եգիպտացորենի հասկերուն, երբեմն կը խորհէի, ի՞նչ են արդեօք երկնքին պարապութեան մէջ փայլող սա աստղերը, ինչո՞ւ կախուած են անոնք երկինքէն և արդեօ՞ք անուշ հայրիկս ալ կը տեսնէ՞ զանոնք հեռաւոր Քանասէն:

Շատ կարօտցած էի հայրիկս: Տարակոյս չկար որ Դեղնուկի օժանդակութեամբ առօրեայ գործերը գլուխ կը հանէի յաջողութեամբ: Բայց նորէն ալ սաստիկ փափաք մը կար մէջս հայրիկս առնն վերադարձած տեսնելու:

Ցետոյ ես պիս մեծցած, մեծ մարդ եղած կը տեսնէի: Նախիրը ես կը քչէի, հեծած ձիուս վրայ, կ՛երթայի մանգալ հակայ երկրին մէջ: Կը տեսնէի լեռները, հովերը, ձորերը ու ծոցերը: Կը դիտէի կունտ ու կուռ բարձր ծառերը և աւելի հեռուն նոր քաղաքներն ու կարմրամորթերուն բանակատեղիները:

Հաղիւ քնանալու վրայ էի, երբ լսեցի թէ ինչպէս Դեղնուկ ոտքի ելաւ պառկած տեղէն և սկսաւ յառաջանալ եգիպտացորենի դէզերուն մէջ մխրճուած: Պահ մը ետք արդէն միւս կողմէն չունին կաղկանձը լսուեցաւ. ու յետոյ անմիջապէս հասաւ գող աղուէսին ձերբակալուելէ ետք հանած անախորժ ձայնը: Ակնթարթի մը մէջ ոտքի ցատկեցի և սկսայ եդիպտացորենի հատիկները կոխոտելով վազել. մխաժամանակ Դեղնուկը կը քաջալերէի.

— Բռնէ Դեղնուկ, սպաննէ...

Դեղնուկին ալ փափաքն էր այդ անկասկած, սակայն արու աղուէս մը մէկ հարուածով սպաննել կարծուածին չափ դիւրին գործ մը չէ: Ամէն բանէ առաջ, մայրամուտէն մինչեւ արեւածագ, խորամանկ այդ կենդանին անպատրար կը զբաղեցնէ ձեզ:

Ցեսոյ, իրաւ է թէ աղուէսը մարմնեղ կենդանի մը չէ. բայց քանի կռիւը երկարի, խայտառակը կը սկսի մեծնալ ձեր մաքին մէջ։ Աղուէսը խորամանկ է նաեւ կռուի ընթացքին։ Ձորս ոտքերով կը պայքարի և այնպէս յանդգնութեամբ ու կատաղի կը յարձակի ձեր վրայ և այնպէս իր բոլոր ակռաները կը ճգնի անցընել ձեր մարմնին, կ'ըսէք հինգ անգամ աւելի խոշոր գազան մըն է։

Աղուէսին մորթը չատ հասատ կ'ըլլայ. այնպէս որ, երբ չունը խածնէ զայն, այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ հասատ ու խիտ ստեւներով ծածկուած պարկ մը կը թխեն բերանը։ Ջղայնացուցիչ վիճակ մըն է այդ։ Աղուէսը կը գալարուի, կը մաքառի և երբէք չունը կրնայ հրաժարիլ իսկ ուզէ, նորէն ալ չի կրնար, որովհետեւ աղուէսը չի թոյլատրեր։

Քանի քանի անգամներ հայրիկս ու ես վկայ եղանք թէ ինչպէս արու աղուէս մը մեր նախկին չունը հալածելէ ետք մեր վրայ քալեց և սոխակց մեզ դուրս գալ եգիպտացորենի արտէն։

Ինծի համար դիւրին էր անշուշտ արտին մէջէն վազելով հանդերձ աղուէսը սպաննելու մասին հրամաններ տեղալ Դեղնուկին։ Բայց Դեղնուկին պարտականութիւնը այդքան ալ դիւրին չէր ապահովաբար։ Շունը կը հաչէր անդադար, աղուէսը իր ուժին ներածին չափ կ'ոռնար ու երկուքը իրարու մէջ անցած, իրարու ապուցուած կը գալարուէին գետինը. անկասկած, այդ միջոցին հունձքը կը կոխոտուէր, կ'աւերուէր ու բարձրացող անլուր ժխորը այն տպաւորութիւնը կը ձգէր թէ չարդ տեղի կ'ունենայ. բայց ինչպէս սովորաբար կը պատահի, երբ այս անգամ ալ կռիւը լրացաւ ու Դեղնուկ մէկ կողմ, աղուէսն ալ մթուս կողմ քաշուեցան, ապահովաբար իւրաքանչիւրը կարծեց թէ ինք եղաւ յաղթական։

Այդ պիչեր մեզմէ ոչ ոք կրցաւ քնանալ, սակայն ստուգելով որ եգիպտացորենը ազատեցաւ աղուէսներու չարիքէն, բոլորս ալ մեծ հրճուանք զգացինք։ Բայց անդին

կար աւելի կարեւոր պարագայ մը, որ կը զբաղեցնէր մեր միտքերը։

Իրականին մէջ մեզ ամէնէն աւելի անհանգստացնողները ոչ թէ աղուէսները այլ այն աղտոտ կենդանիներն էին որոնք վախնալու պարագային սոսկալի հոտ մը կ'արտադրէին։ Իրաւ է որ աղուէսներուն հետ մեր պայքարի ընթացքին այդ մխանիրը արտերը չէին մտներ, բայց մէկ հատին խակ ներկայութիւնը կը բաւէր որ տանուլտայ ըլլային մեր գործերը։

Դեղնուկին համար այդ աղտոտ կենդանիներուն հետ գլուխ ելլել խաղալիք էր պարզապէս։ Բռնէ զայն գլուխէն, ցնցէ սապէս ու լրացաւ. բայց կեցիր, չի լրացաւ տակաւին ամէն ինչ. որովհետեւ աշխարհի վրայ գոյութիւն չունի կենդանի մը, որ սպաննէ այդ աղտոտները ու կարենայ փրկուիլ անոնց հոտէն. հոտ, զոր ինչ որ ալ ընէք, չէք կրնար վանել ձեր վրայէն։ Ու ամէն անգամուն Դեղնուկ կը յաջողէր անոնցմէ մէկը որսալ, այնպէս կը հիւանդանար, որ կ'ըսէք պիտի չկարենար հանդուրժել։ Հէք չուկան կը սկսէր անվերջ մռլտալ, թեւրանը կը փրփրէր, չողիքը կը վազէր ու յետոյ կը փախէր անդադար։ Գեաինը ապահովութեան մէջ կը տապլտկէր ու յետոյ կ'երթար ինքզինքը նետել բարձր խոտերուն մէջ։

Դեղնուկ կը կարծէր թէ այդպէս ընելով պիտի կարենայ հոտը նետել իր վրայէն, բայց ի զուր։ Այն տեղ Դեղնուկ ապարդիւն այդ պայքարէն հրաժարելով կու գար քովս ու կ'երկարէր կովու կաշիին վրայ. այո, բայց ես ալ չէի կրնար հանդուրժել այդ հոտին։ Հետեւաբար կ'ելլէին պատկերի ուրիշ տեղ մը փնտռելու։ Դեղնուկը անանձնուշտ չէր կրնար ըմբռնել կացութիւնը ու ետեւէս կու գար. թէ չարտօնէի ինծի մօտենալ, այս անգամ ալ կը վշտանար ինծի։

Հայրիկս միշտ կ'ըսէր թէ այդ հոտը լաւագոյն դեղն է հարբուխի դէմ։ Այո, բայց ամառուան այդ եղանակին ալ Դեղնուկը և ոչ ալ ես հարբուխ ունէինք. ուրեմն, այս կացութեան առջեւ մխակ փրկութիւնը Աստուծոյ ապօթել էր որ այդ սրիկաները չմտնեն ձմեռուկի մեր արտերը։

Հաց պատրաստելու յատուկ մեր եգիպտացորենը պահպանելու համար պիշեր ցերեկ աքնաղան աշխատելէ ետք հասկցայ որ եթէ Դեղնուկը չըլլար ես այդ գործը չէի կըրնար յաջողցնել։ կը մնունէի ու ծորէն ալ գործը չէր յաջողիր։ Առանձնութեան տրտում ձանձրոյքն ալ զատ. ուրեմն, որչափ իրաւունք ունի եղեր հայրս, երբ կ'ըսէր ինծի թէ անապայման չունի մը պէտք ունիմ։

Այս ճշմարտութեան աւելի ևս համոզուեցայ բծաւորի կովուն ծննդաբերութենէն ետք։

Մեր կովերը արնուական կենդանիներ չէին։ Այդ պատճառով առատ կաթ չէին տար. գրեթէ անկարելի էր գտնել կով մը, որ իր հորթին տուած կաթէն մնգի համար ալ աւելցնէր։ Տան կաթը ապահովելու համար հարկ կ'ըլլայ հինգ վեց կով կթել։

Բայց և այնպէս վարդ անուն կով մը ունէինք, որու եղջիւրները կտրած էին և ան թաւական կաթ կը հայթայթէր։ Միայն թէ վարդը սկսած էր այլևս ծերանալ ու մայրս կ'ըսէր որ կը յուսայ թէ ձագերը իրենց մօրը պիտի նմանին. բայց մայրիկս փորձնեց անոնցմէ մէկ քանին ու յուսախաբ եղաւ։

Ես ահա հիմայ, սա տգեղ, ածեւ կենդանին երեւան եկած էր։ Մէկը չէր կրնար երթալ կռահել որ այդ տեսակ կով մը մթնաններէն աւելի կաթ պիտի տայ. բայց երբ անոր սոխնքները կաթով լեցան, մայրիկս վստահ եղաւ որ այդ մէկը վարդին տեղը պիտի կարենայ անցնիլ։

Մինչեւ դժուարութիւնը հոդ չէր վերջանար։ Բծաւորը— այս էր կովուն անունը— ծնած օրէն իվեր կը պահէր իր երկչոտութիւնն ու վայրենութիւնը։ Միւս կովերուն հետ միասին կարելի չէր բծաւորը կառավարել. նայիս խայտառակը փախեր տեղ մը պահուեր է. եթէ պատահեր որ զայն անկիւն մը թեքամելով ձեռք երկարէիք անոր, կատաղօրէն կ'ընդդիմանար։ Տակաւին առաջին ձագը աշխարհ չեկած, մայրս չատ աշխատեցաւ գոնէ քչիկ մը ընտանեցնել բծաւորը. բայց ի զուր։ Բծաւորը նպատակ չու-

նէր բարեկամութիւն հաստատե՞լ ու և է մէկուն հետ։ Գիտէինք թէ բաւական քրտինք պիտի թափեն՝ մինչև կըթեն զայն։

Իրիկուն մը նշմարեցի թէ Բծաւորը չկար միւս կովերուն մէջև։ Յաջորդ առաւօտ, երբ վերստին գացի կեանդանիներուն քով, Բծաւորը դարձեալ մէջտեղ չկար։

— Վատահ եմ հիմայ ձագ մը ունի, ըսաւ մայրիկս։

Մօրս այս խօսքէն ետք անմիջապէս սկսայ Բծաւորը փնտռել չրջակայ բլուրներուն վրայ։ Կանուխ առտու էր։ Վերջապէս գտայ զայն։ Պզտիկ չրավայրի մը մօտ, ծառախիտ տեղ մը խոռոչանման տեղ մը պահած էր ինքզինքը։ Նիհար, երկար սրունքներով հորթուկը հազիւ նըշմարած էի, երբ Բծաւոր վրաս քալեց մռլտալով։ Վազել սկսայ։ Մինչև հանդիպակաց բլուրը պիտ հետապնդել էտք Բծաւորը հրաժարեցաւ հետապնդումէն ու ետ դարձաւ։

Փորձ մը ևս ըրի։ Սպրդեցաւ մինչև ծառերուն մօտ, ու քարեր ժողվեցի։ Ցետոյ բարձրաղաղակ պոռալով խոյացայ ծառերուն ընդմէջէն։ Նպատակս Բծաւորն ու իր հորթուկը վախցնելով դուրս հանել էր զանոնք ծառերէն։ Ըսածիս պէս ալ եղաւ, բայց Բծաւոր ոչ թէ վախէն, այլ ուրիշ նպատակով ելաւ իր թաքստոցէն։ Ծռեց իր եղջիւրները և ուղղակի վրաս խոյացաւ։ Կը քառաչէր ու յայտնի էր որ սաստիկ զայրացած է։ Ստիպուեցայ անգամ մը ևս ուժ տալ ներքաններուս։ Ու այս անգամ չատ աւելի հեռուները երթալու պայմանաւ։

Երրորդ փորձէ մը ետք ճարահատ տուն դառնալով Դեղնուկը միտքին առի։ Չէի գիտեր անշուշտ թէ չունը պիտի կարենա՞յ քշել նախիրը, սակայն վստահ էի թէ ան պիտի պաշտպանէ զիս Բծաւորին յարձակումներէն։

Սորհածիս պէս ալ եղաւ։ Մօտեցայ ծառաստանին, սկսայ պոռալ կանչել ու ահա Բծաւոր դէմս տնկուեցաւ։ Մինչև այդ պահը զայն այս աստիճան կատաղի չէի տեսած։ Շնչատ չանս ձայնեցի.

— Դեղնո՛ւկ, բռնէ՛, չուտ...։

Եւ Դեղնուկ ըրաւ ընելիքը։ Բայց այն ինչ, զոր չունս ըրաւ, անսպիտան մըն էր ամբողջ աշխարհի մէջ։

Մեղք, սակայն, որ առաջին գրոհը չկրցայ տեսնել։ Այո, որովհետեւ սրունքներուս ամբողջ ուժովը փախչելով գրաւած էի։ Այդ պահուն ոտքս տեղ մը կառչեցաւ ու ինկայ ծունկի վրայ։ Բծաւորը այնքան մօտէն կը հետապնդէր զիս որ խելքովս դեռ ոտքի չկանգնած պիտի պառնայի և պիտի ջանայի պատշտպանուիլ։ Բայց որովհետեւ Բծաւոր ևս չատ մօտ էր իր զոհին, հետեւաբար առիթ չունէր եւ պառնալով տեսնելու թէ ինչ կ'ընէ Դեղնուկը։ Ես պարզապէս կովուն երկչոտ բառայը լսելու պէս եղայ։ Յետոյ մացառներու ճարճատման ձայնը հասաւ ականջիս։ Դեղնուկ տեղն ու տեղը գետին փռեր էր Բծաւորը...

Ես չարունակեցի վազել։ Յետոյ կանգ առի ու դէպի իրեն նայեցայ։ Կովը կր ջանար ոտքի ելլել փոչիի ամպի մը մէջ։ Ջէր հասկցած թէ ինչ փորձանք եկած էր գլխուն։ Ըսինք թէ ան չէր գիտեր։ Հապա ես։ Ես գիտէի՞ մի թէ։ Ու յանկարծ Բծաւորը զգաց Դեղնուկին գոյութիւնը։ Վրընջելու նման տարօրինակ ձայն մը հանեց կոկորդէն և պոչը օդին յարձակման անցաւ։ Դեղնուկ սկսաւ փախչիլ, կարծես սարսափահար եղած ըլլար։ Թաքնուեցաւ մացառի մը ետին ու յետոյ միւս կողմէն դուրս եկաւ։ Երկվայրկեան մը ետք չունք կովուն ետեւն էր արդէն։

Դեղնուկ վազեց Բծաւորին քովն ի վեր, ցատկեց ու մէկ անգամէն ակռաները անցուց կովուն քթին։

Ամբողջ գործը, կարծեմ, չան ծանրութիւնն էր որ ըրաւ։ Աւելի ետք ալ, ու չատ անգամներ, տեսայ թէ Դեղնուկ նոյն ռազմավարութիւնը գործածեց, բայց չկրցայ երբեք հասկնալ թէ ինչպէս կը յաջողէր ամէն անգամ...։ Սեփական աչքերովս տեսայ որ Դեղնուկ կախուեցաւ կենդանիին քթէն։ Յետոյ, չունը մարմինը վեր քաշելով կծկուեցաւ գնդակի մը վերածուելու համար և սկսաւ օրօրուիլ, կարծես օրօրոցի մը մէջ ըլլար։ Կովը վեր թռաւ նետի մը պէս։ Առջեւի սրունքները գլուխը անցան։ Յետոյ

հաւատարակչութիւնը կորսնցնելով կռնակի վրայ տապալեցաւ։ Եւ չորս ոտքերը օդին մնացին։ Այնքան արագ ու այնքան ուժգին տապալած էր Բծաւոր, պահ մը կարծեցի թէ երկուքի պիտի բաժնուի։

Կարծեմ կուլն ալ նոյն բանը զգաց։ Քանի որ իր երկրորդ տապալումէն ետք յարձակման անցնելու փափաքը չքացաւ իր մէջ։ Երբ հազիւ կրցաւ ոտքի կանգնիլ, սկսաւ զէպի ծառերը վազել։ Թէ կը վազէր և թէ ձագը գտնելու յոյսով կը բառաչէր։

Դեղնուկին հետ միասին հետապնդեցինք Բծաւորը։ Ծառաստանէն հանելէ ետք զինքը, մինչեւ գոմը բերինք։ Ճամբան չփորձեց իսկ մեր վրայ յարձակիլ։ Թէեւ մէկ երկու անգամ փորձեց խոյս տալ, սակայն բաւ եկաւ իրեն, երբ Դեղնուկը անոր առջեւ հանեցի։ Ամէն անգամ խեղճ Բծաւորը փոխեց իր ուղղութիւնը և չէ՛ղեցաւ ուղիղ ճամբէն։

Նոյն բանները գոմին մէջ ալ պատահեցան։ Բծաւորին ատինքները այնքան լեցուն էին, որ ձագը խմելով պիտի չկարենար պարպել անոնց կաթը։ Մայրիկս ըսաւ թէ անհրաժեշտ է կթել այդ կաթը։ Յետոյ գնաց դոյլ մը բերաւ մայրիկս։ Ես առի դոյլը մօտս ձեռքէն, որովհետեւ Բծաւորը կթելու համար երբ ձեռքս անոր ատինքներուն պպցնէի, պատերազմը պիտի վերսկսէր։

Եւ իրաւ ալ վերսկսաւ պատերազմը։ Հազիւ դպչած էի Բծաւորին ատինքներուն, երբ մեր խայտաուակին ետեւի սրունքները թոռան օդին մէջ։ Կիցը եթէ ինծի հանդիպած ըլլար, գլուխս անպայման կ՛անջատուէր մարմինէս։ Արդէն աստր ալ մազ մնաց։ բայց ինչեւիցէ...։ Յետոյ, Բծաւորը դարձաւ ու վրաս յարձակեցաւ։ Երկվայրկեանի մը մէջ ցանկապատին կատարը մագլցեցայ։ Այնպէս մագլցում մըն էր այս, որ եթէ տեսնէին պիտի նախանձէին անտառին բոլոր սկիւռները։

Մայրիկս գլուխիկը չարժեց։

— Չէի փափաքեր անշուշտ որ այսպէս ըլլայ...։ Կ՛ատեմ այն գաղափարը թէ կով մը կթելու համար պէտք

է զայն կապել։ Բայց կարծեմ այս կենդանիին համար ուրիշ միջոց չունինք։

Ամէն օր և օրը երկու անգամ Բծաւորին գլուխն ու սրունքները կապել հաճելի աշխատանք մը չէր։ Եւ յետոյ, այս վիճակը կրնար ամիս մը, թերեւս մէկ քանի ամիս տեւել։ Նայեցայ Դեղնուկին, որ գոմին դրան դուրսը կեցած էր։

— Դեղնուկ, ըսի, հոս եկուր...։

Շունը ցանկորմին մէջէն անցնելով եկաւ։

— Զաւակս, ըսաւ մայրիկս։ Ի՞նչ է ըրածդ։ Շունն ու կովը միասեղ կրնա՞ն ճնալ գոմի մը մէջ։ Մանաւանդ մայր կով մը, որ իր ձագը ունի իր հետ։ Հիմայ Բծաւորը անդադար պիտի յարձակի Դեղնուկին վրայ։ Կասկած չկայ որ զայն գայլ, կամ ուրիշ կենդանի մը պիտի կարծէ, որ եկեր է իր ձագը գողնալ։

Ինդացի։

— Թերեւս չեմ յաջողիր, ըսի։ Բայց մէկ քանի շուրջ կրնամ գրաւի գալ քեզի հետ։ Բծաւորը յարձակում պիտի չգործէ Դեղնուկէն վրան։

Ըսածիս պէս ալ եղաւ։ Երբ շունը եկաւ, կովը վար իջեցուց եղջիւրները և աչքերը սկսաւ գառնալ ակնակապիճներուն մէջ։

Շունիս ուղղեցի խօսքս։

— Դեղնուկ, ըսի, դուն հոս պիտի կենաս և այլեւ պիտի չքաժնես անկէ։

Դեղնուկ կարծես առաջուց գիտէր ուզածս։ Գնաց կանգնեցաւ կովուն ճիշդ դիմացը։ Այնչափ մօտ կեցած էր, կ'ըսէիր հեմայ դունչը կովուն դունչին պիտի դպչի։ Կըտրուած, կարճ պոչն ալ անդադար կը տատանէր երկու կողմին վրայ։ Կովը ոչ թէ միայն չյարձակեցաւ Դեղնուկին վրայ, այլ նաև այդ տեսակ փորձի մըն ալ չձեռնարկեց։ Պարզապէս թեթեւակի կը դողդղար։ Բծաւորին եռեւն անցնելով փառաւոր կլթեցի զայն։ Զաքացեց զիս։ Միայն, երբ առաջին անգամ մատներս ատինքներուն դպչեցան, պզտիկ մը պրկուեցաւ մարմինը։ Բայց այդքան միայն։

Մայրս ապշութեան մէջ էր։

— Հրաշալի, ըսաւ։ Եթէ այսպէս չարունակուի չաբաթ մը անց կրնանք դիւրաւ կթել զայն։

Իրաւունք ունէր մայրս։ Երեք օր եաք, արդէն իսկ կրնայինք ճծաւորը գոմ բերել ու կթել՝ առանց ոևէ դժուարութեան։ Կովը կը կենար անշարժ ու աչքերը չէր բաժներ Դեղնուկէն։ Երբ երկրորդ չաբաթը լրացաւ, մինչ ևս ճծաւորը կը կթէի, ան հանդարտօրէն իր հորթուկը կը լզէր։ Աչխարհի մէջ չէր տեսնուած ուրիշ կով մը, որ ճծաւորին չափ հանդարտ կենայ կթուած ատեն։

Ահա այս բոլորէն ետք աւելի լաւ պիտի հասկնաք թէ ինչու աչխարհ գլխուս փլաւ կարծես, երբ ձիաւոր մը եկաւ օր մը և Դեղնուկը պահանջեց։

Ը.

Մարդուն անունը Պէրն Սանտէրսըն էր։ Երիտասարդ էր ան ու հրաշալի նժոյգի մը վրայ հեծած էր։ Մեր իրարճթիին առջեւ երբ հասաւ, իջաւ ձիէն ու մեծ քաղաքավարութեամբ ու նրբութեամբ գլխարկը հանելով բարեւեց մայրս։ Յետոյ, ինքզինքը ծանօթացուց։ Ըսաւ թէ նոր եկած էր այդ կողմերը։ Բացատրեց որ Սան Անթոնիոյէն մինչեւ մեր չրջանը եկած էր, փոքրաթիւ նախիր մը ունէր ու զայն մեր մօտերը կ'արածէր։ Աւելցուց որ, քանի մարդ վարձելու կարողութիւն չունէր, մէկ քանի հատ չուն բերած էր հետը։ Եւ հիմայ, այդ չուներէն մէկը, լաւագոյնը, կորսուած էր...։ Հարեւան ագարակապաններուն հարցուցեր և Պուտ Սիրսի չան մեր ըլլալուն մասին տեղեկութիւն տուեր էր իրեն։

— Խոչոր, գեղին չո՞ւն մըն է, հարցուց մայրիկս չուարած։

— Այո՛, տիկին, ըսաւ մարդը ժպտուն։ Աչխարհի ամենաանուանի գողը և հաւկիթ ծծողներու ախոյեանը։ Սրիկան կարող է մարդուս աչքին թիրը գողնալ։ Բայց ինչ

ըսել որ անկէ աւելի լաւ պահապան չուն մը գտնել անկարելի է ըստ ինս։

Մայրս ինծի դարձաւ։

— Տղա՛ս, կանչէ՛ Դեղնուկը։

Տեղէս չշարժեցայ։ Կարծես մարմինս սառած էր։ Այն աստիճան մեծ էր յուզումս ու չուարումս, որ ոչ խօսելու, ոչ ալ չարժուիմ ընելու կարողութիւն կար մէջս։

Մայրիկս կը պնդէր.

— Ելի՛ր տղաս, հաւանաբար տեղ մը կը խաղայ ան Արլիսի հետ։

— Մայրի՛կ, թոթովեցի, չենք կրնար առանց Դեղնուկին ըլլալ... Ջայն...

— Թրաւիս։

Շատ խիստ էր մօրս չեչտը, ընելիք բան չկար։ Դառնալով սկսայ դէպի ծովախորշը քալել։ Առջեւս չէի տեսներ, այն աստիճան բարկացած էի Պուտ Սիրսիի։ Այդ արարածը իր բերանը գոց չէր կրնար պահել արդէն։

— Շո՛ւտ, տուն գարձի՛ր, ըսի Արլիսին։

Թերեւս ձայնիս չեչտէն էր որ հասկցաւ Արլիս թէ խիստ գէշ բան մը պատահած է։ Ոչ մէկ դիտողութիւն ըրաւ. լեզուն ալ չհանեց։ Դառնուկի պէս եղաւ ջուրէն ու քայլերուս հետեւեցաւ մինչեւ տուն։ Մայրս ալ, երիտասարդն ալ Արլիսը տեսնելով չուարեցան, որովհետեւ անպիտանը փոխանակ զգեստները հագնելու, զանոնք անութին տակ առած էր։

Հաւանական է որ օտարականը արդէն իսկ կռահած էր թէ ինչ աստիճան կապուած ենք մենք չուն։ Կամ մայրիկս բացակայութեանս այդ մասին բաներ մը ըսած ըլլալու էր անոր։ Այդպէս պէտք է եղած ըլլայ, որովհետեւ մարդը հիմայ այնչափ ալ խանդավառ չէր իր չունը պահանջելու։

— Տեսէ՛ք, ըսաւ ան մօրս։ Ձեր ամուսինը հոս չէ, դուք և տղաքը պաչտպանի մը կը կարօտին։ Բայց նկատելով որ ես ալ չունի մը պէտք ունիմ անպայման, կըր-

նամ չունես Ձեր քով ձգել, մինչև Ձեր ամուսինը վերադառնայ։

Մայրս գլուխը չարժեց։ Ցետոյ ըսաւ.

— Ո՛չ պարոն։ Շունը Ձեզի կը պատկանի։ Քանի յառաջանայ ժամանակը, այնչափ պիտի գժուարանանք բաժնուիլ անկէ։ Առէք Ձեր շունը։ Ես կը ջանամ կացութիւնը բացատրել տղոց։

Օտարականը չուանը Դեղնուկին վզին անցընելէ առաք իր ձին հեծաւ։ Արլիս այդ պահուն անդրադարձաւ եղելութեան։ Եւ այդ պահուն ծայր տուաւ ահեղ փոթորիկը։ Արլիս նախ սկսաւ պոռալ այնքան բարձրաձայն, կարծես աչխարհ փուլկու գար։

Ցետոյ, ըստ իր չատ բարի սովորութեան, Արլիս գետնէն քաշեր վերցնելով սկսաւ մարդուն արձակել զանոնք։ Քարերէն մէկը գնաց իր թիրախը գտնել ձիուն ճիշդ փորին վրայ։ Կենդանին վրնջեց, բարձրացաւ եռեւի սրունքներուն վրայ։ Գլուխն ալ կը չարժէր եռ, առաջ։ Դեղնուկը, որ կը դիտէր տեսարանը, յանկարծ խանդավառուեցաւ, սկսաւ ձին հալածել։ Ունեցած ուժով կը հաչէր միաժամանակ։ Գալով մօրս, ան սկսաւ Արլիսին եռեւէն վազել ու բարձրաղաղակ պոռալ, որպէսզի քար չնետէ այլեւս։ Մէկ խօսքով հոն, մեր խրճիթին առջեւ կը խաղացուէր զաւեչտ մը, որու նմանը չէինք տեսած երկար տարիներէ ի վեր։

Օտարականը իր ձին հանդարտեցնելէ առաք մեր մօտ վերադարձաւ։ Ցետոյ ձայն տուաւ Դեղնուկին և հրամայեց անոր լռել։ Հակառակ պարագային, կը սպաննէ եղեր զայն։ Երբ մեզի մօտեցաւ, լայն ժպիտ մը կը փայլէր դէմքին վրայ։

Երբ տեսաւ մարդը որ մայրս ու ես Արլիսը պինդ բռնած ենք, դէմքին ժպիտը աւելի եւս լայնցաւ. երկուքս ալ մեր խայտառակին դաստակներէն կառչած, գինքը օդին մէջ բռնած էինք։ Այս կերպով Արլիս չէր կրնար քար նետել, սակայն մեզի համար ալ անկարելի էր օդին մէջ անոր պարեռուն և պոչտուքին արգելք ըլլալ։

Սանտէրսըն քահ քահ կը խնդար հիմայ։ Ըսաւ.

— Զգեցէ՛ք երախան։ Այլեւս քար պիտի չնետէ ան ինծի։

Եւ Սանտէրսըն երկվայրկեանի մը մէջ իջաւ ձիէն։ Մօտեցաւ ու Արլիսը գրկելով սկսաւ սիրել։ Տղան դադրեցուցած էր պոռչտուքը։ Յետոյ, Սանտէրսըն խօսեցաւ դարձեալ.

— Ինծի՛ նայէ զաւակս։ Սա գող չունը կ՛ուզե՞ս անպայման։

Մարդը Արլիսը բռնած ուղղակի անոր աչքերուն մէջ կը նայէր։ Ակնյայտնի կերպով պատասխանի կը սպասէր։ Գալով Արլիսի, ան ալ մարդուն աչքերուն խորը կը նայէր, բայց պատասխան չէր տար։

Մարդը կրկնեց իր հարցումը.

— Ըսէ՛, կ՛ուզե՞ս, թէ ոչ։

Մեր անպիտանը գլխովը հաստատական նշան մը ըրաւ ու անդին դարձաւ։

Այն ատեն Սանտէրսըն ըսաւ.

— Լաւ ուրեմն։ Եկուր սակարկենք հետդ։ Բայց միայն մեր միջեւ պիտի ձնայ։ Այդ ստահակը քեզի պիտի նուիրեմ, սակայն դուն ալ իմ փափաքս պիտի կատարես. եղա՞ւ։

Յետոյ, սպասեց որպէսզի ստանայ Արլիսի հաստատական պատասխանը ու յարեց.

— Անհաւասիկ մեր սակարկութիւնը։ Ե՛ս, ինչպէս ըսի քիչ մը առաջ, սա մօտերը կովերուս, եզներուս հետ կ՛ապրիմ, ես կ՛եփեմ, ես կ՛ուտեմ։ Բայց ամէն վայրկեան անօթի եմ։ Այն աստիճան որ այլեւս ստամոքսս կռնակիս փակաւ։ Հիմայ, եթէ կարենաս մայրիկդ համոզել որ ինծի տունի կերակուր մը պատրաստէ ու ես ուտեմ, քեզի պիտի նուիրեմ այդ միականջ, կեղտոտ կենդանին. համաձա՞յն ենք։

Վերջաբանը լսելու հարկ չկար։ Վազելով հեռացայ։ Ոտքերս գետին չէին դպչեր ուրախութենէս։ Պիտի պայթէի. բայց գիտէի։ Եթէ չհեռանայի Սանտէրսընի քովէն.

մարդը ուզածի պիտի տեսնէր թէ ինչպէս կու լայ տղամարդ մը։

Այդ օր մայրս այնպէս համեղ, այնպէս ախորժաբեր ճաշ մը պատրաստեց, իրաւ կ'ըսեմ ատկէ աւելի լաւը երբեք չեմ կերած ամբողջ կեանքիս մէջ։ Եղնիկի խորոված, տապկած կատուաձուկ, սկիւռի միսով պատրաստուած հրաշալի կերակուր մը, թարմ ոլոռնով զոր կը զարդարէր եգիպտացորենի ալիւրով պատրաստուած թացան մը, կարագ և վայրի մեղր ու վայրի սալորով չինուած անուշեղէն։ Նաեւ, այս բոլորը փառաւորապէս թրջելու համար, թարմ, իւզոտ կաթ։ Անդադար կերայ։ Կերայ ճաթելու աստիճան ու պահ մը ինձի այնպէս թուեցաւ որ աչքերս դուրս պիտի պայթին բրծնց խոռոչներէն։ Բայց որքան ալ կերած ըլլամ, երբեք չեմ կարծեր որ սաւառօքսիս պարունակութիւնը պիտի կարենայ հաւասարիլ Պէրն Սանտէրսընի կուլ տուածներուն։

Բարակ, երկար մարդ մըն էր այդ Պէրն Սանտէրսընը։ Հաւանաբար հայրիկիս տարիքով մէկը։ Ու ես բնաւ չկրցայ խելք հասցնել թէ ուր տեղաւորեց իր սաւամոքսին մէջ, այդքան ուտելիքը։ Սկիւռի կերակուրին վերջին պատառը երբ կուլ տուաւ ու նշանացի բացատրեց թէ այլեւս ուրիշ բան պիտի չուտէ, ես արդէն իսկ հասած էի այն համոզման որ արեւուն մէջ իր ստուերը երկուքով բազմապատկուած պիտի ըլլայ անպայման։

Ընթրիքէն ետք Սանտէրսընն միջոց մը ես նստելով մօրս և ինձի հետ խօսեցաւ։ Մինչ այդ, եգիպտացորենի չորցած կոթերով ձիեր կը չինէր Արլիսի։ Յետոյ, մօրս չնորհակալութիւն յայտնեց և խնդրեց ինձմէ իրեն ընկերանալ քիչ մը տեղ։ Ձիուն ջուր տալու համար դէպի ակը յառաջացած ատեն, ես ալ իրեն հետեւեցայ։ Ցիշեցի որ, հօրս մեկնած օրն ալ նոյն բանը պատահած էր ու հասկրցայ թէ Պէրն Սանտէրսընն կ'ուզէր առանձին տեսնուիլ ինծի հետ։

Ջուրի ակին երբ մօտեցանք, մեր նոր բարեկամը

ձիուն սանձը հանեց, որպէսզի կենդանին դիւրութեամբ յագեցնէ իր ծարաւը և ինծի դառնալով ըսաւ.

— Զաւա՛կս, չուզեցի մօրդ ըսել, որպէսզի չմտահոգուի։ Կատաղութեան համաճարակ կը տիրէ այս չրջաններուն մէջ, գիտէ՞ք։

Սարսռացի։ Կատաղութեան մասին որոշ գաղափար մը չունէի։ Միայն Պուտ Սիրսիին պատմածները կային մտքիս մէջ։ Ուր է հօրեղբայրը, կատղած ըլլալով չղթայով ծառի մը կապեր էին ու հոն մեռեր էր։ Ատկէ կը հետեւցնէի թէ այդ հիւանդութիւնը չատ գէշ բան մըն էր։

Անխօս նայած մնացի Պէրն Սանտէրսընի երեսն ի վեր։

Ան չարունակեց.

— Վարանումի պէտք չկայ։ Մինչև հիմայ ես երկու կայլ, աղուէս մը և կուզ մը սպաննելու ստիպուեցայ։ Հարեւաններէն կին մըն ալ ճարահատ մեռցուց մէկ քանի կատուի ձագեր, որոնց հետ կը խաղային իր երեխաները։ Կինը վստահ չէր ձագերուն հիւանդութեան, բայց համոզուած էր որ ընելիք ուրիչ բան չկայ։ Դուն ալ նոյն դիրքին մէջ ես։

Հասկնալ ուզեցի։

— Լա՛ւ բայց, ես ուրկէ՞ գիտնամ թէ որը պէտք է զարնել ու որը ձգել։

— Այո՛, առաջին ակնարկով չես կրնար զատորոշել, մինչև անոր բերանները փրփրին, ու մինչև տատանելով չքալեն, կարելի չէ հասկնալ թէ կատղած են։ Բայց ամէն պարագայի, երբ հիմայ քեզի բացատրածիս նման դէպքի մը հետ դէմ յանդիման գաս, ընելիքդ պէտք է վստահ ըլլաս։ Միայն մի՛ մոռնար նկատի ունենալ միւս կենդանիներուն կացութիւնը։ Կատուն իբր օրինակ առնենք։ Երբ կենդանին առանց պատճառի թքնէ և վրադ յարձակի, քնաւ մի վարանիր ու սպաննէ զայն, չունեն ալ նոյն բանն է։ Ան ալ առանց ակնարկ պատճառի քեզ խածնել պիտի ուզէ։ Մորհէ նաև աղուէսին, կամ վայրի կատուներուն մասին։ Գիտե՛ս թէ անոնք մարդոցմէ կը փախչին։

Եթէ չփախչին, ընդհակառակը եթէ յարձակում գործեն Ձեր վրայ, առանց վարանումի սպաննէ զանոնք, քնաւ մի տատամսիր զարնելու, ոեւէ կենդանի, որ անբնական չարժուձեւեր կ'ընէ։ Ձեզ խածնելէ եառք այլեւս ուշ կ'ըլլայ։

Սանտէրսընի այս խօսքերը տակն ու վրայ ըրին գիս։ Եկաւ նոյնիսկ պահ մը, երբ կարծես չունէի չէի կրնար առնել։ Դիմիկոր, ոտքովս քարերուն հետ կը խաղայի։

Սանտէրսընն չարունակեց.

— Վախնալ սկսար, չէ՞ ոդաս։ Այս բոլորը ըսի քեզի, որովհետեւ կը հասկնամ թէ հայրդ մեկնած ատեն իրեն փոխանորդ կարգեց քեզ։ Կը հաւատամ նաեւ որ դուն կարող ես հօրդ փոխանորդել։ Բացատրեցի քեզի ամէն բան, որպէսզի խիստ ուշադիր ըլլաս։ Նայէ որ ոչ դուն, ոչ ալ ընտանիքիդ ուրիշ մէկ անդամը կատղած կենդանիի մը հետ գործ ունենաք։ Պիտի կարենա՞ս։

Լորձունքս կուլ տուի. յետոյ ըսի.

— Կ'ընե՛մ. չեմ վախնար։

Կակուղցան Սանտէրսընի գիմագծերը։ Ձեռքը ուսիս դրաւ։ Հայրիկս ալ մեկնած օրը նոյն բանը ըրած էր։

— Ապրիս զաւակս։ Տղամարդ մը այսպէս կը խօսի անհաւասիկ։

Սանտէրսընն պողպատի պէս մատներով սեղմեց ուսս։ Ցետոյ ձին հեծնելով կորսուեցաւ անտառին մէջ։ Կատաղութեան վտանգէն այն աստիճան վախցած ու չուարած էի որ, յաջորդ օր կէսօրէ եառք միայն յիշեցի թէ Դեզնուկը մեզի նուիրած ըլլալուն առիթով իրեն չնորհակալութիւն յայտնելու մոռցեր էի։

Թ.

Մանչերը տակաւին չմեծցած, չատ տարբերութիւն չունին վայրի կենդանիներէ։ Այսօր սաստիկ կը վախնան բանէ մը, յաջորդ օր բոլորովին կը մոռնան զայն։

Ուրիշներու մասին չատ ըսելիք չունիմ, բայց ինծի այդպէս պատահեցաւ։ Սանտէրսընի կատաղութեան մասին

ինձի պատմածներէն իրաւ որ չատ վախցայ։ Նոյնիսկ այդ գիշեր քուն չմտաւ աչքերուս։ Առջեւէս կը տողանցէին կատղած չուներ, կատղած գայլեր, որոնք իրենց ճամբուն վրայ եղողը ամէն ինչ կը յօշոտէին, կը բզկտէին։ Թերեւս մայրիկս ալ, նոյնիսկ Արլիան ալ խածած էին ու անոնք պիտի կատղէին...։ Անկողնիս մէջ կը տապլտկէի, կը գոռայի և ինձի այնպէս կը թուէր որ արտասովոր, ահաւոր բաներ պիտի գան մեր գլխուն։

Յաջորդ օր սակայն, երբ սովորական քննական այցելութիւններուս ելայ և սկսայ առօրեայ գործերովս զբաղիլ ամէն ինչ մէկ անգամէն մոռցայ։ Միտքս իսկ չեկաւ կատաղութեան համաճարակը։

Այդ օրերուն նախիրը սանձարձակ կը պտրտկէր ագարակին մէջ։ Շուրջը, որոշ տեղեր ցանկապատեր չինած էինք։ Բայց իր բուն իմաստով մարգագետին չունէինք։ Արդէն ոչ մէկ ատեն, քիչ մը եգիպտացորենէ զատ, մեր կենդանիներուն կեր կու տայինք։ Անոնք իրենք իրենց, բացօթեայ ման գալով կը ճարէին իրենց ապրուստը։

Ուրեմն ամբողջ նախիրը դուրսը կ'ապրէր, դուրսը կ'ուտէր, կը խմէր։ Ամառը զով տեղերն էին անոնք, ակեռու չուրջ, նոյնիսկ ջուրին մէջ. իսկ ձմեռը գէշ օրին գալուստը, փոթորիկը կը նախազգային մէկ օր առաջ և հեռաւոր կը հաւաքուէին ծառախիտ տեղեր, բնական այրերու մէջ ու հոն կը ջանային իրենք զիրենք տաք պահել չոր տերեւներու, մացառներու մէջեւ, զոր չես գիտեր ինչ մէջոցաւ հաւաքուած կ'ըլլային հոն։ Ու այս այսպէս կը շարունակուէր, մինչեւ անցնէին փոթորիկն ու ցուրտը։

Ուրեմն այդպէս։ Լեռ, ձոր, ամէն կողմ լեցուած էր մեր կենդանիներով։ Եղանակը հասնելուն մեր կենդանիներու այս հաւաքականութիւնը կը ցրուէր ամէն կողմ, կուշտ ու կուռ ուտելու համար ծիլ ու տերեւ, վայրի եւակ թէ սալոր ու վայրի խնձորները քաղմաթիւ մեր ծառերուն։

Երբեմն կը պատահէր որ նորածին հորթուկ մը զոհ երթայ նախիրին անյագ ախորժակին. բայց ասիկա կ'ըլլար

անշուշտ հէք հորթուկին մօրը անճարակութեան պատճառով։ Տեսնուած էր նոյնիսկ որ թարձր խոտերու մէջ թաքնուած եղնիկի ձագ մըն ալ գոհ երթայ նախիրին որկրամոլութեան։ Անգամ մը իրական, մեծ արաշտ մը ունեցանք։ Այդ օրերուն հայրս ու ես ականատես վկայ եղանք թէ ինչպէս երիտասարդ հորթ մը մեծ ախորժակով կ'որսար և կ'ուտէր ընդարձակ ակի մը ծանծաղ ջուրերուն մէջ վխտացող ձուկերը։

Երաշտի այդ տարիներուն կամ ձմրան խստաչունչ օրերուն հորթերուն նման մեր միւս կենդանիներն ալ անսուազութենէ չմեռնելու համար, միս ըլլայ, կամ խոտ ուտեն, կը լեցնէին իրենց ստամոքսները։ Հայրիկիս պատմածին նայելով այդ կենդանիները նախ կը սկսին եզեր սատկած կովու մը, կամ եղնիկի մը դիակը ուտել ու յետոյ կը չարունակեն եղեր իրենց այդ խնջոյքը ողջ կենդանիները ճաշակելով։ Նոյնիսկ հայրս, իր մանկութեան չրջանին յարձակման ենթարկուեր է անօթութենէն կատղած ցուլի մը ու եթէ չըլլան եղեր ընտանիքին միւս անդամները, ցուլը պիտի յօշոտէ եղեր զինքը։

Թերեւս այս պատճառով է որ մայրս չատ կը վախնար անգլուխ պըտտող եզներէն ու ցուլերէն։ Իր այդ վախը ալ մանաւանդ ինձմէ չէր պահեր երբեք։ Օրինակի համար բնաւ չէր ախորժեր, երբ ես կ'երթայի մանգալ նախիրին մէջև ու կը խարանէի անոնցմէ ոմանք։ Մինչդեռ ես ալ ուրիշ ճար չունէի։ Երբ նչան չդնէի մեր կենդանիներուն, զանոնք ինչպէ՞ս պիտի կարենայի զանազանել հարեւան ագարակներու անասուններէն։ Սակայն նորէն ալ մայրս համամիտ չէր որ այս գործը առանձին տեսնեմ։

— Անուշի՛կ մայրիկս կ'ըսէր անոր, ես առանձին չեմ որ, Դեղնուկը ունիմ ինծի ընկեր։ Կենդանիները կարգի բերելու համար Դեղնուկէն աւելի կարող գործակից մը կարելի՞ է երեւակայել։

Եւ մայրիկս բնաւ օր մը·

— Ի՞նչ օգուտ։ Ամէն Հովիւ չուն յաւ ընկեր մրն է։ Բայց և այնպէս, սխալ չարժումի մը իրր հետեւանք, եթէ օր մը բզկտուիս, այնարհի լաւագոյն ու ամէնէն ազնուական չունն իսկ չի կրնար քեզի օգնութեան հասնիլ։

Տարօրինակ չէ՞ որ մայրիկս իրաւունք ունէր։ Հօրս հետ միասին մեր աչխատանքէն գիտէի այս պարագան։ Եզներու և ցուլերու հետ գործ ունենալ, կր նչանակէր չատրունակ վտանգի մէջ ըլլալ։ Անդիր չկար քնաւ, եթէ քնաւ չդպչէիք անոնց։ Իսկ եթէ նետը միայն...։ Վայրի գազաններու կը վերածուէին։ Ենթադրեցէք որ ձագերէն մէկը բռնեցիք։ Ինչ ետք մէկ քանին միանգամայն յարձակման կ'անցնին Ձեզի դէմ ու եթէ ժամանակին չկարենաք փախչիլ, մահը անխուսափելի կը դառնայ։

Ես սակայն, կենդանիները անիրաւ չէին երբեք։ Երեւակայեցէք արկիր մը, ուր գայլեր, յովազներ, արջեր ու առիւծին չես գիտեր ինչ գիչատիչ գազաններ կ'ապրին։ Ու առանք բոլորը իրենց խանչոյքին ի խնդիր երիտասարդ հորթերու, եզներու չուրջը կը պարսկին։ Բնական չէ՞ ուրեմն, որ բոլոր գազաններէն, բոլոր մարդոցմէ ետք իրենք գիրենք պաչտպանելու համար այդ կենդանիները ընեն ինչ որ կրնան։

Գիտէի ես այդ բոլորը, բայց նաեւ գիտէի թէ պարտականութիւններ ունիմ։ Պարտականութիւններ, որ ստիպուած էի ժամ առաջ կատարել։ Գիտնալով հանդերձ որ ցուլերու, եզներու և հորթերու հետ զբաղիլ այնքան ալ դիւրին գործ մը չէր, նոյնն ալ չափազանց զուարճալի կը գտնէի այդ աչխատանքը։

Խնդիրը այն էր որ երիտասարդ հորթերը բռնելով զանոնք արագ ու անվտանգ խարանելու համար հիանալի ծրագիր մը պատրաստած էինք։ Ու միակ բանը, որու կը կարօտէինք, ուչիմ չուն մըն էր։ Ես, եթէ կարելի էր հաւատալ ընծայել Պերն Սանտէրսընի խօսքերուն, Դեղնուկը այդ ուղղութեամբ աչխարհի լաւագոյն չունն էր։

Իրաւունք ունէր։ Տեսէք թէ ինչպէս եղաւ այդ գործը։

Առաջին անգամ ծովախորշին մէջ կողմը հանդիպեցանք անոնց։ Եօթը կով, երկու եզ ու տասնըչորս չատ երիտասարդ հորթուկներ։

Կ՚երեւի ջուր խմելու եկեր են մեր չրջանի ակերէն։ Միաժամանակ տեսանք գիրար։ Հազիւ թէ նշմարեցին զիս, սկսան բլուրն ի վեր փախչիլ։ Եղնիկներու նման արագ կը փախչէին ու անձայն։

Բարձրաձայն հրամայեցի չունիս։

— Դեղնուկ, չուտ, անոնց առջեւն անցիր ու կեցուր զանոնք։

Պահ մը եւրք, հպարտութեամբ տեսայ թէ այս խօսքերը յստակ չէին ըսուած. տակաւին խօսքս չլրացուցած խելացի չունս հասկցած էր թէ ինչ պէտք է ընել։

Կայծակնանման, Դեղնուկ թռաւ զառիվարէն, հասաւ քոռասմբակ փախչող նախիրին ու, երբ անոնք տակաւին չէին հասկցած թէ ինչ կ՚անցնի կը պառնայ, եռեւի սրունքներէն բռնեց հորթերէն մէկը։

Ելացուցիչ, աղիողորմ ճիչ մը բարձրացաւ ձորքասկաւային կոկորդէն։ Ակնթարթի մը մէջ նախիրը կանգ առնելով եւ դարձաւ։ Եւ ակնթարթի մը մէջ բոլորը գրոհ տուին Դեղնուկին վրայ։

Շուռնը չէր ձգած իր որսին սրունքը։ Պահ մը վախցայ նոյնիսկ թէ ոտքի կոխան պիտի ըլլայ չունս։ Յետոյ, Դեղնուկ թողուց խածած սրունքը և սկսաւ դէպի իմ կողմս վազել. բայց չես գիտեր ինչո՞ւ, խիստ դանդաղ կը վազէր ան։ Այն աստիճան դանդաղ որ գինքը հալածողները յուսացին թէ պիտի կարենան հասնիլ անոր։

Բայց ի վերջոյ, երբ անդրադարձան թէ պիտի չկարենան հասնիլ իրենց թշնամիին, կանգ առին և անմիջապէս չրջանակ մը կազմեցին։ Ցետոյքները իրարու միացնելով կազմուած չրջանակ մըն էր այս, որու կեդրոնը կը գտնուէին հորթերը։

Հիմայ վստահ էին թէ պիտի կարենան դիմադրել ոեւէ յարձակման։ Արջերու և յովազներու դէմ այսպէս կը կրու-

էին անոնք ու հիմայ կը կարծէին թէ պիտի կարենան մեզի դէմ եւս պաշտպանել իրենք զիրենք։

Սակայն մենք, այսինքն Դեղնուկն ու ես չատ խորամանկ էինք։ Ուրիշ բացատրութեամբ, այնքան տխմար չէինք որ սպառնագին մեզի դէմ ուղղուած սոսկալի եղջիւրներու դէմ յարձակում գործեինք։

Արդէն այդ տեսակ յարձակումի մը պէտքն ալ չէինք զգար։ Մեր միակ փափաքն էր գանոնք քշել հոն, ուր որ կ'ուզէինք որ երթան անոնք. իսկ Դեղնուկ այն միակ արարածն էր, որ ուրիշ ոեւէ մէկէ աւելի լաւ գիտէր թէ ինչպէս պիտի տեսնէ այդ գործը։

Կրնար տնկուիլ անոնց դէմ։ Անդադար կը հաչէր, կեղծ յարձակումներ կ'ընէր, կը նահանջէր ու դարձեալ կը յարձակէր։ Ի վերջոյ, զաւեչտը այնպէս հանգամանք մը ստացաւ, որ հակառակորդները չկրցան աւելի երկար դիմանալ։ Զայրացկոտ բառաչով մը եղջիւրներէն մէկը կարգէն հրելով յարձակեցաւ Դեղնուկին վրայ։ Այդ պահուն բոլորը միասին իրենց ընկերոջ հետեւեցան։

Ու բոլորը եկան մեր Դեղնուկին վրայ. ճիգ մը, ճիգ մը եւս ու անա հակայ եղջիւրները ուղղակի Դեղնուկին փորն էին։

Բայց կը հաւատա՞ք թէ Դեղնուկ պիտի արտօնէր այդ տեսակ բան մը։ Եւ մինչ նախիրը գրոհ կու տար, հա՛ հաստանք, հա՛ պիտի հասնինք, ու անա նայիս Դեղնուկը հեռացեր է վտանգէն. սակայն, այնպէս հեռացում մը որ հէք յարձակողները կը խորհին թէ չուտով պիտի կարենան հասնիլ անոր։

Խաղ մըն էր այս, որ արիւնը կը սառեցնէր Ձեր երակներուն մէջ։ Խաղ մը, զոր սակայն կը դիտէիք ակամայ, առանց կարենալ Ձեր ականջը անկէ հեռացնելու։ Ճշմարիտ կ'ըսեմ Ձեզի, եթէ Դեղնուկ ատիթ ու հրաման ունենար, կրնար բոլոր այդ եղջիւրաւորները մեր գոմը քերել։ Հասկցաք չէ՞։ Շունը զանոնք չէր քշեր։ Ընդհակառակը. անոնց առջեւէն կը վազէր, ճամբայ ցոյց կու տար անոնց։

Բայց ուրիշ օրտրտանքու հետ բախտամարը, հօրս և իմ առանքութիւնս հոտերնիս ու սուսուիկ։ Բացատրեցի թէ ինչպէս դէպքին պիտի բլլար նախորդ դէպի գոմ գլխլ։ Սակայն ոտիկս կրնաս ինձի ժամանակի կորուստ պատճառել։ Ու յետոյ, կնդպանիներու միջեւ մտնել ու հորքերը մէկիկ մէկիկ պատել, ուրոյն խնդիր մըն էր։ Նահե վառնպատար խնդիր մը...։

Պոռացի.

— Դեղնուկ, բնր գանուր։

Ու սկսայ վազել դէպի կոպնի մը, որ բացատանին կեդրոնը կանգնած էր։

Երկար ու հատա ծիւղ մը կախուած էր ծառին բունն իվար և ես այդ պատճառով չնարած էի այդ կոպնին։ Քննեցի ծիւղը և սեսայ թէ ծիչղ ուզածիս պէս էր։ Ձաժ, բայց հետս նիչիւրնիու սպառնալիքէն։

Վայրկեան մը ետք ծիւղին վրայ էի, ու թատած թրուչունի մը պէս։ Կանկցի պարանը դոր մէջքս փաթիած էր։ Ծայրը օղակ մը չինեցի ու կախեցի դէպի վար։ Ցնսայ Դեղնուկին ձայնեցի, որպէսզի նախորդ դէպի իմ կողմս քչէ։

Դեղնուկ կատարեց հրամանս։ Ու եկան անոնք չբրչնանալ մը ետքին ծառին չարչչ։ Ցետոյ չունը գնաց կանգ առնել նիչիւրնիրուն առջեւ։ Մէկ նետքէն ալ գլուխը քսկեցի հասած ինձի կը նայէր, պիտանիս համար թէ ինչ նոր հրամանի պիտի սպասկեմ։

Ձուռ չսպասեց Դեղնուկ հրամանիս։ Սպասեցի որ հրամիններէն մէկը ձեղք տակս դար։ Օգտակար պատանի նետեցի հրթիռներին վրայ, քաղցած անդամեցի և ամբողջ ուժս վիս քաշելի ինձապահիս։ Երկար չտեւեց։ Հէք անասուն նը կարծեմ չափ ալ ծանր չէ եղեր։

Վարս առնելի փոքրասուն մը ծայր տուաւ։ Բայց որո՞ւ հոգ։ Հորիզոնը ծանրանալու վրայ էր հիմայ։ Քանակս հանելով սկսայ գոռալ։ Ետին պնդանիներն ալ սկսան ձայնը ծանրով եռանիլու ծակ մը բացի հնա։ Ցետոյ, ձախ սկսանջը

բռնելով երկուքի բաժնեցի։ Այս էր մեր նշանը։ Տեսակ մը մենաշնորհ։ Բաթէնթ...։

Այլ որսորդներ ուրիշ նշաններ ունէին։ Նշաններ, որոնք ոչ մերիններուն և ոչ ալ իրարու կը նմանէին։ Արդէն ոչ ոք ուրիչի նշանը կը կեղծէր մեր չրջանին մէջ։ Ամէն ոք դիտէր միւսին նշանը և յարգանք ուներ անոր հանդէպ։ Ոչ ուրիչի պատկանող հորթ մը բռնելով կը մորթէինք և ոչ ալ զայն ծախել կը փորձէինք։

Բացատրեցի Զեզի ականջ կտրելու գործողութիւնը։ Եւ գուք, թերեւս, կը խորհիք թէ դիւրին բան մըն է այդ։ Սակայն կը սխալիք։ Նախ՝ հորթուկը զոր Ձեր ծունգերուն միջեւ առած էք, այնպէս կը տապլտկի ու կը պոռչտայ, կարծես վիզը կտրելու վրայ ըլլան։ Մինչդեռ իրականին մէջ բնաւ ցաւ չզգար։ Ցաւ պատճառող բանը զայն ամլացնելու գործողութիւնն է, զոր մենք երբեք չենք ըներ։ Սմուլ հորթի մը միսը աւելի համեղ կ'ըլլայ եղեր։ Ի՞նչ փոյթ ինծի։

Հորթուկին աղիողորմ ճիչերը կը խեղդեցնէին վարիններըը։ կը տապլտկէին, նոյնիսկ կը ճգնէին ծառն ի վեր մագլցիլ։ Գալով ինծի, ես վարժուած էի այդ բոլորին ու բնաւ կարեւորութիւն չէի տար անոնց ըրածին։ Զափազանցութիւն մի նկատէք այս խօսքս։ Մաքէս չէր անցներ որ երբէ պատահմամբ վար գլորէի ճիւղէն, ինչ կ'ըլլար արդեօք վիճակս...։ Այս խորհելով պաղ քրտինք մը կը պատէր ամբողջ մարմինս։ Բայց վախի կապակցութեամբ հօրկանս քսածները կը վերյիշէի։

— Վախը բոլոր մարդոց համար բնական զգացում մըն է. իրաւունք մըն է. ամօթալի ոչինչ կայ վախու զգացումին մէջ։

Ցետոյ, սապէս չարունակած էր սիրելի հայրիկս.

— Վախը մտային, ուղեղային բան մըն է։ Ինչպէս կրնաք Ձեր թեւը վարժեցնել քար մը ճիդ թիրախին արձակելու համար, վախի առնչութեամբ ալ կարելի է միտքն ու ուղեղը մարզել։

Այս տեսանկիւնէն դիտելով, երեւան կ'ելլէր թէ վախը անիմաստ բան մը չէր։ Հետեւաբար, վախի զգացումը այնքան ալ անհանգիստ չէր ըներ զիս։ Ես ալ արդէն անհրաժեշտ մտաւոր մարզանքը ըրած էի, որպէսզի վախի զգացումը չկարենայ յաղթել ինծի։

Պէտք է խոստովանիմ թէ երբեմն ամէն ինչ մոռնալով ահաւոր վախի մը, նոյնիսկ սարսափի կը բռնուէի։ Բայց ամէն պարագայի, հորթերը բռնելով զանոնք խարանելու ատեն չէր պատահեր ասիկա։ Ընդհակառակը, երբ հիմայ վերէն կովերն ու ցուլերը կը դիտէի, անզսպելի խնդուք մը կու գար մէջէս ու կը բարձրանար հապագս ի վեր։

Առաջին հորթուկին գործը լրացնելէ ետք զայն վար իջեցուցի։ Աւելի ետք միւսներն ալ մէկիկ մէկիկ վեր քաշելով անոնց ականջները ծակեցի ու կարեցի։

Իմ վերը զբաղած պահուս վարի բարեկամներս մէկ քանի անգամ իրենց կարգը խանգարելով Դեղնուկին վրայ յարձակում գործեր էին, սակայն չունը յաջողեր էր զանոնք դարձեալ ստիպել, որպէսզի գան հաւաքուին ծառին չուրջ։

Ծառ մագլցելէս ժամ մը ետք, արդէն իսկ այդ գործս լրացուցած էի։ Հիմայ հարկ էր եղջիւրաւոր բարեկամներս հեռացնել ծառին տակէն։ Բայց այս պարագան ինչպէ՞ս պիտի հասկցնէի Դեղնուկին որ այնքան զժուարաւ հաւաքեր էր զանոնք...։ Ու Դեղնուկ վերջապէս հասկցաւ նպատակս։ Հասկցաւ, բայց ես ժամ մը եւս մնացի ծառի ճիւղէն կախուած։

ժ.

Հորթերը ցրուեցան անտառին մէջ, ու դուք պիւրաւ պիտի հասկնաք թէ որ աստիճան զժուարին գործ մըն էր զանոնք վերստին քով քովի բերել. բայց ես իւրաքանչիւրէն կտրած ականջի կտորները խնամով պահած էի։ Բոլորը

տուն տարի և սրածայր ձողի մը անցընելով պահեցի եգիպտացորենի չտեմարանին մէջ։ Երբ մայրս ու ես տեսանք թէ ականջներու թիւը քառասունըվեցի հասած է, եկանք այն համոզման որ այս տարի աւելի թուով հորթեր չենք ունեցած։ Հետեւաբար մեր գործունէութիւնը հոդ կանգ առաւ։ Եւ երբ մեր միւս գործերով, օրինակի համար, եգիպտացորենն հաւաքելով զբաղած էի, օր մը Պուտ Սըրսի եկաւ այցի։ Պուտ Սըրսի ըսաւ թէ աւելի հեռուն նոր նախիր մը կար և լաւ կ'ըլլար եթէ գայն ես ալ նկատի ունենայի։

— Հոն, անդին են ու ձեզի կը սպասեն, խրատեց զիս Պուտ Սըրսի։

Ես անձամբ մինչեւ Պուտ Սըրսիի թացատրած վայրը չէի գացած մինչեւ այդ օրը, բայց հօրմէս լսած էի թէ այդ չրլաններուն մէջ կար քարանձաւ մը, ուր ջղիկներ կը բնակէին։ Կ'ենթադրէի թէ պիտի կարենամ գտնել թացատրուած վայրը։ Ու յաջորդ առաւօտ կանուխ ճամբայ ինկանք Դեղնուկին հետ։ Ուրախ էի, որովհետեւ յապաղեցուցած էի— գոնէ առնի մը համար— եգիպտացորեն ժողվելու գործը, զոր կ'ատէի բոլոր սրտով։ Աւելի ըլլալով, եթէ կարծածէս աւելի չուտով գտնէի հորթուկները, առիթ պիտի ունենայի նաեւ այցելել ջղիկներու այրը ու դիտել թռչուններըը։

Հայրս կ'ըսէր երբեմն։ Հիանալի տեսարան մը կը պարզէ եղեր իրիկնադէմին ջղիկներու քարայրէն դէպի դուրս թռիչքը։ Ահա պատճառով ալ տեսակ մը յուզում կ'եռար մէջս։ Հեռաւոր վայրեր տեսնել, ինծի անծանօթ բաներ դիտել մեծագոյն հաճոյքս էր արդէն, մանկութենէս ի վեր։

Երթալիք տեղս այդ վայրերէն մէկն էր։ Սեպ ժայռ մը, որ բարձունքի մը վրայ կը գտնուէր։ Այնպէս բարձր ու սեպ ժայռ մը, որու վրայ կարող մը թռչուններ կու գային իրենց բոյները չինել և հոն մեծցնել իրենց ձագուկները՝ հեռու ամէն տեսակ վտանգէ և սպառնալիքէ։ Ընդհանրապէս գոց մոխրագոյն ծիծեռնակներ էին այդ թռո-

չուններըը։ Մածուցիկ ցեխ կը բերէին ժայռին վրայ և այդպէս կը չինէին անոնք իրենց բոյները, որոնց մէջ փորուած խոռոչը հազիւ կրնար անոնց պզտիկ մարմինները պարունակել։ Ձագերը հոն կ'ելլէին հաւկիթներէն և փոսին խորէն երկարելով իրենց մանրիկ գլուխները, ծնողքին բերած միջատները, որդերը ևլն. կ'ուտէին մեծ ախորժակով։ Ժայռին փակչած բոյները այնպէս հաստ և ուռեցած էին, որ հեռուէն դիտողին վրայ մեղուի փեթակներու տպաւորութիւնը կը ձգէին։

Այդ չրջանին մէջ կար ուրիշ տեղ մը, որմէ մեծ ախորժ կը զգայի։ Հսկայ հովիտ մըն էր այդ, ամայի ու անկեանդան։ Պայտի մը ձեւը ունէր ան։ Ծառերու վրայ հազարաւոր պզտիկ թռչուններ բոյն չինած էին։ Ու վարը գուլալ ջուրին մէջ ապրող անհամար կատուաձուկեր կը սպասէին արկածով բոյներէն վար գլորելիք թռչունի ձագերուն, որպէսզի փառաւոր խնջոյք մը սարքեն իրենք իրենց։

Ձղջիկներու անձաւը մէկն էր անոնցմէ, զոր ես չատ անգամ տեսած էի ուրիշ տեղեր։ Կասկած չկար այլեւս, անմիջապէս որ լրացնէի հորթեր խարանելու գործս, պիտի երթայի դիտել ձղջիկներու թռիչքը։ Եկէք տեսէք սակայն որ հորթերը բռնելու համար ենթադրածէս չատ աւելի ժամանակ կորսնցուցինք ու միտքս անգամ չեկաւ գործս լքելով ուրիշ տեղ երթալ։

Դեղնուկ ջուրի մը գլուխ գտաւ կովերուն հետքը։ Հօտին հետեւելով մտանք անտառ։ Խնձորենիներէ կարմրորուկ պտուղներ կախուած էին։ Խնձորներէն ոմանք կիսովին կերուած էին։ Մէկ մասն ալ կէսը կերուած վիճակի մէջ գետինը ցանուած կը մնային։

Կեցած դիտեցի խնձորներն ու խնձորենիները, մինչեւ լսեցի Դեղնուկին հաչոցը։ Երկնաոտաք խնձորը, որ ոչ թէ միայն կովերուն ու եզներուն, այլ նաև վայրի հնդկահաւերուն, առնէտներուն, նոյնիսկ կատուներուն սիրունդն էր միաժամանակ։ Եւ բոլոր այդ կենդանիները կու գային կարգաւ ուտել լմնցնել խնձորները, երբ անոնք հազիւ կարմրած կ'երեւային։

Շունին լալկան կաղկանձը ինձի լուր տուաւ թէ լաւագոյն բարեկամս գտած էր նախիրին հետքը։ Արդէն ես ալ կը լսէի անոնց մռլտուքը։ Ինձմէջէն սկսայ վազել դէպի ձայնին եկած կողմը։ Ոզալ Սիմբոնի ակնարկած նախիրն էր։ Տասնըհինգ հատի չափ էին բոլորը և իրենց բերաններուն չուրջ կազմուած կարմրութենէն ու նաև գետինը ցանցնուած աղբիւսէն կարելի էր հետևցնել թէ բոլորն ալ առատօրէն կերած էին ծառերու թարմ խնձորներէն։

Ամենամօտաւոր ծառը չանացի ճչդորոշել։ Կէս քիլոմէթրի չափ հեռաւորութիւն մը ունէր ան։ Դեղնուկին համար բաւական դժուար պիտի ըլլար մինչև հոն քշել կենդանիները։ Եւ սակայն աւելի մօտերը ուրիշ ծառ չկար։ Սկսայ դէպի ծառը վազել և Դեղնուկին հրամայել, որպէսզի հոն քշէ նախիրը։ Ծառը վիհի մը պէս խոր ձորի մը միւս կողմն էր և ձորին երկու չրթները փայտաչէն կամուրջով մը կապուած էին իրարու։ Նախիրն ալ ձորին մէջ էր։ Հեղեղները փլցուցած էին պատերէն մէկուն յատակը և հոն քարայրի նման խոռոչ մը բացուած ըլլալով, կենդանիներուն մէկ մասը, մասնաւորաբար հորթուկները հոն ապաստանած էին։

Այս վիճակին մէջ Դեղնուկին սպառնալիքները բաւական չէին նախիրը իր տեղէն չարժելու։ Երբեմն եղջերաւորներէն մէկը չուներ վրայ յարձակելու պէս կ'ըլլար բայց երբ Դեղնուկ կը նահանջէր, միւսը կը հրաժարէր գայն հետապնդելէ։ Ընդհակառակը hատ hատ կ'երթար, կը հասնէր քարայրին դրան առջեւ ու գիտնալով որ ապահով է պաշտպանողական գիրը, հոն կը մնար անչարժ։

Վերը կեցած այս տեսարանը կը գիտէի և միւս կողմէ ընելիքս կը խորհէի։ Ցետոյ, յանկարծ յիշեցի։ Ինչ որ ալ պատահէր, աշխատիլ պարտականութիւնս էր։ Տեղը, ուր կեցած էի, կրնար իրը ծառի ճիւղ մը ծառայել ինձի։ Հորթերը ճիշդ հոն էին, վարը։ Անոնք, եթէ փորձէին ալ, չէին կրնար ցատկելով ինձի հասնիլ ու արդէն Դեղնուկը

չէր արտօներ այդ տեսակ արարք մը։ Եւ սակայն, հաւանաբար այնքան ալ դիւրին պիտի չըլլար հորթերը մինչեւ այդ բարձրութեան քաշել պարանով։ Բայց ես վճռած էի գործը գլուխ հանել։

Մէջքէս հանեցի պարանը և օղակը վար կախեցի։ Եկայ նաեւ կենալ ձորի ճիշդ չորթունքին վրայ։ Բայց նորէն ալ հորթերը չատ վար կը մնային։ Երեսի վրայ եթէ պառկէի, թերեւս հասնէի անոնց։

Պառկեցայ։ Բռնեցի պզտիկ հորթերէն մէկը և բոլոր ուժովս զայն վեր քաշեցի։ Ցեւտ, խեղճ կենդանին դէպի վար կախեցի։ Կովերէն մէկը սկսաւ հորթուկին արիւնոտ վէրքերը լզել ու բոլորը միասին սկսան խնդերու պէս բառաչել։

Սպասեցի։ Կարծեմ տեսայ որ հորթերէն մէկը դէպի առչեւ կու գար։ Կարծեմ կ'ըսեմ, որովհետեւ ինչպէս քիչ առաջ բացատրեցի, վարը հողը դէպի պատին մէջ փորուած ըլլալով, տեսակ մը քարայր գոյացած էր և կենդանիներէն մէկ մասը հոն ապաստանած էին։ Հորթը աւելի լաւ տեսնելու մտօք քիչ մը եւս ծռեցայ։ Կրնայի հիմայ նետել պարանը։

Պարանը նետեցի ու պատահեցաւ այն, որ պիտի պատահէր ճակատագրականօրէն։ Հողաշերտը, որուն վրայ երկարած էի, յանկարծ սահեցաւ տակէս։ ԵՒ ամբողջ այդ հողը թափեցաւ վարը հաւաքուած գայրացկոտ եղջիւրաւորներուն գլխուն։ Ես ալ միասին անդուլա...։

Լաւ չեմ գիտեր, բայց կարծեմ ձիչ մը թռաւ կոկորդէս։ Այսպէս անակնկալօրէն եղաւ ամէն բան։ Միակ բանը, զոր հիմայ կը յիշեմ, գազան գարձած այդ կենդանիներուն միջեւ անկումիս առթած հսկայ, ահաւոր վախն է։

Փուլ եկած հողի ահագին քանակութեան տակ թաղուեցաւ կարծես նախիրը ու բոլորովին չուարած վիճակ մը ստացաւ։ Կրնամ ըսել որ դիս ալ ստոյգ մահէ մը փրկողը այս պարագան եղաւ միայն։ Եզ էր թէ կով, լաւ չեմ գիտեր, մէկուն քամակին գարնուելէ ետք ոտքի ցատկեցի հողի թանձր ամպի մը մէջ։ Կոյրզկուրայն և ամբողջ ու-

ժամ գէպի մէկ կողմ նետուեցայ։ Նպատակս ալքիւրնեբէն հեռու մնալ էր։ Կարելի չափով անշշուկ։ Յետոյ, պատրաստուեցայ վազել, սակայն չատ ուշ էր։ Ալ սուրբին մէջ սոսկալի ցաւ մը զգացի։

Յետոյ, արտօրէն, գալը տարածուեցաւ ամբողջ մարմինիս մէջ։ Ճչացի։ Հաւատարակուտիւնս կորնցուցի և ինկայ։ Աչքի սուր և սոսկալի ճիչ մը քաշ բերնէս։ Անկարթի մը մէջ բոլոր յոյսերս չքացան։ Պետի չկարենայի փրկուիլ ալքիւրնեբուս ապառնալիքէն։

Դեղնակը փրկեց կեանքս։ Ձիշդ այնպէս, ինչպէս ըրած էր Արիւրին, երբ ան արջուն յարձակման ենթարկուեր էր։ Իմ հաւատարիմ չաներս։ Մանչիկով առաջ նետուեցաւ ան և վրան գրոհ տուող գազաններուն և իմ միջեւ անանցանելի պատնարի մը նման կանգնեցաւ։ Սոսկալի վրիժառութեամբ ակռաները ցոյց տուաւ անոնց և յարձակման անցաւ։ Ալքիւրի հարուածներն ուժի կը վատնէին պոյն ու հաչոցը ուժի ու ուժի գոյգրագին կը տարածուէր բոլորին վրայ։ Ինչ որ ինծի պիտի պատահէր, իմ սիրելի չաներս պատահեցաւ, բայց ան քայլ մը իսկ չնահանջեց ու ատիճ տուաւ ինծի փախչելու։

Ու ես չփախցուցի ատիճը։ Ոտքի քաշայ։ Վայրկ. առաջուր վախը սպիտ. վազելի, վազելի և մազերնուս ձորն ի վեր։ Յետոյ, հասայ մինչեւ վարդի խնձորենիներուն առաջը ու թերեւս տակաբեն պիտի չարունակէի վազել, եթէ ոտքս մացառներուն կառչելով չինայի։

Այս անկումը թերեւս, համ կորած ճիւղ մը, որ ոտքիս կառչած էր, արթնցուց ինծ վախէս։ Նոսայ։ Ընչացած էի և ականջներս կը կոտային։ Բայց ուշքս կորսուած չէր։ Տարտամ պատկերով մէկ կողմ հրեցի ծառի ճիւղը։ Յետոյ, վեր քաշուեցի տարտամ ու վէրքիս նայեցայ։ Կեանքիս մէջ այդքան առատ արիւն չէի տեսած։ Անգամ մը եւս խուճապը պատեց ամբողջ էութիւնս։ Սրունքներուս վերի մասերէն սկսեալ կը հոսէր արիւնը ու կ'երթար ոզդակի լեցուիլ կօշիկիս մէջ։

Այդ գագիր տեսարանը դիտելու տարուեցայ։ Կը դողայի․ քիչ ետք ուշաբերեցայ։ Սրբեցի արիւնը։ Ծունկէս վար, երկար ու խորունկ վէրք մըն էր։ Մինչեւ ոսկորս։ Բայց հիմայ այլեւս առաջուան պէս ցաւ չունէի։ Հաւանաբար ցաւը աւելի ուշ պիտի վերսկսէր, երբ արիւնահոսութիւնը դադրէր և սրունքս սկսէր ուռիլ։ Կարծեմ հիմայ անհրաժեշտ էր աճապարել և վէրքը կապելէ ետք տուն դառնալ։ Որովհետեւ երբ սրունքս ուռիլ սկսէր, պիտի չկարենայի այլեւս ձեռք դպցնել անոր։

Ձմեռնոցս չապիկիս վարի մասէն նեղ երիզ մը կըտրեցի։ Այդ երիզով պինդ կապեցի վէրքս։ Ոտքի ելայ, փորձելու համար որ արդեօ՞ք պիտի կարենամ քալել։ Տեսայ որ կրնամ։

Բայց երբ քալել սկսայ, զգացի թէ փոխանակ դէպի տուն երթալու, դէպքին վայրը կը դիմեմ։

Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ չեմ գիտեր թէ ինչու այդպէս շարժեցայ։ Սակայն չխորհեցայ երբեք.

— Դեղնուկը կեանքս ազատեց։ Ուրեմն ես զինքը լքելով չեմ կրնար հեռանալ։ Հաւանաբար գազանները շունս մեռցուցին, բայց ինչ որ ալ պատահած ըլլայ, ամօթալի բան մըն է զայն ձգելով հեռանալ։ Պէտք է ետ դառնամ, եթէ նոյնիսկ վիրաւոր սրունքս արգելք ըլլայ ինծի։

Կ'երդնում որ այսպէս չխորհեցայ ես։ Պարզապէս դէպի այն կողմ քալեցի, քալեցի ու վերջապէս գտայ զայն։

Այո, հոն էր։ Պառկած էր քիչ մը անդին այն տեղէն, ուր ձգած էի ես զինքը վերջին պահուն։ Ուզեր էր հետեւիլ ինծի, բայց չէր յաջողած։ Վիրաւոր էր։ Կրցած էր ինքզինքը դէպի վար սահեցնել և խոռոչին մէջ, դիպուածահոն գտնուող քարի մը ետին ապաստանելով պաշտպանուիլ թշնամիներու յարձակումներէն։ Ու այդ թշնամիները գացեր, հեռացեր էին հիմայ, բայց ժայռերուն միջեւ հաւաքուած աւազին վրայ տակաւին կարելի էր անոնց ոտքերուն հետքերը նշմարել։ Վա՛տերը։ Ուզեր էին հերոս շունը կըտ-

նակէն զարնել։ Եթէ հձձիւն մը չարձակէր, ես ալ զինքը առանց նչմարելու պիտի անցնէի...։

Ծունգի եկայ և խնդրեցի իրմէ դուրս գալ ժայռերու ճեղքէն։ Գուրգուրոտ ու սիրապեղ խօսեցայ անոր հետ։ Ջանաց դէպի իմ կողմս սողալ։ Ցաջողեցաւ մասամբ, բայց հեկեկալու պէս ձայներ ելան կոկորդէն։ Հազիւ մօտեցած էր ինծի, երբ փուլ եկաւ դարձեալ։ Ամբողջ մարմնով կը դողդողար ու աբիւնլուայ վիճակ մը ուներ։ Բայց նորէն ալ կտրուած պոչը կը չարժէր ու կը ջանար սրունքին վէրքը լզել։

Բան մը եկաւ թխմուիլ կոկորդիս մէջ։ Զկրցայ աւելի երկար պապել ես զիս ու սկսայ հեկեկալ։ Արցունքները կը խեղդէին զիս։ Կուրացայ։ Հաւատարիմ չունս կը ճգնէր վէրքերս լզել. չունս, որու վէրքերը չատ աւելի ծանր ու վտանգաւոր էին։

Ամէնէն խորունկ վէրքը փորին վրայ էր Դեղնուկին։ Երկար ու խոր ճեղք մը, ուրկէ դուրս կախուած էին չունս աղիքները։

Զարհուրելի բան մըն էր այդ։ Վայրկեան մը իսկ չկրցայ ես նայիլ անոր վէրքին։ Կ'ուզէի փախչիլ, հեռանալ այդ տեղէն։ Ի՞նչ օգուտ ունէր մնալ և դիտել այդ ահաւոր տեսարանը։

Սակայն չփախայ։ Զկրցայ փախչիլ։ Դողեցի աչքերս ու մէկ ձեռքով փայփայեցի Դեղնուկին գլուխը։ Դոնդողած արիւնը երբ ձեռքիս դպաւ, սաստիկ սարսուռ մը անցաւ մարմինէս. բայց ես անլուր ճիգով մը ձեռքս քաշեցի Դեղնուկին գլուխէն։ Ոչ, ես չունս ձգելով պիտի չփախչէի։ Չէի կրնար հանդուրժել որ ան այդպէս լքուած իր ճակատագրին, մահանայ միամինակ։

Ուշաթերեցայ յանկարծ։ Դեղնուկ չէր մեռած։ Թերևս պիտի չմեռնէր։ Թերևս կրնայի քաներ մը ընել, որպէսզի չմեռնի ան։ Թերևս եթէ չուտով տուն վերադառնայի, կրնայի մայրիկս առնել ու վերադառնալ։ Ո՞վ գիտէ, Թերևս մայրիկս կրնար օգնել ինծի։ Անուշ մայ-

րիկս։ Հաւանաբար ան գիտէր թէ ինչ կ'ընեն այս տեսակ պարագաներու։ Մայրիկս միշտ գիտցած էր թէ ինչ կ'ընեն վիրաւորներուն։ Միշտ օգնութեան հասած էր անոնց։

Շապիկիս թեւով սրբեցի արցունքներս և սկսայ ընելիքիս մասին խորհիլ։ Հանեցի շապիկս ու պատռելով երիզներու վերածեցի։ Թեւերէն մէկը գործածեցի մաքրելու Դեղնուկին փորի վէրքին մէջ հաւաքուած աւազները։ Ամենայն ուշադրութեամբ ներս հրեցի դուրս կախուած փորոտիքը։ Յետոյ, վէրքին երկու շրթունքը իրարու քով բերելով կապեցի երիզներով դեղնուկին մարմինը։ Պինդ փաթթեցի երիզները ու յետոյ զօրաւոր կերպով կապեցի որպէսզի չքակուին։

Հէք չունես։ Ջայնիկը չհանեց, մինչեւ լրացուցի գործըս։ Բայց երբ— խորհելով որ պէտք չէ արեւուն տակ մնայ— ես, քարին տակ հրեցի զինքը, սկսաւ հեծել։ Հաւանաբար հասկցած էր որ պիտի ձգեմ զինքը և հեռանամ ու ան ներս գալ կ'ուզէր։ Ծակէն դուրս ելլելու համար սկսաւ քաշկռտուիլ։

Կեցայ և վայրկեան մը ամբողջ՝ ացութիւնը քննեցի։ Պէտք է արգելք ըլլայի Դեղնուկի ելքին։ Ատոր համար ալ հարկ էր ծակին բերանը խցել։ Այսինքն հոն դնել այնպէս խոշոր և ծանր բան մը, զոր շունը չկարենար մէկ կողմ հրել։ Խորհեցայ թէ ժայռի կտոր մը նպատակայարմար պիտի ըլլար։ Եւ սկսայ փնտռել. գտածս յուսացածէս ալ յարմար էր։ Արմատախիլ եղած կաղնիի մը բունը, որ հոն ձորին մէջ հոսող գետակին մօտ կը հանգչէր խելօքիկ։

Կոճղը ծանր էր ու մեծղի։ Մեծ դժուարութեամբ յաջողեցայ աւազին վրայէն քաշկռտելով բերել զայն մինչեւ ծակին բերանը։ Յոգնեցայ, քրտնեցայ և սրունքս սկսաւ արիւնիլ դարձեալ։ Բայց ըրի, չըրի կոճղը բերի զետեղեցի ծակին առջեւ։

Տակաւին կոճղը հոն չզետեղած, Դեղնուկը դէպի խոռոչին խորը հրած էր։ Փառաւոր չախ մըն ալ դրի, որպէսզի չըլլայ որ տեղէն շարժի ու յետոյ վերը բացատրած ձեւովս խցեցի ծակը։

Կոճղը, ենթադրութեանս համապատասխան ըլլալով ճչդիւ յարմարեցաւ իր տեղը։ Զօրաւոր չուն մը թերեւս պիտի կարենար մէկ քովէն դուրս սողալ, բայց անկարելի էր, Դեղնուկը չէր կրնար այդ տեսակ բան մը ընել։ Այլ բացատրութեամբ, Դեղնուկ ստիպուած վերադարձին պիտի սպասէր։

Նայեցայ Դեղնուկին։ Ան ալ զիս կը դիտէր։ Աչքերուն արտայայտութիւնը զիս լացուց դարձեալ։

Նորէն բան մը եկաւ ու թիմռուեցաւ կոկորդիս մէջ։ Թախանձոտ, պաղատագին այդ ակնարկը պիտի խենդեցնէր զիս։ Այն Դեղնուկը, որ մինչեւ այդ օրը ոչ մէկուն գլուխ ծռած էր։

Խոռչէն ներս երկաթեցի ձեռքս և թոյլ տուի որ լզէ ան։ Ցետոյ ըսի անոր.

— Դեղնո՛ւկ պիտի գամ։ Ասոնք վկայ որ չուտով պիտի գամ քեզի։

Եւ սկսայ կաղն ի կաղ դէպի տուն վազել։ Շունին լացը կը հետապնդէր զիս։ Այդպէս խղճալի, այդպէս յուզիչ լաց երբեք չէի լսած կեանքիս մէջ։

ԺԱ.

Ինծի այնպէս կը թուէր որ երբեք պիտի չկարենամ Դեղնուկին քով վերադառնալ։ Նախ՝ երբ տուն վերադարձայ, այն տպաւորութեան տակ էի թէ կարճ ատենուան մը մէջ երկար ճամբայ մը կտրած եմ։ Այն աստիճան յոգնած էի որ ամէն կողմս կը դողար։ Տաքութիւն ունէի։ Ցայտնի էր որ այս բոլորը սրունքիս վէրքէն յառաջ կու գային։ Լաւ որ սակայն, սրունքս չէր ուռած։ Շատ գործածած էի սրունքս ու թերեւս այդ պատճառով չէր ուռած, բայց քանի որ փրթած ջիղերն ալ մխասին գործածած էի, հետեւաբար հիմայ ամբողջ սրունքս, վերէն սկսեալ, կը ցաւէր սաստիկ։ Այնպէս ցաւ մըն էր այդ որ տուն վերադարձէս չատ առաջ սկսած ու հիմայ այլեւս գրեթէ անտանելի եղած էր։

Ձեմ կրնար բացատրել Ձեզի հէք մօրկանս զգացած վախը։ Ըսի, խօսեցայ, բացատրեցի, յոխորտացի և Դեղնուկին ինձմէ աւելի ծանր վիճակ մը ունենալուն մասին երաշխիք տուի անոր, բայց իզուր։ Մայրիկս բաժնուելէս ոչ մէկը մոխիկ ըրաւ։

— Այս սրունքդ չմաքրած և չդարմանած ոչ մէկ տեղ կրնանք երթալ, ըսաւ մայրիկս պարզապէս։ Եղջիւրի վէրք չատ տեսած եմ ես։ Պզտիկ գանցառութիւն մը և ահա կըրնայ օձի խայթոցէն աւելի վտանգաւոր ըլլալ։ Եւ հիմայ դուն հանգիստ կեցիր որ ընելիքս չդուարիմ...։

Ըմբռնեցի որ աղմկել անօգուտ է։ Հետեւաբար ձայն չհանեցի, մինչեւ որ մայրս տաք ջուրով փոռաւոր լուաց վէրքս։ Միայն երբ իմ անուշ մայրիկս թէրէպանթինը թափեց ոտքիս, այլեւս չկրցայ զսպել ես զիս։ Ոստումով մը ելայ կանգնեցայ և սկսայ պոռալ։ Կարծես ամբողջ սրունքս հրաշէկ երկաթով մը խարանած էին։ Վիրաւորուած պահուս իսկ այս աստիճան ցաւ չէի զգացած։ Կ'երեւի սոսկալի բան մըն էր ճիշը, զոր արձակեցի, որովհետեւ Արլիս սկսաւ բարձրաձայն լալ։ Ի վերջոյ, երբ ցաւը անցաւ, կամ աւելի ճիշդ կ'ըլլայ ըսել, թեթեւցաւ, զգացի թէ մկաններս տիրացան իրենց հանգիստին։

Մայրիկս ձիւն ճերմակ մաքուր լաթի կտորներ թրջելով վէրքս կապեց։ յետոյ ըսաւ։

— Հիմայ պառկէ և հանգստացիր։ Մէկ չաբաթ տեղէդ պիտի չշարժիս։

Շուարումս արգելք եղաւ, որպէսզի մխակ բառ մը ելլէ բերնէս։ ապուշ կտրած մօրս երեսը կը նայէի։ Դեղնուկը հոն էր, հեռուն և ամայութեան մէջ առանձին էր թոլտովին։ Եթէ քովը չերթայի, անխուսափելիօրէն մահուան դատապարտուած պիտի ըլլար, և խորհիլ որ մայրիկս ըսած էր թէ չաբաթ մը չեմ կրնար չարժիլ տեղէս։

Ոտքի ելայ աթոռէս։

— Ես Դեղնուկիս պիտի երթամ։ Խոստացայ անոր վերադառնալ։ խոստումս պիտի պահեմ։

Եւ դուրս, մաքուր օդին ելայ։

Երբ Ջորին գտայ ու բռնեցի, տեսայ թէ մայրս արդէն իսկ գլխարկը գլուխը ինծի կը սպասէր։ Ան ալ ինծի հետ գալու պատրաստ էր։ Կարծես չուարած վիճակ մը ուներ։ Հաւանաբար ատոր ալ պատճառը ես էի. բայց պարզապէս հարցուց.

— Ի՞նչպէս պիտի բերենք չունը։

— Շուտիկին կը բեռցնենք ըսի ու աւելցուցի. Ես կը հեծնեմ, Դեղնուկն ալ գիրկս կ'առնեմ։

— Անիմաստ մի խօսիր, ըսաւ մայրիկս։ Շունը թէ խոշոր է մարմինով և թէ՝ ծանր։ Թերեւս կրնամ գայն գրկելով քեզի տալ, սակայն դուն գինքը չես կրնար երկար ատեն պահել գիրկդ, կ'իյնայ։

— Ջեմ ձգեր ձեռքէս, ըսի. այդ վիճակին երբ հասնիմ, կանգ կ'առնենք և կը հանգչիմ։ Ցետոյ կը շարունակենք մեր ճամբան։

Մօրականս ակնարկը հետուն երեւցող բլուրներուն կառչած էր։ Միւս կողմէ ոտքը գետին կը զարնէր անգիտակից. երբ խօսեցաւ, կարծես ինքզինքին կ'ըսէր.

— Կառքն ալ չենք կրնար գործածել. ճամբայ չկայ. գետինը խորտուբորտ է։

Ցետոյ, ինծի դառնալով ժպտեցաւ.

— Ես գիտեմ ընելիքս։ Յանկարմին վրայ կեցած սա կովուն կաշին հետդ առ. ես կ'երթամ մէկ քանի բարձ բերել։

— Կովու կաշի՞ն ըսիր։

— Շուտիկին քամակին կապէ։ Աւելի հաւք կը բացատրեմ։

Մօրս նպատակը անծանօթ էր ինծի, սակայն առիկա մեծ նշանակութիւն մը չունէր այդ պահուն. քուն հարցը այն էր թէ մայրիկս յօժարած էր ինծի հետ գալ։

Կովու կաշին բերելով փոեցի Շուտիկին վրայ։ Կառուդ չէր անչուշտ կաշին ու երբ փոեցի գայն Շուտիկին վրայ, դողդողաց։ Կենդանին այդ դողդոջացումէն սարսռաց, վախցաւ և նայիս սպրդեցաւ տակէս։

— Կեցի՛ր, յանդիմանեցի Շուտիկը. հանգիստ կեցիր։

Ջորին, այս անգամ ինծմէ վախէն, անշարժացաւ։ Մայրս, բարձերուն հետ միասին, երկար չուան մըն ալ բերած էր։ Նախ կաշին կապեցինք Շուտիկի քամակին և անոր վրայ ալ բարձերը. յետոյ կարգը եկաւ Արլիսին։ Մայրիկս գրկածին պէս, նստեցուց Արլիսը բարձերուն վրայ։

Յետոյ, ինծի դառնալով ըսաւ.

— Դուն ալ հեծիր։ Ես կը քալեմ։

Ճամբան, նշմարեցինք որ անգղեր կը հաւաքուէին օդին մէջ։ Քիչ ետք աւելի որոշ սկսանք տեսնել զանոնք։ Կապոյտ երկնակամարին վրայ սեւ արատներու կը նմանէին անոնք ու տակաւ ցած կու գային շրջանակներ գծելով։ Անոնցմէ մէկը մանաւանդ, բնաւ կորսնցնելիք ժամանակ չունէր կարծես։ Անսովոր աղմուկով մը սուզեցաւ մեր վրայ։

Անգեղ գլուխը դէպի առաջ երկարած էր և զոյգ թեւերը պինդ փակցած էին կարծես մարմինին։ Անգղը ճիշդ մեր գլխուն վերեւէն անցաւ ու օդին մէջ հանած ձայնը գիս սարսռացուց մինչեւ ոսկորներուս ծուծը։ Հաւանաբար Դեղնուկին համար էր այս զօրաշարժը։

Մայրիկս Ջորիին առջեւէն կը քալէր. դարձաւ ինծի նայելու։ Նայուածքէն կռահեցի թէ ան ալ, ինծի պէս, նոյն բանը կը խորհէր։ Յանկարծ, շատ տկար զգացի ես զիս ու խորհեցայ թէ պիտի չկարենամ աւելի երկար դիմադրել։ Բայց երբ Դեղնուկին գտնուած տեղը հասանք, կարծես ջիղերս բաւական հանդարտած էին. որովհետեւ մացառներու մէջէն հապճեպով փախչող անգղեր տեսանք։ Բանէ մը վախցած ըլլալ կը թուէին գիշատիչ այդ թռչունները ու ես գիտէի թէ ով էր զանոնք վախցնողը։

Քանի մը երկվայրկեան ետք հասկցայ թէ չէի խաբուած։ Թռչունները վախցնողը Դեղնուկն էր։ Տկար էր մոլտուքի պէս հաչոցը անոր. բայց այդ տկար ձայնն իսկ բաւական եղաւ, որպէսզի խելքս երթայ գլխէս։ Պոռալ

կ՛ուզէի և խնդալ։ Կոկորդիլիր, քանդահալից խնդալ։ Շուտն, իմ սիրելի չուկա ոգի էր դեռ և ապրելու իր ուժը չէր կորնցուցած տակաւին։

Անգղերը նահանջած էին իրենց վախէն ու անդին, գետինը կը սպասէին։ Մեզ տեսնելով աւելի եւս վախցան և ուզեցին օդը բարձրանալ։ Ուզեցին կ՛ըսեմ, որովհետեւ գիչատիչ այդ թռչունները, որոնք կրցան ամբողջ օր մը օդին մէջ ճնալ և թեւերու միակ բախումով մը երկար ատեն պահել իրենց հաւասարակշռութիւնը, քնեկան է թէ անճարակ չարժուէներ պիտի բնեն երբ ուզեն գետնէն օդը բարձրանալ։

Անգղերէն ամէնք տարբ տեսնելնին քայլ գետնին վրայ քայկատուկ պէս յառաջացան, մինչեւ որ յաջողեցան թռչիլ գանգատօրէն։ Հրացանս նետ հետս առած էի, դիտաւ պիտի կտուենայի տեսնելնիդ քանդ հատր իջեցնել։

Առաջին նետս երբ նայեցաւ, Գեղնուկին աչուկներր հրաչէկ ածուխներու պէս կր փայլէին։ սկսայ մէկ կողմ հրել կառքը և կենդանին մօտալով ակռաներր ցոյց տուաւ ինձի։ կարծես պիտի խածնէր։

Ձիշդ տեսնին քայլեցի ձեռքերս ու յանդիմանեցի զայն։

— Գեղնո՛ւկ...։

Այդ պահուն միայն չուներ հասկցաւ թէ թռչուն չէի ես։ Աչքերուն հետր չիջաւ։ յետոյ կարծես, հանգչ թեռ մր վերցաւ մարքին, մօտաց և փուչ հետս պլպի հանեց։

Ծառին կառքը տալին քաշելու համար մարդիկս ոչ օգնեց ինձի։ Ցետոյ, մեր ձեռքերով մօտեցանք անոր և վիրաւոր մարմինը կռնակի վրայ գարձնելէ ետք, չափելով դուրս հանեցինք խոռչէն։

Առանց երբեք կարեւորութիւն բնաձկելու պիտան և ուսերուն արիւնոտ վէրքերուն, մարդս Գեղնուկին որովայնին չորչ պատած լայնքը սկսաւ քաշել։

Այդ պահուն Արլիս սպրդելով առաջ անցաւ և երկար չեչտով մը մայրիկիս հարցուց թէ նպատակը ի՞նչ էր։

Ակնթարթ մը կանգ առաւ մայրիկս ու յետոյ ըսաւ անոր.

— Արլիս, գնա՛ մինչեւ սա թաց աւազները և կանաչ մողէս մը բեր ինծի, այո՞։ Կարծեմ ես հատ մը տեսայ հոն։

Ես չուարեցայ, բայց Արլիս չափազանց ուրախացաւ։ Մինչեւ այդ օրը, մինչեւ այդ պահը մայրիկս խստիւ արգիլած էր Արլիսի մողէսի որսորդութիւնը։ Եւ հիմայ կը հրամայէր հատ մը բերել իրեն։ Մեր խայտառակին դիմագիծերուն վրայ լայն ժպիտ մը գոյացաւ։ Դարձաւ և պզտիկ սրունքներուն ամբողջ ուժով սկսաւ վազել հոն, ուր մայրիկը ցոյց տուած էր անոր։

Մայրիկս ինծի դառնալով ժպտեցաւ. հասկցայ անմիջապէս։ Դեղնուկին բզկտուած մարմինը Արլիսի չցուցադրելու նպատակաւ անուշ մայրիկս զայն հեռացուցած էր մեր քովէն։

Ինծի դիմեց մայրիկս յետոյ.

— Մանչս, գնա՛ և Շուտիկին պոչէն երկար մազ մը բեր ինծի. բայց ուշադրութիւն, մէկ քով կեցիր, չըլլայ որ աքացէ։

Մօրս հրամանը կատարեցի. իրօք ալ կենդանին վախցած աքացեց։ Կիցը օդը ծեծեց անշուշտ։ Մազը տարի մօրս քով, սակայն ապշութեան մէջ էի, ինչպէս քիչ առաջուան մողէսի պատմութեան առիթով։ Բայց երբ մայրիկս հագուստին կուրծքէն կարի ասեղ մը հանելով ջորիին մազը անոր աչքէն անցուց, ամէն ինչ պարզուեցաւ մտքիս մէջ։

— Ամենայարմար դերձանը, որով կարելի է վէրքերը կարել, ձիու մազն է, ըսաւ մայրիկս։

Բայց չբացատրեց թէ ինչու ամենայարմարն էր և իմ մտքէս ալ չանցաւ հարցնել թէ ինչու այդպէս է։

Յետոյ, հարցուց մայրիկս որ Դեղնուկին աղիքներէն փրթած, կտրած բան մը կա՞ր արդեօք և ես պատասխանեցի թէ չէի ենթադրեր այդ տեսակ բան մը։

— Լաւ ուրեմն, քսաւ մայրիկս այն ատեն։ Ձեմ խառներ փորոտիքը։ Եթէ պատռածներ կան, մեր՝ ձեռքը բան մը չկայ արդէն։

Երկար տեւեց Դեղնուկի փորին կարուելու գործողութիւնը։ Հէ՛ք չունար։ Միսին պրկուելէն և դողդողալէն կը հասկնայի թէ բաւական ցաւ կը քաշէր կարին պատճառով։ Ամէն պարագայի, սակայն, Դեղնուկ ոչ մէկ դիտողութիւն ըրաւ։ Ընդհակառակը, չարունակեց լզել ձեռքերս, որոնք գինքը բռնած էին։

Լրացած էր մեր գործը և Դեղնուկը անուչիկ մայրիկիս միասին բերած մաքուր լաթերով կը փաթթէինք, երբ տեսանք թէ Արլիսը կու գար։ Հովի պէս կը վազէր խայտառակը և ամբողջ ուժով մայրս կը կանչէր։ Ինծի վկայ, չկրցայ երբեք ըմբռնել թէ Արլիս ինչպէս յաջողած էր բռնել մողէսը, որ այդ աստիճան դիւրաշարժ և ճարպիկ կենդանի մըն է։

Եւ երբ Արլիս մողէսը երկարեց, դէմքի արտայայտութենէն կարելի էր հասկնալ թէ աչխարհի ամենահպարտ արարածն էր մեր Արլիսը։ Միեւնոյն ատեն, կարելի չէ երեւակայել աւելի խղճալի, աւելի ցաւատիպ ակնարկ մը, քան մօրեղբօր ակնարկը, երբ ան մողէսը առաւ Արլիսի ձեռքէն։

Չէ՞ որ մայրիկս ծայր աստիճան կը գանէր ամէն տեսակ սողուններէ։ Ու վստահ եմ որ երբ բռնեց մողէսը, զոր եղբայրս երկարած էր իրեն, ամբողջ մարմինով պըրկուեցաւ. բայց առաւ սողունը, նայեցաւ, ինչ սիրուն է եղեր ըսաւ ու չնորհակալութիւն յայտնեց Արլիսի։ Ցետոյ, պատուիրեց անոր մինչեւ տուն պահել զայն։ Արլիսի ուզածն ալ աւելի բան մը չէր արդէն։

Ցետոյ, մայրիկս դարձեալ դիմեց Արլիսի.

— Նայէ՛ հիմայ։ Ձագ մը պիտի խաղանք։ Իբր թէ Դեղնուկը հիւանդ է եղեր և դուն կը խնամես եղեր զինքը։ Երկուքդ միասին կաչիի մը վրայ նստեցնելով պիտի կապենք չորքին ետեւը։ Այնպէս, ինչպէս կ՛ընեն երբեմն կարմրամորթերը։ Գիտես չէ՞։

Խաղ ըլլայ և ինչ կ'ուզէ ան ըլլայ։ Արլիս կը խնդեր խաղերու համար։ Մանաւանդ այն տեսակ խաղ մը, որու ինչ ըլլալու մասին գաղափար չունէր տակաւին։ Այնպէս յուզումի մը մատնուեցաւ, այնպէս խանդավառուեցաւ որ մինչեւ մայրիկս ժողվեց ամէն բան, մեր խայտառակը պսպելու համար ըսաւ բաւականի դժուարութեան մատնուեցանք։

Մայրիկս կովու կաշին Շուտիկին քամակէն իջեցնելով մազոտ կողմը գետին դարձուց։ Այն ատեն միայն հասկցայ թէ ինչ ընել կ'ուզէր։ Կակուղ բարձերը յարմար ձեւով չարեց մայրիկս կաշիին վրայ ու երկուքս միասին Դեղնուկին վիրաւոր մարմինը վերցնելով բարձերուն վրայ գետեղեցինք։

Մայրիկս Արլիսին դարձաւ նորէն.

— Հիմայ, դուն բարձերուն վրայ, Դեղնուկին քով նստելով պիտի բռնես զայն. բայց ուշադրութիւն ըրէ։ Շունին հետ խազալ, անոր կռնակը ելլել չկայ։ Պիտի այնպէս ընդունինք թէ Դեղնուկ իրապէս հիւանդ է և քանի որ հիւանդ է, ստիպուած ենք անոր անհրաժեշտ խնամքը տանիլ։

Շատ սիրուն, խիստ հաճելի խաղ մըն էր ասիկա և մեր անասունները կատարելապէս յարմարեցաւ կանոններուն։ Նոյնիսկ մօրս իրեն ցոյց տուած տեղը ու ալ բնաւ չշարժեցաւ։ Դեղնուկին գլուխը գիրկը առաւ և սպասեց մեկնումի ազդանշանին։

Երկար չտեւեց։ Ես արդէն չուան մը կապած էի ջուրին վզին և օղակը ըստ բաւականի լայն թողած էի, որպէսզի կարելի ըլլայ մինչեւ ուսերը պրկել. մինչ այդ, նոր չուան մը ևս կապեցինք կենդանիին երկու կողմէն։ Այս չուանն ալ Շուտիկին ուսերէն քաշելով բերի և կապեցի կաշիին այն ծակերուն, զոր զմելիովս բացեր էի աւելի առաջ։ Ուշադրութիւն ըրինք, որպէսզի չուանին երկու ծայրերը իրարու հաւասար ըլլան, որովհետեւ անհրաժեշտ էր որ չուանը որեւէ ձեւով հպում չունենայ կեն-

դանիրին ետեւի մասերուն հետ։ Դիտէք չէ՞։ Ջորիները երբեք չեն ախորժիր իրեն զգայուն տեղերուն դպչող բաներէ։

Կատարեալ էր ամէն բան ու մայրս ըսաւ․

— Թրավիս հեծի՛ր տեսնեմ։ Ես առջեւէն պիտի քալեմ։

— Պիտի նախընտրէի ես քալել, ըսի մօրկանս։ Կաչին քանի երերոտկայ ճամբան, կենդանին կրնայ ջղայնանալ․ Թերեւս դժուար կ՚ըլլայ զսպել զայն։

— Դո՛ւն հեծիր տեսնեմ, ըսաւ մայրիկս։ Այդ սրունքով չես կրնար քալել։ միջոցը կը խորհինք, եթէ ջորին ջղայնանայ։

Ճամբայ ինկանք։ Արլիսի ուրախութիւնը սահման չունէր անշուշտ։ Երազներուն մէջ ալ չէր տեսած ասկէ աւելի հաճելի խաղ մը։ Եւ սակայն, գնացքի շարժումին պատճառով, երբ կովու կաշին դողդղաց, Շուտիկը ջղայնացաւ։ Մոլտուքով մը ուզեց մէկ կողմ փախչիլ․ բայց մայրիկս ուշադիր կը սպասէ եղեր արդէն։ Սանձը քաշեց ու ազդարարեց անոր․

— Հանգիստ կեցի՛ր…

Ես ալ ձեռքի փայտովս շոյեցի Շուտիկին երկու ականջներուն միջեւ գտնուած մորթը։ Երկկողմանի այս ճնշումը բաւական եղաւ, որպէսզի Շուտիկ խելքը գլուխը հաւաքէ անմիջապէս։ Հանդարտեցաւ և սկսաւ հանդարտ ու համաչափ քալել, ճիշդ արօրը քաշելու պէս։ Միայն, երբեմն գլուխը ետ դարձնելով կ՚ուզէր հասկնալ թէ արդեօք ի՞նչ է տարածը։ Յայտնի էր որ չէր ախորժած քաշած բեռէն, սակայն այն տպաւորութիւնը թողուլ կ՚ուզէր թէ սիրով կը համակերպի…։

Չեմ խորհիր թէ մեր Արլիսը աւելի հետաքրքիր խաղ մը ունեցած ըլլայ ամբողջ իր հինգ տարիներու ընթացքին։ Ճամբորդութեան ամէն մէկ վայրկեանը այնպէս արժեւորեց որ հրաշալի ժամանակ մը անցուց․ միւս կողմէ, չեմ խորհիր թէ ճամբորդութիւնը այնքան ալ դժուար եղաւ Դեղնուկին համար։ Կովու կաշին խիստ հանգարտ ու առանց շարժելու յառաջացաւ աւազուտ գետնէն։ Եւ երբ

աւազները ձգելով տափարակ հովիտը ելանք, կացութիւնը նորէն ալ գէշ չէր։ Մայրիկս, մերթ երկար կխաչրջանակներ կը գծէր Շուտիկը խորտուբորտ տեղերէ չանցընելու նպատակաւ։ Ոտները հասակ նետած էին. բնականաբար այդ խոտերը կը ճզմուէին կաչիին տակ և հանգիստ բարձի մը պէս կ'ըլլային։ Ու այդ բարձին վրայէն կովու կաչին կը սահէր դիւրութեամբ։

Ինչ օգուտ սակայն, որ գետինը խորտուբորտ էր յաճախ և անուշիկ մայրիկս որչափ որ չատ ուշադրութիւն կ'ընէր, նորէն ալ անկարելի կ'ըլլար ցնցումներուն արգելք հանդիսանալ։ Եւ այդ ցնցումները, բնականաբար անհանգիստ կ'ընէին կովու կաչիին ճամբորդները։

Իրաւ ալ անսահման էր Արլիսի հաճոյքը։ Քանի կաչին ոստումներ կ'ընէր սաստած ցնցումներէն, Արլիս կը քրքջար բարձրաձայն ու երբեք չէր կրնար անդրադառնալ որ հէք Դեղնուկը ցաւագին հծծիւններ կ'արձակէր ամէն անգամ։

Այն ատեն, երբ խեղճ չունին հեծեծանքը կ'աւելնար, պահ մը կանգ կ'առնէինք, կը սպասէինք որ անոր ցաւն ու տառապանքը հանդարտին քիչ մը և յետոյ ճամբայ կ'ելլէինք դարձեալ։ Մէկ քանի անգամ ալ կեցանք Դեղնուկին ջուր տալու համար։

Մայրիկս գլխարկովս կը բերէր ջուրը. մինչդեռ Դեղնուկ կարողութիւն չուներ, ի հարկէ, ելլելով ջուրը խմելու։ Մայրիկս ջուրով լեցուն գլխարկս չունին դունչին կը մօտեցնէր, ես ալ բարձերը վերցնելով գլուխը գլխարկին քով կը բերէի։ Եւ այդպէս, Դեղնուկ միայն գլուխը մէկ կողմ ծռելով կը յաջողէր իրեն մատուցած ջուրը լզել։

Այնքան յաճախ կանգ առինք ու այն աստիճան դանդաղ կը յառաջանայինք որ սկսայ հաւատալ թէ ճամբան պիտի չվերջանայ երբեք. բայց վերջապէս մեր խրճիթը երեւցաւ։ Ժամանակ էր։ Օրը մթնած էր և աստղեր կը պլպլային երկնքի անհունին մէջ։

Մինչ այդ սրունքս ուռեցնելով կոճղի մը վերածուած

էր։ Շուտիկին քամակէն իջած պահուս զգացի որ ոտքի կեն-նալու կարողութիւն չունիմ։ Կայ և աւելին։ Երբ ջանացի հաւասարակշռութիւնս գտնել, գետին գլորեցայ և հոն մնացի։

Մայրս երկար ճառ մը արտասանեց, բայց այդ ճառը ես մտիկ չըրի։ Դեղնուկը տուն բերեր էինք և ան կ'ապ-րէր. կը բաւէր ինծի. կ'աւելնար իսկ։

Աստղերու լոյսին տակ կրնայի զատորոշել Դեղնուկս։ Պառկած էր և Սրլիսի երեսները կը լզէր։

Սրլիս քնացած էր։

ԺԲ.

Աստուած միայն գիտէ թէ քանի մը չաքաթ որքա՜ն տառապեցանք Դեղնուկն ու ես։ Ես խրճիթը անկողնիս մէջ, Դեղնուկն ալ դուրսը, իր տեղը, կովու կաշիին վրայ պառ-կած էինք։ Երկուքս ալ մինչեւ իրիկուն և գիշերը մինչեւ լուսաբաց, կը հեծէինք անդադար։ Մերթ այն աստիճան որ, զօրաւոր ցաւեր կը պատէին մարմինս, բացարձակ չէի կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ կ'ըլլար ինծի։ Երբեմն հեծիւններ կու գային ականջներուս և չէի կրնար որոշել թէ ինձմէ՞ կը բարձրանային անոնք թէ Դեղնուկէն։ Սրունքս ուռե-նալով կարապի տիկէ մը տարբերութիւն չունէր։ Տաքու-թիւնս այնչափ բարձրացած էր որ, հէք մայրիկս չուարած էր ընելիքը։ Այն աստիճան որ աղբիւր կ'երթար պաղ ջուր բերելու և գիս կը լուար ամբողջ մարմինով։

Երբ ջուր կրելու հարկ չկար այլեւս, մայրիկս կը հաւաքէր թարմ խոտեր, որոնց յատկութիւնները միայն ինք գիտէր, ու անոնցմէ խիւս չինելով կը բերէր փակ-ցնել սրունքիս։

Իրաւ է թէ մեր տան չուրջ չատ կային այդ տեսակ խոտեր, բայց անոնք լայն տերեւներ ունէին և նկատելով որ լայն տերեւները խաշելով յարմար խիւս մը կարելի չէ պատրաստել, ուրեմն մայրիկս գրեթէ ամէն օր մինչեւ

հեռուն կ'երթար պզտիկ տերեւներով թարմ խոտ հայթայթելու համար։

Երբ անհրաժեշտ չըլլար իմ քովս ճնալ, անուշիկ մայրիկս կ'երթար Դեղնուկին հետ գըաղիլ։ Շունին հանդէպ ցոյց տուած գուրգուրանքը իմինէս տարբերութիւն չունէր երբեք։ Կէս գիշերին կ'ելլէր մայրիկս մեր վէրքերը փոխելու։ Կը լուար մեզ պաղ ջուրով ու կը կերակրէր։ Մեզմէ զատ տակաւին կային կովերը, որոնց հոգ տանիլ պէտք էր անշուշտ։ Կթել։ Կար նաև Արլիսը, որ ինքնին խոչոր խնդիր մըն էր։ Անդին կային տակաւին մեր հագուստները, զորս լուալ հարկ էր։ Հարկ էր նաև փայտ կոտրել և կար սա մեր փորձանքը, ջուրին։

Եկած էր երաշտը, զոր Պուտ Սիրսի նախատեսած էր։ Ջորցած էին կանաչ խոտերը ու այլեւս չէին կրնար մեր Շուտիկը գոհացնել։ Այնպէս որ ջուրին ցանկորմէն ցատկելով կը մտնէր եգիպտացորենին արտերը և փառաւորապէս կը ճաշակէր բերքը, զոր ես չէի կրցած տակաւին հնձել։

Մայրս չէր կրնար թոյլատրել, անշուշտ, այս տեսակ ոտնձգութիւն մը։ Եթէ եգիպտացորեն չունենայինք, ձմեռը կրնայինք անօթի ձեալ։ Բայց, առաջին ակնարկով, կարծես ատիկա անխուսափելի էր մեզի համար։ Ճիշդ է որ մայրս արտ մտնելով ջուրին կը վռնտէր, բայց հազիւ ինքը դուրս ելած, ահա Շուտիկ վերստին արտ կը մտնէր անամօթաբար ուտելու մեր եգիպտացորենը։

Ի վերջոյ, մայրիկս Շուտիկին ոստումները արգիլելու համար մթջոց մը գտաւ։ Հաստ պարան մը, որուն մէկ ծայրը խնամով կապեց ջուրիին առջեւի ալ ոտքին։ Պարանին միւս ծայրն ալ մայրիկս ամրացուց ծառի հաստ կոճղի մը։ Ջուրին պապակած ատեն դժուարաւ կրնար իր հետ քշել տանիլ կոճղը։ Բայց երբ կարգը ցանկապատը ցատկելու կու գար, կացութիւնը կը փոխուէր անշուշտ։ Կոճղը արգելք էր Շուտիկին արգելարշաւին։

Շուտիկի ոտքին կոճղը մեր եգիպտացորենը փճացումէ փրկեց, սակայն բնաւ չպակսեցուց մօրս գործը։ Ջուրիին ե-

տեւն ի վեր քաշկռտուող այդ կոճղը օրը տասն անգամ կամ ժայռի մը կտորին, և կամ մացառի մը կը կառչէր և լուրջ կերպով արգելք կը հանդիսանար կենդանիին յառաջացման։ Շուտիկ կը ջղայնանար, կը վախնար ու ամբողջ իր ուժով պարանը կը քաշէր։ Յետոյ կ'իյնար, կ'ելլէր, դարձեալ կ'իյնար մինչև որ կը սկսէր զռալ կերկերաձայն։ Եւ զռոցը կը չարունակուէր մինչեւ այն պահը, երբ մայրիկս կ'ներթար գինքը փրկել իր դժուարին դիրքէն։

Մէկ խօսքով, մայրս միչտ զբաղած էր։ Գալով Արլիսի, ան ոչ մէկ բանի օգուտ ուներ, ինչպէս գիտէք։ Անշուշտ որ Արլիս գործ չկարենալ ընելու չափ պզտիկ էր տակաւին։ Բայց խայտառակը թէ մօրը կոխած տեղը կոխելով անոր աչխատանքին արգելք կ'ըլլար, և թէ արժանապատուութիւնը վիրաւորուած կը զգար, խորհելով որ չընծայուիր իրեն արժանի հետաքրքրութիւնը։

Արլիս, երբ մօրը նեղութիւն չէր պատճառեր, անպայման կու գար իմ գլուխս ցաւցնել։ Թերեւս օրը տասն անգամ կու գար Արլիս գրան մէջ կենալ ու կը հարցնէր ինծի.

— Թրավիս, ի՞նչ կ'ընես անկողնին մէջ...։

Կամ, կը գանգատէր.

— Ելիր, խաղա՛, ինծի հետ, ինչո՞ւ չես գար։

Արլիսին այս հարցումներէն վերջին ծայր ձանձրացած էի այլեւս, երբ ահա օր մըն ալ Պուտ Սիրսին և Լիզպէթը եկան։ Շատ լակոտ մըն ալ բերած էին մխասին։

Նախ՝ լակոտին մասին տեղեկութիւն չունէի անչուշտ։ Նոյնիսկ Լիզպէթին գալուստն ալ չէի գիտեր։ Զայնը միայն լսեցի Պուտ Սիրսիին, որ մօրս հետ կը խօսէր։ Բայց ուրովհետեւ այդ պահուն չատ ցաւ ունէի, մէջէս չեկաւ գրան կողմը դառնալ ու նայիլ։ Աւելի անկեղծ խօսելով, մարդուն գալուն համար ալ բարկացայ։ Հէնք մայրիկիս սիրտը չատ պիտի նեղուէր անպայման։ Պուտ Սիրսի նախապէս ըսած էր թէ հոգ կը տանի մեր չրջանի բոլոր կինեերուն

մբաս տղամարդոց բացակայութեան։ Բայց ասիկա վրան քաց սուտ մըն էր անշուշտ։ Պուտ Սիրսի կոչուած այդ մարդը մինչեւ հիմայ ոչ մէկուն օգնած էր որեւէ ձեւով։ Ցարդ որո՞ւ փայտը կոտրած և որո՞ւ եգիպտացորենը ժողված էր։

Ամէն օր և օրն ի բուն տանը առջեւ նստած ծխախոտ ծամելէ և ծամուած ծխախոտը երբեմն թքնելէ զատ ի՞նչ բրած էր Պուտ Սիրսին։ Թերեւս հիմայ մօրս պիտի առաջարկէր փառաւոր ընթրիք մը պատրաստել իրեն...։ Այո, խեղճ մայրիկս կարծես ուրիշ ընելիք չունենար, այլ մխայն այդ մարդը գուարճացնել...։

Դրան առջեւ թեթեւ ոտնաձայն մը լսուեցաւ։ Ակամայ, այն կողմ նայեցայ։ Լիզպէթն էր։ Ձեռքերը եւին իր այդ խոչոր, հզօր աչքերով գիս կը դիտէր սեւեռուն։

— Գէ՞չ վիրաւորուեցար, հարցուց Լիզպէթ։

Այո, վէրքս ծանր էր ու չատ կը տառապէի, սակայն չուզեցի վիճակս պարզել աղջկան մը։ Ըսի.

— Աղէկ եմ։

— Ձինք գիտեր թէ վէրքդ այդ աստիճան լուրջ է։ Այլապէս աւելի կանուխ կու գայինք, ըսաւ Լիզպէթ իբր պատասխան։

Չկրցայ որոշել այս խօսքին պէմ ըսելիքս։ Հետեւաբար նախընտրեցի լռել, այն ատեն Լիզպէթ ըսաւ։

— Լա՛ւ, քեզի նուէր մը բերի։

Այդ պահուն նուէրի մը մասին չկարենալ խորհելու չափ հիւանդ ու անկարող էի։ Բայց յուզուած, խանդավառուած էր Լիզպէթ ու եթէ իրեն այդ վայրկեանին «ի՞նչ տեսակ նուէր մը» չըսէի, հաւանաբար վիրաւորած պիտի ըլլայի զինք։ Հետեւաբար ըսի.

— Ի՞նչ տեսակ նուէր։

— Տիկին Բրիսթլի լակոտներէն մէկը։

Եւ Լիզպէթ թեւերը եռեւէն քակելով առջեւ բերաւ։ Ա՛լ ձեռքին մէջ պզլիկ չունի ձագ մը կար։ Աղտոտ ճերմակ գոյնով կենդանի մըն էր ասիկա, որու մազերուն

վրայ տրատի երեւոյթով պզտիկ, կապոյտ բիծեր կային։ Լիզպէթ ծոծրակէն բռնելով օդին մէջ կախ բռնած էր զայն։ Խեղճ կենդանիին աչքերը գոց էին ու նոյնպէս անշարժ կեցած էր, կ՚ըսէիր մեռած է անպայման։

— Եօթը հատ էին բոլորը։ Ամէնէն գեղեցիկը բերի քեզի։

Խորհեցայ. եթէ եօթը հատին մինչեւ լաւագոյնը այս մէկն է, ըսելիք չկայ Տիկին Բրիսիի ճաշակին։ Բայց այս մտածումս չյայտնեցի Լիզպէթին։ Ըսի.

— Իրապէս շատ սիրուն է։

— Այո, իրապէս, ըսաւ Լիզպէթ։ Քանի ժամէ ի վեր այսպէս կախած եմ զայն և բողոքի ոչ մէկ նշան ցոյց տուաւ։

Մանկութենէս ի վեր շատ անգամներ լսած էի որ ծոծ-րակէն կախուած շան լակոտ մը, եթէ չաղմկէ ու չլայ, ապագային անպայման խիստ յարգի և անվախ կենդանի մը կ՚ըլլայ. բայց ես շատ կարեւորութիւն չէի տար այս գաղափարին։ Հօրս համաձայն, շունի մը ազնուականու-թիւնը բերնին մէջէն կարելի է եղեր հասկնալ։ Գնումի պարագային պէտք է նայիլ եղեր որ բերնին միջնամասը սե՞ւ է։ Կը հաւատայի թէ հօրս կարծիքը աւելի ճիշդ է։

Եւ սակայն, ճշմարտութիւնը խօսելով, այդ պահուն երբեք զիս չէր հետաքրքրեր շան լակոտին բերնին սեւ, կամ վարդագոյն ըլլալու պարագան։ Միակ բան մը կ՚ու-զէի. ցաւերուս բարձումը։

— Արլիս շատ պիտի սիրէ զայն, ըսի պարզապէս ու անմիջապէս անդրադարձայ որ խոշոր կաֆ մը ըրի։

Լիզպէթի արժանապատուութիւնը վիրաւորած էր։ Նայուածքէն հասկցայ։ Բայց, չեմ գիտեր ինչու, Լիզպէթ ոչ մէկ առարկութիւն ըրաւ։ Դէմս կեցած էր և ակնարկը ինծմէ չէր բաժներ։ Այնպէս յամառ կը դիտէր ան զիս, ի վերջոյ ես ստիպուեցայ նայուածքս ուրիշ կողմ դարձնել։ Յետոյ, յանկարծ դուրս խոյացաւ Լիզպէթ խրճիթէն և լակոտը տարաւ Արլիսին տուաւ։

Աղջկան ակնարկը խենդեցուցած էր զիս։ Այո՛, բայց

դեռ ի՞նչ կ'ուզէր Լիզպէթ։ Չհասկցայ։ Ահաւասիկ սրունքս վիրաւոր էր և պառկած էի անշարժ։ Այնչափ շատ էին ցաւերս, կը կարծէի երբեմն որ շունչս պիտի կտրի։ Եւ կարծես չբաւէին այս բոլորը, ստիպուած էի մեծարանքներ տեղացնել անոր բերած այդ աղտոտ, անսիրելի, արատներու մէջ կորսուած շան լակոտին պատճառաւ։

Ես շուն չունէի՞ միթէ։ Այո, ճիշդ էր որ Դեղնուկին վէրքերը իմիններէս ալ աւելի ծանր էին, բայց չէ՞ որ ան ալ օրէ օր դէպի ապաքինում կ'երթար։ Մայրիկս այդպէս չէ՞ր ըսած միթէ։ Ուրեմն ես ի՞նչ պէտք ունէի Լիզպէթի բերած այդ շան լակոտին։ Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար եթէ Արլիսին տրուէր ան։ Կը խաղար Արլիս անոր հետ։ Ի՜նչ լաւ կ'ըլլար...։ Արլիս թէ կը զբաղէր անով և թէ հեռացած կ'ըլլար մօրս ոտքերուն տակէն...։

Կար նաև աւելին։ Դեղնուկն ու ես, ապաքինելէ ետք, դարձեալ անտառ պիտի երթայինք բնականաբար։ Լակոտն ալ պիտի ուզէր անշուշտ մեզի հետևիլ։ Բայց որովհետև շատ պզտիկ էր տակաւին ու չէր կրնար մեզի հասնիլ, մենք ստիպուած պիտի ըլլայինք սպասել, որպէսզի մեծնայ ան և մեզի հետ գայ։ Ըլլալիք բա՞ն է միթէ ասիկա...։

Այդ օրը ամբողջ Լիզպէթի ըրած այդ տխմար գործը մտածելով սաստիկ զայրացայ ես ինծի։ Ես թէ հիւանդ էի ու անկողնոյ կը ծառայէի ահա և թէ հսկայ շունի մը տէրն էի։ Ի սէր Աստուծոյ ըսէք, ի՞նչ պէտք կար ինծի շան լակոտ մը նուիրել, զիս հեգնելու պէս...։ Եւ հիմայ ես առիթ կը փնտռէի այդ մտածումներս Լիզպէթին բացատրելու համար։ Բայց ան, այդ առիթը չտուաւ ինծի։ Մինչև որ մեծ հայրիկը իր խօսքն ու ծխախոտը թքնելու գործողութիւնը լրացուց․ Լիզպէթ իր ամբողջ ժամանակը շան լակոտին և Արլիսին հետ խաղալով անցուց։ Յետոյ տեսայ թէ ինչպէս պապ ու թոռ մեր դրան առջևէն անցան։ Անպայման կ'երթային հոն, ուր Պուտ Սիրսի իր ձին կը թամբէր։

Լիզպէթ խրճիթէն ներս, ինծի նայեցաւ ու յետոյ գլուխը անդին դարձուց։ Այդ պահուն անցած էր անոր հանդէպ զգացած զայրոյթս։ Ես զիս նուաստացած զգացի։ Երանի թէ, ըսի ես ինծի, չան մասին աւելի տարբեր բան մը ըսած ըլլայի անոր...։ Արդեօ՞ք կարելի էր զինքը ետ կանչել և խօսիլ։ Ամէն պարագայի պիտի չուզէր որ ինծի վշտացած մեկնէր մեր տունէն։

Հազիւ կը խորհէի այս բաները, երբ լսեցի Լիզպէթի մեծ հայրիկին ձայնը, որ կ'ըսէր մօրս.

— Կը հասկնամ Տիկին, սակայն յայտնի է ինծի ձեր վիճակը։ Անկարելիութիւններու առջեւ կը գտնուիք։ Ձեր ամուսինը տունը չէ, իսկ ձեր որդին վիրաւոր պառկած է։ Ճամբան ասոնք խորհեցայ ու չափազանց մտահոգուեցայ։ Գիտէ՞ք իմ պատասխանատուութեանս տակ է այդ։ Տղամարդոց բացակայութեան ամէն ոք պէտք է որոշ չափով հանգիստ ըլլայ։ Կարծեմ գտայ ճարը։ Լիզպէթը հոս պիտի թողում, որպէսզի Ձեզի օգնական ըլլայ։

Մայրս շուարած էր։

— Հարկ չկայ, պարոն, ըսաւ ան։ Խիստ ազնիւ ու նրբամիտ էք, սակայն կը յուսամ թէ մենք կրնանք զմեզ կառավարել։

— Բայց տիկին խիստ ծանր է Ձեր բեռը։ Լիզպէթ հպարտ պիտի զգայ Ձեզի ծառայելով։

Մայրս կը շարունակէր իր դիտողութիւնները։

— Դեռ շատ պզտիկ է. վստահ եմ որ ցարդ տունէն չէ բաժնուած։

— Այո, պզտիկ է թէեւ, սակայն քաջ է և բարեացակամ։ Ճիշդ ինծի պէս։ Երբ բարեկամները դժուարութեան մատնուին, անպայման կ'ուզէ օգնութեան հասնիլ անոնց։ Հաճեցէք ընդունիլ զինքը։ Ձեզի շատ օգտակար պիտի ըլլայ. պիտի տեսնէք։

Մայրս դարձեալ ընդդիմացաւ, բայց չկրցաւ խօսք հասկցնել Պուտ Սիրսիի։ Մարդը Լիզպէթի պատուիրեց

բարի կենալ, և ինչպէս իր սեփական տան մէջ, հոս ալ մօրս օգնել և յետոյ ձին հեծնելով մեկնեցաւ։

ԺԹ.

Ես ալ մօրս կարծիքէն էի։ Այսինքն կը խորհէի թէ Լիզպէթ բանի մը պիտի չծառայէ։ Փոքրակազմ էր ան ու տարիքով պզտիկ։ Օգնել մէկ կողմ թող ճնայ, թերեւս փորձանք պիտի ըլլար մօրս գլխուն։

Բայց կը սխալէինք երկուքս ալ։ ճշդիւ Պուտա Սէրսիի բանածին պէս, Լիզպէթ դուրս եկաւ իբր առաջնակարգ օգնական մը։ Աղբիւրէն ջուր կը կրէր, հաւերը կը կերակրէր, փայտ կը քերէր, եգիպտացորենի հաց կ'եփէր, սմանները կը լուար, Արլիան ալ կը լուար ու երբեմն սրունքիս խիւսը կը փոխէր։

Պարտականութիւն տալու համար Լիզպէթը փնտռելու հարկ չկար։ Ամէն տեղ էր ան միաժամանակ և պատրաստ ամէն գործի։ Կրնամ նոյնիսկ անվարան ըսել թէ, երբեմն, ինձմէ ալ լաւ էր Լիզպէթ. բնական է թէ ինծի չափ մարմնեղ չէր ան։ Ոչ ալ իր ուժը իմինիս կրնար հաւասարիլ։ Բայց ապահովաբար ինձմէ չատ աւելի բարեացակամ էր Լիզպէթ։

Լիզպէթ ոչ մէկ դժկամակութիւն ցոյց կու տար նոյնիսկ այն պահուն, երբ մայրս Շուտիկը կատքին լծելով եգիպտացորեն ժողվել կ'երթար։ Մինչեռ առիկա մէկն էր այն գործերէն, զոր ես կ'ատէի ուղղակի։ Տաքին մէջ եգիպտացորեն ժողվել մահ կը նշանակէր ինծի համար։

Եգիպտացորենին պատեանը քերուքտուք կու տար ինծի։ Նոյնիսկ, երբեմն, կ'արթննայի գիշեր առեն ու կը քերէի մինչեւ առաւօտ։

Ցաւալի էր, սակայն, որ եգիպտացորենի գործը որեւէ անհանգստութիւն չէր պատճառեր Լիզպէթի։ Ընդհակառակը։ Երբ մայրս, Լիզպէթ ու Արլէս եգիպտացորեն ժողվել կ'երթային, յայտնի էր որ խիստ հաճելի օր մը կ'անցընէին։ Քանի քանի անգամ սեփական աչքերովս տեսայ որ լեցուն կառք մը եգիպտացորենով անցան մեր խրճիթին առջեւէն։ Կը խօսակցէին, կը խնդային, չան լակոտին հետ

կը խաղային, ու այնպէս հաճելի պահեր կ՛ապրէին որ ուղղակի ես ալ փափաք կը զգայի եգիպտացորեն ժողվելու։

Տակաւ, Լիզպէթի նման աղջնակի մը գալով գործերս առ նուազն ինծի չափ լաւ քննելու պարագան սկսաւ հպարտութիւնս վիրաւորել։ Հայրս զիս իրեն փոխանորդ կարգած էր։ Մինչդեռ ահաւասիկ որ ես հիւանդ էի ու պառկած և սա մատ մը աղջնակը իմ գործերս առ նուազն ինծի չափ յայտող կերպով կը կատարէր։ Բայց տեսնենք անպամ մը, Լիզպէթ հորթերը կրնա՞ր խարանել արդեօք, կրնա՞ր ան որսի երթալ, կրնա՞ր նայինք տապար գործածել։ Հապա՞...։

Տակաւին անոնք եգիպտացորենի հաւաքումը չլրացուցած ուրիշ գործ մը եւս մեր առջև. և այն տեսակ գործ մը, որ գերիվեր էր մեր բոլորիս կարողութեանէն...։

Առաջին ապդանչանը տուաւ Բծաւորը, որ իրիկուն մը կթումի ժամուն տուն չվերադարձաւ։ Մայրիկս այդ իրիկուն չատ ուշ վերադարձաւ արտէն։ Օրը մթնած ըլլալով չկրցանք Բծաւորը փնտռել։ Իսկ յաջորդ առաւօտ փընտռտուքի պատճառ չմնաց։ Բծաւորը ինք եկաւ։ Աւելի ճիշդ ըսած, եկաւ ու մեր տան առջեւէն անցնելով հեռացաւ դարձեալ։

Անոր գալուստը ես լսեցի բոլորէն առաջ։ Կը քառասչէր այնպէս, ինչպէս կ՛քնեն սովորաբար կովերը, երբ իրենց հորթերը կորսնցուցած ըլլան, և կամ, երբ ստինքները կաթով լեցուն ըլլան։ Ձայնէն ճանչցայ զայն։ Մեր Բծաւորն էր։

Հորթն ալ ճանչցաւ անոր ձայնը։ Հորթը, որ գիշերն ի բուն անօթի ծարաւ իր մօրը գալստեան սպասած էր անհամբեր։ Ցանկապատին մէջ կը պտըտէր անհանդարտ ու կը բառաչէր անվերջ։ Ցաւոնի էր որ հորթուկը չատ անօթեցած էր այլեւս և սպասելու կարողութիւնն չունէր։

Մօրս ձայնեցի։

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, սա բծաւորը իր հորթուկին տա՛ր չատ կը խնդրեմ։ Լսեցի որ եկաւ։

Լսեցի մօրս բողոքի արտայայտութիւնը.

— Տխմար արարած...։ Ինչո՞ւ ամբողջ գիշերը երեւան չելաւ ու ձագը այսպէս անօթի ձգեց...։

Եւ մայրս տունէն ելլելով բծաւորը կանչեց։ Յետոյ. լսեցի թէ ինչպէս կովը զայրացած ցուլի մը նման մռնչեց ու մայրիկս բարձրաձայն յանդիմանեց զայն։ Աւելի ետք աճապարանքով տուն մտաւ։ Մայրս կը վազէր և մխիթարանակ Լիզպէթի կը հրամայէր ներս տանիլ Արլիսը։ Վախկար մօրս ձայնին մէջ։ Եւ երբ Լիզպէթ Արլիսը իր եռեւէն քաշքռտելով խրճիթ մտան, ես անկողնիս մէջ չտկըւելով նստեցայ։

Մայրս չառաչումով մը փակեց դուռը և ինծի գարձաւ։

— Բծաւորը յաքձակում գործեց վրաս։ Չկրցայ հասկնալ։ Կարծես անծանօթ կենդանի մը ըլլայի, զոր ան երբեք չէր տեսած մինչև այսօր։

Յետոյ գարձաւ և դուռը բացաւ կիսով։ Չննեց դուրսը և դուռը ամբողջութեամբ բանալով սկսաւ գոմին կողմը նայիլ ակնապիշ։

— Սա նայէ՛, ըսաւ յետոյ. կարեւորութիւն իսկ չի տար իր ձագին։ Անցաւ գնաց. կարծես հոն չելլար ձագը։ Անուշ խաղո՞ղ կերաւ կ'ըսես։

Իրաւ ալ մեզմէ անդին, բլուրներուն վրայ վայրի ծրթեր կային և անոնց պտուղէն, նոյնիսկ տերեւներէն ուտող արջառն ու ձիերը գինովութեան նշաններ ցոյց կուտային. նոյնիսկ, եթէ կենդանիները չատ ուտէին ատոնց մէջ, կրնային թունաւորուիլ։ Թունաւորուած անասունը մի-ջոցի մը համար կուբացած կը թափառէր հոս, հոն ու յետոյ միայն կը ստանար իր բնականոն վիճակը։ Երբեմն ալ կը սատկէր։

Ես անկողնիս մէջ նստած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէի բծաւորին ձայնը։ Կը բառաչէր այնպէս, ինչպէս լսած

էի գայն առաջին անգամ։ Բայց ահա, ձադը անօթի թողլով դէպի անտառը կը հեռանար։ այս եղանակին, ո՞ւր գտած էր Բծաւոր այդքան խաղողը։

— Մայրի՛կ, ըսի։ Բծաւորը որթատունկէն կերած չի կրնար ըլլալ։ այս եղանակին որթատունկերը չորցած կ՛ըլլան։

Մայրիկս գառնալով ինծի նայեցաւ։ յետոյ դլուխը դարձուց և ակնարկը երկարօրէն կառչած մնաց պարապին։

— Գիտեմ, ըսաւ վերջապէս։ ես ալ այդ պատճառով մտահոգ եմ արդէն։

Պերն Սանտէրսընը յիշեցի։ Ան բացատրած էր ինծի թէ ինչու կենդանիները անբնական չարժումներ կ՛ընեն։ Մօրս դարձայ։

— Մայրիկ, կովերը կը կատղի՞ն արգեօք։

— Տեսայ որ Լիզպէթ ցնցուեցաւ։ Խոչոր, թախծոտ աչքերը ինծի յառած էր։

— Չեմ գիտեր, ըսաւ մայրիկս։ Կատղած չուն չատ տեսած եմ, բայց կովերու մասին բան մը լսած չեմ։ չեմ գիտեր...։

Անցան մէկ քանի օրեր։ Դեղնուկն ու ես արագօրէն կ՛ապաքինէինք։ բայց մտահոգ էինք քոլորս և կը սպասէինք։

Ամբողջ օր մը ու յետոյ ամբողջ գիշեր մը Բծաւոր իր առաջին երեւումին ըրածը կրկնեց։ Այսինքն անդադար թափառեցաւ և բառաչեց։ Խեղճ Բծաւոր...։ Թափառումը ընդարձակ, հսկայ չրջանակ մըն էր։ Օրը երկու անգամ մեր տանը մօտերը կու գար ու յետոյ այնքան կը հեռանար, ձայնն իսկ անլսելի կը գառնար։ Գլուխը դէպի գետին հակած, կը քալէր, հա՛ կը քալէր Բծաւորը։ Քանի անցան օրերը, Բծաւորին քալուածքը գանդաղեցաւ հետզհետէ և ձայնն ալ նոյն չափով տկարացաւ։

Բայց այդ մրջոցին ցուլը եկաւ և ան ահելի գէշ վիճակ մը ունէր, քան Բծաւորը ու ահելի վտանգաւոր էր։ Երկու երեք օր վերջ եկաւ ցուլը։ Ես այդ պահուն մեր

տան առջև չուքին մէջ նստած էի։ Կաղն ի կաղ դուրս ելած և աթոռ մը առնելով տեղ գրաւած էի Դեղնուկին քով։ Շունիս կարուած ականջին տակը կը քերէի մեղմիւ և չուրջս կը դիտէի։ Այնքան կարօտցած էի այդ տեսարանը։ Դեղնուկը խիստ գոհ էր իր կեանքէն։ Մայրիկս խոհանոցն էր՝ մեզի կերակուր եփելով զբաղած։ Լիզպէթն ու Արլիսը մինչև վարը գացած էին։ Թէ չան լակոտին հետ կը խաղային և թէ ձուկ կ'որսային։ Հեռուէն կը տեսնէի զանոնք։ Կը վազվզէին և կարթին անցընելու համար մարախներ բռնելու կ'աշխատէին։

Ահա ճիշդ այդ պահուն ականջիս հասաւ խոլտուքի նըման ձայնը և տեսայ թէ ցուլը դուրս եկաւ ծառաստանէն։ Աւիկա այն ցուլն էր, զոր Զօնկօ մեր կառքին վրայ նետած էր։ Բայց այս մէկը իմ գիտցած, իմ ճանչցած ցուլերուն պէս չէր քալեր։ Գլուխը դէպի գետին հակած, կը յառաջանար երկու կողմին վրայ տատանելով։ Ցաւոնք էր որ տեսողութիւնը լաւ չէր։ Ծառի մը բախելով տապալեցաւ։ Յետոյ, դժուարաւ ոտքի ելաւ և սկսաւ դէպի ջուրին ակը յառաջանալ։

Ճիշդ այդ պահուն, տուն քերուելէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Դեղնուկ ոտքի ցատկեց կաշիին վրայէն։ Հոն, քովիկս պառկած ատեն ցուլին յարուցած աղմուկին կարեւորութիւն իսկ չէր տուած։ Բայց ետքը, երբ հասկնալու հովուն ուղղութիւնը փոխուեր էր, ցուլին հոտը հասեր էր Դեղնուկին ռունգերուն և այդ պատճառով չունը վեր թռեր էր իր տեղէն։ Տարակոյս չկար։ Այն ինչ, որմէ ես կասկածած էի պարզապէս, իր հոտով բացայայտուած էր Դեղնուկին։

Դեղնուկ վայրի հաչոցով մը ոտքի կանգնած էր։ Եւ երբ դէպի ցուլը յառաջանալ սկսաւ, այն աստիճան տկար երեւոյթ մը ունէր, կարծեցի թէ պիտի գլորի։ Շրթունքներուն քացուածքէն սոսկալի ակռաները ցոյց կուտար ցուլին։ Վզին և ուսերուն մազերն ալ տնկուած էին։

Դեղնուկը դիտած պահուս ծոծրակին վրայ մրջիւններ

կը պտըտկին, կարծեցի։ Յաճախ տեսած էի որ ան այդպէս կը վարուէր մեզ պաշտպանելու համար։ Բայց առիկա վըտանգաւոր պահերու մէջն ու ոչ թէ այս տեսակ ցուլ մը դիմաւորելու համար...։

Եւ այդ պահուն անդրադարձայ որ մայրս ու ես տըխմարօրէն մենք մեզ կը խաբէինք։ Մինչև այդ պահը, մենք կամաւոր կերպով կռնակ դարձուցած էինք ճշմարտութեան։ Օրինակի համար, հաւատացած էինք թէ ჩծաւոր կովը առողջանալով պիտի վերադառնայ։ Մայրս ու Լիզպէթ ჩծաւորին հորթը անօթութենէ փրկելու համար ուրիշ կովու մը կաթը կը խմցնէին անոր։ Բայց այդ գործն ալ կարծուածին չափ դիւրին չէր եղած։ Կովուն եռեւի սրունքները կապուած էին, որպէս զի չըլլայ թէ աքացէ իրեն մօտեցող հորթը։ Այդպէս կը յաջողէին հորթը ողջ պահել, մայրիկն ու Լիզպէթը և կը սպասէին անհամբեր, որպէս զի ჩծաւոր իր տունը վերադառնայ ողջ առողջ։

Հիմայ ամէն ինչ յայտնի էր ինծի։ ჩծաւոր պիտի չըբուժուէր։ Ցուլն ալ՝ նոյնպէս։ Գիտէի։ Երկուքն ալ կատաղութեան ախտէն վարակուած էին։ Դեղնուկը ախտին հասած էր այդ ցուլին վրայէն, ու չես գիտեր ինչպէս, համոզում գոյացուցած՝ թէ խիստ վտանգաւոր բան մըն է այդ։

Ականջարթի մը մէջ Լիզպէթն ու Աբլիսը մտաբերեցի։ Ջուրի ակին քովն էին անոնք։ Աթոռէս բարձրանալով մօրս ձայնեցի։

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, հրացանս ինծի կը բերե՞ս։ Շո՛ւտ մայրիկ։

Մայրս վազելով եկաւ։

— Ի՞նչ կայ, Թրավիս, ի՞նչ պատահեցաւ։

— Ցուլը, կակազեցի։ Կատղած է։ Դէպի Լիզպէթի և Աբլիսի կողմը կու գայ։

Մայրս այն կողմ նայեցաւ ու հաղիւ կրցաւ մրմնջել.

— Տէր Աստուած...։

Հէք մայրիկս։ Մոռցած իսկ էր թէ պէտք է հրացանս ինծի բերէր։ Սկսաւ խենդի պէս վազել դէպի ակը։ Կը վազէր ան և միաժամանակ կ'աղդարարէր բարձրաղաղակ տղոց, ծառի մը վրայ մագլցելով քաշուիլ ցուլին ճամբէն։

Պոռացի մօրս ետեւէն։ Բացատրեցի թէ հարկ էր ըսպաննել կատղած գազանը։ Բայց ի զուր...։ Մտիկ չըրաւ զիս։ Թերեւս ձայնս իսկ չլսեց...։ Բայց ցուլը, հաւանաբար, լսած ըլլալով անոր ձայնը, ուղղութիւն փոխելով սկսաւ անոր վրայ քալել։ Բայց չյաջողեցաւ։ Ինկաւ ծունգերուն վրայ։ Պահ մը ետք ոտքի էր դարձեալ։ Ու այս անգամ ուղղակի գրոհ տուաւ։ Իր զոհին հասնիլ դժուար պիտի չըլլար անոր համար։ Պայմանաւ որ սրունքները ունենային անհրաժեշտ ուժը...։ Եւ ահա ցուլը դարձեալ ինկաւ գլխիվայր։ Այնպէս անկում մըն էր այդ, որ դունչը կակուղ հողին մխուեցաւ ու ալ չկրցաւ կանգնիլ։ Կը հեծէր ցաւագին հծծիւնով։

Սակայն, այդ միջոցին Դեղնուկը երեւցեր էր բեմին վրայ։ Քիչ անդին, կեցած այնպէս տեղ մը, ուր պոչը պիտի չկարենար հասնիլ իրեն, Դեղնուկը կը հաչէր անդադար և կը սպասէր, որպէս զի երբ ցուլը ոտքի ելլէ հում, հում ուտէ զայն...։

Չկրցայ աւելի երկար սպասել։ Գացի ես առնել հրացանս և ուշադիր նշանառութենէ մը ետք կրակեցի կատղած ցուլին ճիշդ երկու աչքերուն միջեւ։

ԺԴ.

Անկարելի բան մըն էր ցուլին դիակը հոն, մեր խրըճիթին մօտ ձգել։ Քանի մը օր ետք պիտի սկսէր նեխիլ ու բոլորս պիտի փախցնէր տունէն։ Կար և աւելին։ Դիակը շատ մօտն էր մեր ջուրին և մայրս կը վախնար թէ ջուրը կը թունաւորուի։

— Այդ դիակը կարելի եղածին չափ հեռացնենք տունէն ու այրենք, ըսաւ մայրիկս։

Զարմացայ։

— Այրե՛լ։ Չգեղք այդպէս։ Գիշատիչ թռչուններն ու անտառի կենդանիները գալով կ՚ուտեն զայն։

— Ո՛չ, համաճարակ կը ծագի, պատասխանեց մայրիկս։

Եւ մայրս գնաց թամբել մեր ջորին։ Ես ալ Լիզպէթէն խնդրեցի պարան մը բերել։ Երկուքի ծալեցի պարանը և օղակով մը անցուցի ցուլին եղջիւրներուն։ Այդ պահուն մայրս բերեր էր ջորին։ Շուտիկ, ցուլը երբ տեսաւ, խըրտչեցաւ ու նահանջել ուզեց։ Թէև վարժուած էր ան արիւնի հոտին, սակայն հաւանաբար գետինը անշարժ պառկած կենդանիին խոշոր մարմինը վախ պատճառեց անոր։ Կամ, թերեւս, ան Դեղնուկին նման կուռհած էր ցուլին հիւանդութիւնը։ Ստիպուեցայ փայտով մը սպառնալ Շուտիկին, որպէս զի ցուլին մօտենայ։ Այդ պահուն մայրիկս արագօրէն պարանին միւս ծայրը կապեց ջորիին թամբին։

Ցեռոյ...։ Այո՛, յետոյ ցուլին ծանրութիւնը չատ եկաւ Շուտիկին։ Չկրցաւ քաշել։ Ճղնեցաւ, գետինը փորեց սմբակներով։ Մոլտաց, ջանաց, տքնեցաւ։ Տեսայ թէ զօրաւոր մկանները պրկուելով տափակցան, յետոյ սկսան դող դղալ։ Վերջապէս գետին երկարած դիակը կէս մէթրի չափ քաշքշելէն ետք, Շուտիկ հրաժարեցաւ որեւէ ճիգէ։

Վտահ էի որ ջորիին ըրածը դիտումնաւոր չէր։ Մեր Շուտիկին քով չէին պակսեր ջորեկման դասեր, բայց երբ կարգը ծանրութիւն մը քաշելու գար, ան կամ կը քաշէր զայն և կամ, այսպէս կը անանկանար։

Անգամ մը եւս փորձեցի։ Ուրիշ անկիւնէ մը փորձեցի, խորհելով որ թերեւս այս անգամ աւելի բախտաւոր կ՚ըլլայ։ Անօգուտ բան...։ Շուտիկ բոլոր իր ուժովը կախուեցաւ ծանրութեան, բայց չդիմանալէն մէկուն օղակը խորտակելէ զատ բան մը չկրցաւ ընել։ Շղթայէն արձակուած օղակը փամփուշտի մը պէս անցաւ ականջիս քովէն։ Եթէ ինծի դպչէր, անպայման կը մեռցնէր զիս։

Ահա այսպէս, սիրելիներ։ Այլեւս կարելի չէր ցուլին

դիակը չարժել իր տեղէն։ Բնականաբար կոտրած չղթան աւելի թեթեւ բեռներու պիտի գործածէինք, բայց ոչ այդ դիակին համար։

Դառնալով մօրս նայեցայ։ Գլուխը կը չարժէր ան։ Ըսաւ.

— Կարծեմ հոս այրելէ զատ ուրիշ ճար չկայ։

Եւ աւելցուց.

— Բայց մացառ ու չոր ճիւղեր ժողուելու համար բաւական ժամանակ պիտի կորսնցնենք։

Այդպէս ալ եղաւ արդէն։ Մենք երկար չրջանէ մը ի վեր այդ տնակը կը բնակէինք։ Հետեւաբար մեր անմիջական չրջակայքը վառելու յարմար փայտ չէր մնացած։ Հին մայ պէտք էր որ մայրս ու Լիզպէթ մինչեւ թաւուտները երթան։ Կեռպանիի մորթէ չինուած չուանի կտոր մը ճարելով Նորոգեցի կոտրած չղթան։ Լիզպէթի օգնութեամբ, մայրս հաստ կոճղեր փոխադրել տուաւ Շուտիկին։ Օգնեցի անոնց կոճղերը ցուլին վրայ դիզելու գործին մէջ։ Դիզեցինք, մինչեւ դիակը անհետ եղաւ մեր աչքերէն։ Յետոյ, բոցերուն յանձնեցինք դիակը։

Բոցերը չուտով սկսան բարձրանալ։ Տաքութիւնը, այրող մազերուն և հասած կաշիին հոտը ստիպեցին մեզ ընկրկիլ։

Ասկէ աւելի մեծ հրդեհ չէի տեսած կեանքիս մէջ։ Խորհեցայ թէ ոչ թէ միակ ցուլ մը, այլ երեք ցուլեր կըրնան մոխրանալ։ Բայց երբ, քանի մը ժամ վերջ, կրակը մարիլ սկսաւ, տեսայ թէ դիակին կէսն ալ չէր այրած տակաւին։ Մայրիկս և Լիզպէթ մաս մը փայտ ևս բերելու նպատակով անտառ գացին վերստին։

Հարկ եղաւ երկու ցերեկ և երկու գիշեր կրակը վառ պահել, մինչեւ որ կրցանք դիակը ոչնչացնել։ Ամբողջ այդ տեւողութեան աշխատեցանք անդադար։ Մայրիկս ու Լիզպէթ փայտ կրեցին անդուլ, իսկ ես, զազիր հոտին մէջ, կրակը արծարծեցի չարունակ։ Գիշերներն ալ քուն չկար մեր բոլորին աչքերուն։ Խորոված մսին հոտը տարածուած

էր չորս կողմ ու այդ չրջանին բոլոր գայլերը մէկտեղուած կաղկանձելով իրարու հետ կը կռուէին դիշերն ի բուն։ Պարզ է թէ գայլերը չկրցան միսը համատեսել։ Կրակէն կը սոսկային։ Եւ սակայն, կրակը բաւական պատճառ մը չէր որ անոնք քիլօմէթրներ հաչուող չրջանի մը մէջ հաւաքուելով չոռնային անդադար։

Դեղնուկն ալ ամբողջ երկու գիշեր խարոյկին և մեր տան միջև գնաց ու եկաւ։ Գայլերուն աւելի մերձեցման արգելքը կ'ապահովէր Դեղնուկը։

Լման երկու գիշեր ես ալ անքուն սպասեցի։ Սպասեցի դիտելով գայլերուն աչքերը, որոնք կը փայլէին խարոյկէն բարձրացող բոցերուն լոյսով։ Խեղճ Բծաւորին հեծեծանքը կը կոտտար տակաւին ականջներուս մէջ և Պուտ Սիրսիի հօրեղբօր վիճակը մտաբերելով զարհուրանք կը զգայի։

Գիտնանք, թէ որքան կը փափաքէի հայրիկիս վերադարձը...։

Յուլին կիզումի գործողութիւնը հազիւ լրացած, մայրս յայտնեց թէ նոյն բանը հարկ է կրկնել Բծաւորին համար ալ։ Ուրիշ բան մը չըսաւ մայրիկս, բայց ես անոր նայուածքէն հասկցայ։ Չէր ուզեր այրել կովը։ Հաւատացած էր որ ան առատ կաթ պիտի տար մեզի։ Բայց հիմայ չքացած էին այլեւս բոլոր յոյսերը։

Յոգնած, հիւանդ վիճակ մը ունէր մայրիկս։ Անվարան կրնամ ըսել թէ երբեք այդ վիճակին մէջ չէի տեսած մայրիկս։ Ես վստահ եմ, ան ալ ինծի պէս կը խորհէր։ Այսինքն, թէ մեր կովերէն մէկը կատաղութեան ախտէն վարակուած էր։ Ո՞վ կ'երաշխաւորէր թէ միւսներն ալ նոյն ախտով պիտի չվարակուին։

— Ես կը զարնեմ զայն, ըսի մօրկանս։ Միայն մեր տունէն հեռու տեղ մը։ Հոգ չէ, կը հետապնդեմ մինչեւ անտառ։

— Կրունկդ ի՞նչ վիճակ ունի, հարցուց մայրիկս։

— Կ'ապաքինի, ըսի։ Կարծեմ քալել օգտակար կ'ըլլայ։

Մայրս ազդարարեց.

— Լաւ, բայց նայէ՛ որ բացատրանի մը մէջ մեռցըննես զայն։ Խոտերը չատ չոր են։ Կը վախնամ...։ Կրնանք բռնկցնել։

Սպասեցի մինչև որ Բծաւորը անգամ մը ևս եկաւ չրջիլ մեր տան մօտերը։ Հրացանս առնելով հետապնդեցի զայն։ Զգուշութեամբ հեռուէն կը հետեւէի անոր։

Հէք Բծաւոր։ Այնպէս անօթի, այնչափ հիւանդ վիճակ մը ունէր։ չէի համարձակեր անոր նայիլ։ Կով չէր այլևս։ Կմախք մըն էր պարզապէս։ Յայտնի էր որ չատ տկարացած էր։ Կը տատանէր քալած տեղն։ Թերեւս տան անդամ ինկաւ գլխիվայր ու ես ամէն անգամ կարծեցի թէ այդ իր վերջին անկումն է։ Բայց միշտ ոտքի ելաւ ու չարունակեց քալել։ Կը բառաչէր անդադար։

Կը սպասէի որ Բծաւորը անցնի այնպէս բացատրանէ մը, ուր պիտի կարենայինք իսորոյկ վառել։ Սակայն, իզուր։ Բնականաբար կարելի չէր զայն իմ փափաքած կողմս քշել։ Բայց չէի ուզեր անոր հետ խնդիր ունենալ, ինչպէս ցուլին պարագային։ Եթէ կռահէր հոն գտնուիլս, անպայման յարձակմանն պիտի անցնէր ինծի դէմ։

Վերջապէս Բծաւոր մէկ քիլօմէթրի չափ մօտեցած էր մեր տան և աւազուտ վայրէ մը կ'անցնէր։ Տեղը չատ կը նմանէր անոր, ուր Դեղնուկն ու ես կռուած և վիրաւորուած էինք։ Իտէալ տեղը, ուր տանիլ կ'ուզէի արդէն Բծաւորը։ Իրաւ է թէ այդ տեղը մեր տնակէն բաւական հեռու էր, բայց նկատելով որ չուրջը առատ չոր փայտեր կային, կ'արժէր մինչև հոն երթալով այրել Բծաւորը։ Այսինքն, եթէ կովը հոն նախ ապաննէի, ու յետոյ զայն այրէինք, մեզի որեւէ չնաս պիտի չդար։

Վազելով չրջան մը ըրի և Բծաւորին առջեւ անցայ։ Ցետոյ թաքնուեցայ մացառներուն միջեւ։ Եթէ մէջտեղ ելլէի, հակառակ իր կուրացած և հիւանդ վիճակին, Բծաւոր անպայման կը տեսնէր զիս։ Սպասեցի որ ան բացաս-

տանին ճիշդ կեդրոնը հասնի։ Եկաւ կը տատանէր. կրակեցի և փուլ եկաւ։

Չէի անդրադարձած իսկ այն ճիգին, զոր վատնած էի ինձաւորը հետապնդելու համար։ Տուն վերադարձիս երեւան ելաւ ամէն բան։ Սաստիկ յոգնած էի։ Ոտքի չկարենալ կենալու աստիճան։ Քրտինք կը ժայթքէր ամէն կողմէս և կը դողայի ամբողջ մարմնով։

Մայրս պիս զննելէ ետք հրամայեց անկողին մտնել անմիջապէս։

— Պիտի երթանք այրել ինձաւորը, բսաւ յետոյ մայրիկս։ Բայց դուն հոս պիտի մնաս։ Եթէ չարունակես այսպէս ոտքի մնալ, սրունքդ պիտի ուռի դարձեալ։

Չպատասխանեցի։ Արդէն այն աստիճան յոգնած կը զգայի ես պիս, քայլ մը իսկ առնելու անկարող էի։ Որչա՛փ պէտք ունէի հանգստանալու։ Մօրս բացատրելէ ետք թէ ուր կրնայ գտնել ինձաւորը, խնդրեցի իրմէ Արլիսը իմ քովս ձգել։ Տնակէն դիտեցի թէ ինչպէս մայրիկս ու Լիպպէթ Շուտիկը հեծնելով մեկնեցան։ Մայրիկս իր հետ ամբողջ տապակ մը լեցուն փայտածուխի կրակ առած էր։

Վերջին պահուն Դեղնուկ ելաւ իր պառկած տեղէն։ Կարծես որոշում մը տալու վրայ ըլլար, չունք ատեն մը նայեցաւ անոնց ետեւէն ու յետոյ առանց աճապարանքի սկսաւ զանոնք հետապնդել։ Շատ տկար էր Դեղնուկ տակաւին։ Տգեղ երեւոյթ մը կը պարզէր ու կը կաղար։ Սակայն ապահովաբար, ինձմէ լաւ գիտէր թէ կրնա՞յ այդքան երկար ճամբան կտրել, թէ ոչ։ Ետ չկանչեցի Դեղնուկը։

Դէպքերը ցոյց տուին թէ իրաւունք ունէի չունս ետ չկանչելու։ Աւելի ետք, երբ այդ օրուան դէպքերը կը վերյիշէի, հասկցայ թէ որչափ կարեւոր բան մըն էր ապագան դուշակելու կարողութիւնը։ Եւ ես, եթէ այդ տեսակ հնթադրութիւն մը քննելու կարողութեան տէր մէկը եղած ըլլայի, բնական է որ արգելք կը հանդիսանայի ոչ թէ

մրայն Դեղնուկին, այլ նաեւ մօրս և Լիզպէթին մեկնումին։

Արլիսը տունն էր։ Բայց ատիկա չէր նշանակեր թէ ես կրնամ քնանալ։ Եւ սակայն քնացեր էի։ Նոյնիսկ մինչեւ մայրամուտ։ Յետոյ, յանկարծ արթնցայ։ Արլիսը այդքան երկար ատեն առանձին ձգած ըլլալուս պատճառաւ յանցաւոր զգացի ես զիս։

Մինչդեռ մտահոգութեան որևէ պատճառ չկար։ Արլիս բառկը կը խաղար չատ լակոտին հետ։ Իրենք իրենց խաղ մը հնարած էին երկուքը։ Ձեռքը չուան մը, Արլիս վազելով կը դառնար տնակին չուրջբոլորը։ Չուանին մէկ ծայրը գետինն էր և լակոտը այդ ծայրը կը հալածէր։ Երբեմն մօտենալու պէս կ'ըլլար չուանին և այն ատեն վրան կը ցատկէր։ Երբեմն կը հասնէր չուանին, մոլտալով ակռաները կ'անցընէր և կախուելով կը ցնցէր զայն։ Յաճախ սակայն, ոտքերը կը սահէին և սիրուն, սիրուն ըլլալուն չափ ալ անառակ այդ լակոտը քանիցս կը գլորէր ինքն իր վրայ։ Ակներեւ էր որ այս բոլորը ոչ մէկ վնաս կը հասցնէին անոր։ Մինչ այդ, Արլիս առնուազն մէկ անգամ չրջանը ըրած կ'ըլլար տնակին ու երբ վազելով կ'անցնէր լակոտին քովէն, չունը վերստին կը յարձակէր չուանին վրայ։

Ինչպէս կ'ըլլայ որ չան լակոտին նուրբ ակռաները արմատախիլ չեն ըլլար այս խաղէն, կը խորհէի ես ու կը զարմանայի։ Բայց այնպէս կը թուէր թէ չունն ալ կարեւորութիւն չէր տար այդ խնդրոյն, քանի որ խաղը կը չարունակուէր նոյն խանդավառութեամբ։

Զարմանքի ուրիշ պատճառ մըն ալ ունէի։ Ինչո՞ւ արդեօք մայրիկս և Լիզպէթը այսքան ուշացած էին։ Սակայն ամէն պարագայի, ըսի ես ինծի, կովուն դիակը քանի որ այդքան հեռու տեղ մը կը գտնուէր, հաւանական էր որ քաւական դժուարութիւն ունենային անոնք մինչեւ հոն չոր փայտ ու խոտ կրելով մարմինը ոչնչացնէին։ Այս հաշուով մայրիկս ու Լիզպէթ իրիկունը պիտի վերադառնային տուն։

Դոյլ մը առնելով մինչեւ մեր ակը գացի ջուր բերելու։ Ճամբան կը խորհէի թէ արդեօք ե՞րբ պիտի վերադառնայ հայրիկս տուն։ Քանի որ օր մը առաջ մայրս հօրդ գալուստը մօտեցաւ ըսած էր և հիմայ ես անհամբեր կը սպասէի։ Բնական է, ամէնէն աւելի հետաքրքիր էի գիտնալ թէ ինչ տեսակ բան մը պիտի ըլլայ հօրս ինծի բերելիք ձին։ Բայց, ամէն պարագայի, սա կատաղութեան խնդիրը ծայր աստիճան կը զբաղեցնէր միտքս ու վախ կը պատճառէր ինծի։ Մինչև այդ խնդրին ծագումը գէշ ազէկ կատարած էի պարտականութիւններս։ Այո, կ'ընդունէի թէ ծանրօրէն վիրաւորուած էի, բայց ի՞նչ կ'ելլէ սակէ... Ոեւէ մէկը կրնար նման փորձանքի մը հանդիպիլ...։ Մեծ մարդիկն իսկ...։ Վիրաւորուած էի թէև, բայց ահա կ'ապաքինէի։ Սակայն չատ մտահոգ էի խորհելով որ արդեօք ի՞նչ կ'ընեմ եթէ կատաղութեան ախտը աւելի տարածուի մեր անասուններուն մէջև։

ԺԵ.

Երբ մութը իջաւ, սկսայ լրջօրէն մտահոգուիլ մօրս և Լիզպէթին մասին։ Քիչ ետք զգացի թէ պիտի չկարենամ աւելի երկար համբերել, խնդիրը կը լուծէի թէև, մտքիս մէջ։ Նախ՝ առնը բաւական ուշ էր անոնց ճամբայ ելած առեն։ Երկար էր անոնց երթալիք ճամբան և եթէ գտնուած չոր փայտերը յարմար ալ եղած ըլլային, բաւական ժամանակի կարօտ էր զանոնք բծաւորին դիակին քով բերել ու յետոյ խարոյկը պատրաստելով վառել։

Միւս կողմէ, մօտալուտ վտանգ մը խնդրոյ առարկայ չէր անոնց համար։ Տնակէն չատ հեռու չէին գտնուեր, հետեւաբար հաւանականութիւն չկար կորսուելու։ Եթէ նոյն իսկ կորսուէին, Շուտիկ գիտէր տունը և զանոնք եան կը բերէր։ Աւելի ըլլալով Շուտիկ խելօք կենդանի մըն էր։ Հաւանական չէր որ խրտչելով զանոնք վար նետէ իր քամակէն։ Ու ասոնց բոլորէն զատ, Դեղնուկը կար, այո,

Դեղնուկ դեռ հիւանդ և նիհար էր, բայց ի՞նչ փորձանքի որ ալ հանդիպին, Դեղնուկ պիտի չվարանէր զանոնք պաշտպանել։

Սակայն, ես նորէն ալ անհանգիստ էի։ Դէշ բաներ կու գային միտքս չարունակ։ Եթէ Արլիսը չըլլար, չատոնց արդէն պիտի երթայի զանոնք փնտռել։ Պզտիկ եղբօրս ճաշի ժամը եկած ու անցած էր արդէն ու ան, ինչպէս կը պատահի մանուկներու, հետզհետէ աւելի ջղային վիճակ մը կը ստանար։ Քունն ալ եկած էր Արլէսին։

Իր չունին հետ միասին ներս խոհանոց առի զինքը և մոմ մը վառեցի։ Գետինը նստեցուցի զանոնք և մէկ մէկ գաւաթ մէջը եգիպտացորենի հաց փշրուած պաղ ու չաքարով կաթ տուի անոնց։ Ինչ ետք տեսայ թէ երկուքը նոյն ամանէն կ'ուտէին։ Գիտնալով հանդերձ որ պիտի ծեծեմ զինքը, Արլիս կը գործէր այդ յանցանքը։ Բայց չծեծեցի Արլիսը։ Յանդիմանական բառ մը իսկ չեղաւ բերնէս։ Շատ մտահոգ էի։

Արլիան ու չան լակոտը պառկեցնելով մայրս և Լիզպէթը փնտռելու մասին որոշում մը տալու վրայ էի, երբ դուրսէն, հեռուէն, տարօրինակ, վախազդեցիկ ձայներ եկան ականջիս։ Դէպի դուռը խոյացայ։ Կռուի բռնուած չուներ էին կարծես։ Հեռուէն մթութեան մէջէն կուգային ձայները. բայց երբ դուրս ելայ, հասկցայ թէ կռիւը դէպի մեր տնակը կու գար։ Կրցայ նաեւ Դեղնուկին ձայնը զատորոշել։

Անմիջապէս ճանչցայ քալարի չանս մռնչիւնը։ Մեծ վտանգի մը պարագային այդպէս կ'ընէր ան։ Դեղնուկս նոյն ձեւով յարձակած էր կովերուն և եզներուն վրայ, երբ անոնք մազ մնացեր էր պիտի յօշոտէին զիս։

Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ արիւնս կը սառի երակներուս մէջ։ Անշարժ մնացի, կարծես գամուած ըլլայի գետնին։ Կը ջանայի մտածել, թէ ինչ կրնար պատահած ըլլալ և ես ինչ պէտք է ընեմ։

Յետոյ լսուեցաւ Շուտիկին ղայնոտ գոռոցը։ Ու անջապէս ետք մօրս վախցած ձայնը։

— Թրավիս, Թրավիս, լոյս մը բեր տղաս։ Շո՛ւտ, հրացանդ ա՛ռ և եկո՛ւր։

Ցանկարծ ես, ես էի դարձեալ։ Պառաւով պատասխան տուի մօրկանս, անոր հասկցնելու համար թէ իմացած էի քսածը։ Յետոյ, տնակ խոյացայ հրացանս առնելու նպատակաւ։ Նախ՝ չկրցայ որոշում մը տալ։ Ի՞նչ տեսակ լոյս մը պէտք էր վառել։ Յետոյ, յանկարծ միտքս ինկաւ։ Մայրս աչնանային պարտէզ մը տնկելու մտօք արջախոտ կոչուած տեսակ մը եղէգներ հաւաքած էր։ Այս եղէգը երկար, իւղոտ կոթան մը ունէր, որ այրելու պարագային խիստ փայլուն ու երկարատեւ բոց մը կը հանէր։ Եթէ ամբողջ դէպ մը կրակի տայիք, հսկայ լոյս մը յառաջ կու գար։

Վազեցի այդ եղէգներէն գիրկ մը բերել։ Կարուած, սրածայր գլուխները մսխս մխուեցան և սաստիկ ցաւ պատճառեցին թէեւ, սակայն այդ տեսակ բաներով զբաղելու ժամանակ չէր։ Բերի եղէգները ու դիզեցի զանոնք մեր տան առջեւ։ Դարձեալ տուն վազելով այս անգամ ալ օճախէն կրակ բերի զանոնք բռնկցնելու համար։

Սկսայ փչել։ Գլխարկս հովահարի դեր կը խաղար։ Մուխ կ՛ելլէր խոտերէն և զգիր հոտ մը սկսեր էր տարածուիլ օդին մէջ։ Քիչ ետք, ձղճիմ բոց մը երեւցաւ։ Բոցը պահ մը պլպլաց իրիկուան զեփիւռին քմայքին անձնատուր ու յետոյ յանկարծ ճարճատիւնով մը հսկայ բոցեր բարձրացան դէպի երկինք։

Ընկրկեցայ։ Հրացանը ձեռքիս ու բոցավառ խարոյկին լոյսին մէջ աչքերուս առջեւ պարզուեցաւ տեսարան մը, որ մինչեւ ոսկորներս սարսռացուց զիս։ Դեղնուկ կը մաքառէր կենդանիի մը հետ, որ առնուազն իրեն չափ մարմնեղ էր և վայրագ՝ իրեն չափ։

Խոտերէն, մուխին մէջէն մօրս ձայնը կու գար։

— Ուշադրութիւն Թրավիս։ Կատղած գայլ մը կայ գիմացդ։ Զվրիպիս։

Յանկարծ, ինծի այնպէս թուեցաւ թէ սրտիս զարկը դադրեցաւ։ Մեր չրջանին մէջ չատ չէր թիւը պատարկապորտ այդ գազաններուն, բայց ես կը ճանչնայի գանոնք։ Մեծդի, վայրագ գազաններ էին անոնք։ Չէին վարանիր ձիերու վրայ իսկ յարձակելու և կրնային նոյնիսկ, խոչոր կով մը զգետնել։ Եւ հիմայ, իմ հիւանդ, վիրաւոր Դեղնուկս այդ տեսակ գազանի մը հետ մահու կենաց կռուի մը բռնուած էր։

Բարձրացուցի հրացանս ուսիս, սակայն կրակելէ առաջ մօրս ձայնեցի։

— Տուն մտէք չուտով։ Պիտի կրակեմ, բայց կը վախնամ որ մուխին մէջ ձեզի կը հանդիպին փամփուշտները։

Լսեցի թէ ինչպէս մայրս Շուտիկը մտրակեց ձեռքի իր փայտով։ Ցետոյ լսուեցան ջորիին չղայնոտ ձայնը և սմբակներուն աղմուկը։ Մերոնք չրջանակ մը գծելով տան ետեւի մասին կը մօտենային։ Բայց երբ գարձեալ մօրս ձայնը հասաւ ականջիս, այս անգամ ետեւէս, ես նորէն ալ կը վարանէի կրակել։ Այս անգամ ալ կը վախնայի Դեղնուկը սպաննելէ։

Սպասեցի։ Ջիղերս ամբողջ պրկուած սպասեցի, մինչ Դեղնուկ երկինք բարձրացող բոցերու կուրացնող լոյսին մէջ կատաղօրէն կը կռուէր հսկայակազմ գայլին հետ։ Երկու մարմիններ իրարու ագուցուած, մոլուքներու, կաղկանձներու մէջ կը տապլտկէին, կը դողդողային ու երբեմն սպիտակ ակռաներ, կանաչ աչքեր կը փայլատակէին խարոյկի լոյսին տակ։

Ցետոյ, ինչպէս մը պատահեցաւ։ Երկու մարմինները գետին գլորեցան։ Հսկայ գայլը վրան, Դեղնուկս ալ տակը։ Տեսայ։ Տեսայ թէ ինչպէս վայրագ գայլին զարհուրելի ակռաները մխրճուեցան Դեղնուկի կոկորդին։ Ցարմարագոյն առիթն էր։ Հէք չունես, որ տակաւին չէր ապաքինած երկարատև իր հիւանդութենէն, պիտի չկարենար երե-

քնք ճողոպրել սարսափազդու այդ ակռաներու աքցանէն։

Խարոյկին յարաչարժ լոյսին մէջ կատարեալ նչանառութիւն մը անկարելի էր։ Արդէն, չատ ալ կարելիութիւն չկար զիրար ապուցուած երկու մարմինները զատորոշելու։

Տէր Աստուած, Դուն գիտես ըսելով կրակելէ զատ ուրիշ ճար չկար։

Դպայ բլթակին։ Հրացանին բունը ուսիս բախեցաւ։ Փողէն ելած ծուխը պատեց ամէն կողմ և անտեսանելի եղաւ ամէն բան։ Կուրտցայ կարծեցի։

Կամաց կամաց ուշքի եկայ։ Կռուին տեղը ձայները դադրած էին։ Ցետոյ, չեմ գիտեր ինչպէս պատահեցաւ, զգացի թէ կը վազեմ դէպի երկու մարմիններուն պառկած տեղը։

Պահ մը կարծեցի թէ Դեղնուկն ալ մխասին ապաննած եմ գայլին հետ։ Կանգ առի և անոր վրայ հակեցայ։ Շունը հառաչանքի նման ձայն մը հանեց և ջանաց ձեռքերս լիզել։ Մինչ կտրուած պոչը կը չարժէր չարունակ։

Այնպէս խոր, այնչափ մեծ ու անսահման ուրախութիւն մը ծնաւ մէջս, զգացի թէ բոլոր ուժերս կը լքեն զիս։ Ակնթարթի մը մէջ ներսս պարպուեցաւ։ Փուլ եկայ, հոն չանս քովիկը։ Ամբողջ մարմնով կը դողդողայի։ Այդ պահուն հասաւ նաև մայրս ու քովս ծունգի եկաւ։

Անուշ մայրիկս։ Թևը զրաւ, քիչ ետք ուսիս և իրեն միայն յատուկ անհուն գուրգուրանքով զիս փայփայելէ ետք, սկսաւ պատմել։ Ամէն ինչ պատահած էր այնպէս, ինչպէս ես խորհած էի։ Զոր փայտերը կրելով կովուն վրայ դիզելու և յետոյ խարոյկը կրակի տալու գործողութիւնը երկար տեւած ու այդ միջոցին օդը մթնած էր։ Ցետոյ Լիզպէթն ու ինք ջորին հեծնելով ճամբայ ինկեր էին դէպի տուն։ Մինչ այդ, պապակեր էին անչուչտ, քանի ջուր չէին առած մխասին։ Գետակին եզերքը գալով իջեր էին ջորիէն՝ ջուր խմելու նպատակաւ։ Երեսի վրայ երկարած, երբ ջուր կը խմէին, գայլը եկեր էր իրենցետեւէն։

Գազանը կը սպասէ եղեր դարանակալ։ Մայրս գիպուա-

ծաւ վեր առեր է գլուխը և նշմարեր է որ սեւ ստուեր մը կու գայ դէպի իրենց։ Գայլը յառաջացած ատեն կը մոլորտայ եղեր ու մայրիկս ոտքի ցատկելէ ետք ձեռք առեր է ծառի ճիւղ մը, որ դիպուածաւ հոն կը պառուի եղեր։ Եւ մինչ ծառի այդ ճիւղով մայրս կը ջանայ եղեր թէ ինքզինքը և թէ Լիզպէթը պաշտպանել, Դեղնուկը երեւան ելլելով նետուեր է գայլին վրայ։

Առանց ժամանակ կորսնցնելու, մայրիկս ու Լիզպէթ ցատկեր են Շուտիկին քամակը և սկսեր են փախչիլ։ Սակայն գայլը, որ մերիններէն գատ ուրիշի վրայ չյարձակելու որոշում տուած կը թուի եղեր, սկսեր է գիրենք հետապնդել։ Բայց գայլը հաչուի չէ առեր Դեղնուկը, որ իր բոլոր ուժով յարձակեր է անոր վրայ։ Այո, Դեղնուկը սակաւին չունի եղեր իր նախկին ուժը, բայց յաջողեր է արգելք ըլլալ գազանին յարձակման։

— Տարակոյս չկայ թէ գայլը կատղած էր, ըսաւ մայրիկս իր խօսքը լրացնելով։ Ինչքը գլուխը գայլ մը այդպէս պիտի չվարուէր, ինչպէս դուն ալ գիտես։

— Իրաւունք ունիս, ըսի մօրս և յարեցի. լաւ որ Դեղնուկը հոն էր։

Ըսի և սարսռացի։ Ի՞նչ պիտի ըլլար մօրս և Լիզպէթի ճակատագիրը, եթէ չըլլար Դեղնուկը։

Մայրս չպատասխանեց։ Ցետոյ, քաւ հանդարտօրէն.

— Այո, տղաս։ Լաւ Դեղնուկը հոն էր։ Լաւ՝ մեզի համար։ Բայց ոչ՝ Դեղնուկին համար։

Այս վերջին նախադասութիւնը արտասանած պահուն այնպէս տարօրինակ չեշտ մը ունէր մօրս ձայնը, սարսուռ մը անցաւ մարմինէս։ Շտկուեցայ։

— Մայրիկ, ի՞նչ ըսել կ՛ուզես։ Դեղնուկը բան մը չունի։ Մէկ քանի աննշան վէրք ու սկրտուք միայն...։ Լուրջ բան մը չկար։ Չե՞ս տեսներ ինչպէս դէպի տուն կ՛երթայ։

Ցետոյ յանկարծ, ըմբռնեցի մօրս միտքը։ Հասկցայ և սառի կտորի մը վերածուեցաւ մարմինս։

— Մայրիկ, ըսի խուճապահար, անուշիկ մայրիկս։ Դեղնուկը ձեր կեանքը փրկեց։ Իմ կեանքս ալ ազատած էր։ Եղբօրս կեանքն ալ...։ Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ...։

Ոտքի ելաւ մայրս և թեւերը դարձնալ ուսերուս դրաւ։ Եւ երբ խօսեցաւ, խիստ լուրջ էր ձայնը։

— Գիտեմ զաւակս. բայց կատղած գայլ մը խածաւ Դեղնուկը։

Սկսայ քալել մութին մէջ։ Չէի գիտեր ինչ խորհիլ։ Ծուղակը ինկած մուկէ մը տարբերութիւն չունէի։

— Մայրիկ ըսի, քանի մը բառ ըսած ըլլալու համար։ Մայրիկ, վճռական բան մը չենք գիտեր։ Սպասենք. կը կապենք Դեղնուկը։ Կամ, աւելի ճիշդ, տեղ մը կ'արգելափակենք։ Ձը սպասենք մինչեւ վտահութիւն գոյացնենք։

Մայրս անկարող այլեւս ինքզինք զսպելու, սկսաւ արտասուել։ Գլուխը ուսին յենած կը հեկեկար ան և կը սեղմէր զիս՝ չնչահեղձ ընելու աստիճան։

— Զաւակս, ըսաւ հեկեկանքներու մէջ, չենք կրնար երբեք այդ տեսակ վտանգի մը մէջ նետուիլ։ Կարգը կըրնայ ինձի, քեզի, Արլիսի կամ Լիզպէթի գալ։ Եթէ կը խորհիս թէ պիտի չկարենաս, ես պիտի զարնեմ զայն։ Սակայն գիտցիր որ ուրիշ ճար չունինք։ Ըսի քեզի։ Չենք կրնար այդ տեսակ վտանգ մը անտեսել։

Հասկցայ։ Մայրս իրաւունք ունէր։ Կարելի չէր այդ տեսակ վտանգ մը անտեսել։ Գիտցածիս, լսածներուս համաձայն Դեղնուկ պիտի չազատէր այդ ախտէն։ Զգացի թէ կարգ մը բաներ բզկտուեցան մէջս։ Ուրիշ ճար չունէինք։ Իմ սեփական ձեռքերովս պիտի սպաննէի չունս։

Երբ այսպէս որոշում տուի, ակնթարթի մը մէջ բոլոր զգացումներս չքացան։ Թմրեցայ։ Ապրող դիակ մըն էի միայն։

Հապճեպ քայլերով հեռացայ մօրս քովէն ու գացի կանգնիլ բոցավառ խարոյկին լոյսին մէջ։ Լեցուցի հրացանս և ձայնեցի Դեղնուկին, որ այդ պահուն տուն մտած էր։ Փողը դարձուցի անոր գլխուն եւ կրակեցի։

ԺԶ.

Օրեր անցան և ես չկրցայ ուշքի գալ։ Ախորժակ չունէի. քուն ալ չունէի. լալ կ'ուզէի ու չէի կրնար։ Դառարկ էր մէջս, ամայի, սակայն տառապանք կար հոն։ Այնպէս տառապանք մը, որու նմանը չէի ունեցած երբեք։ Անվերջ, անսահման տառապանք մը, որ ոչ դեղ ունէր և ոչ՝ դարման։ Դեղնուկս...։ Ամէն վայրկեան մտքիս մէջ էր ան։ Միշտ ներկայ՝ աչքերուս առջև։ Միասին մեր խաղերը։ Ինչպէ՞ս փրկած էր ան Արլիսը էգ արջուն յարձակումէն։ Ջիս ալ պաշտպանած էր եղներու եղջիւրներէն և Լիզպէթն ու մայրիկս պաշտպանած՝ կատղած գայլին դէմ։ Եւ ես, այո՛, ես մեռցուցած էի զայն, ինչպէս սպաննած էի ցուլն ու Բծաւորը...։

Մայրիկս այս մասին խօսիլ ուզեց ինծի հետ, ես ալ մտիկ ըրի։ Ճշմարտութիւնը խօսեցաւ մայրիկս։ Բայց ա-նոր խօսքերը չկրցան տառապանքս նուազեցնել։

Լիզպէթն ալ խօսեցաւ։ Շատ բան չըսաւ ան։ Լիզպէթ երկչոտ աղջիկ մըն էր արդէն։ Սակայն, ուզեց ինծի բացատրել թէ նոր չուն մը եկած էր Դեղնուկին տեղ։

— Ճիշդ է որ Դեղնուկը գնաց, ըսաւ Լիզպէթ ու յարեց. այս չրջաններու լաւագոյն չունն էր ան։

Այս խօսքերը բնաւ օգուտ չունեցան։ Նորեկ լակոտը կրնար Դեղնուկին նմանիլ, սակայն Դեղնուկը չէր ան։ Դեղնուկ մեր բոլորին կեանքը փրկած էր ու մենք զինքը սպաննած էինք, կարծես բոլորովին անարժէք բան մը ըլլար։

Ցետոյ, օր մըն ալ, ամպերը գալով պատեցին երկնակամարը և անձրեւը բնաւ չդադրեցաւ մինչև առաւօտ։ Հաւանաբար կատաղութեան համաճարակը կը չիջէր։ Իրօք ալ այդպէս եղաւ։ Կարճ ատենէն նշոյլն իսկ չմնաց ախտին։

Բայց մենք, այդ օրերուն, տեղեկութիւն չունէինք ատկէ։ Ուրիչ տեսակէտով անձրեւը կարեւոր էր մեզի հա-

մար: Տեղատարափին յաջորդ օրը հայրիկս վերադարձաւ: Զին, որու վրայ հեծած էր, գժուարաւ կը յառաջանար տիղմի ծովուն մէջէն:

Մինչև Գանատա երթ ու դարձը նիհարցուցած էր հայրիկս: Ծառի ճիւղի վերածուած էր: Սակայն գրպանները դրամով լեցուն էին: Ու հայրիկս կը ժպտէր բոլորին: Ինձի ալ նժոյգ մը բերած էր:

Սեփ սեւ բաչերով, սեփ սեւ պոչով հրաշալի նժոյգ մը: Անմիջապէս զիս հեծցուց ձիուն քամակը, տարաւ մեր տունէն քիչ անգին գտնուող բացատանը ու հոն քառասըմբակ վազցուց կենդանին: Ամէն մեծցած տղամարդ, պէտք է հպարտութիւն զգար այս տեսակ ձիու մը տիրացած ըլլալուն համար: Մանաւանդ որ այդ ձին հանդարտ ու հնազանդ էր կատուի ձագի մը չափ:

— Հաւնեցա՞ր, հարցուց հայրիկս:

— Այո, հայրիկ, պատասխանեցի:

Գիտէի թէ հայրս իրաւունք ունէր: Ոչ թէ ես, իմ տեղս ո՛վ ալ ըլլար ինքզինքը հպարտ պիտի զգար այդ ձեւով: Առ նուազն պէտք է գոհ ըլլար, ոեւէ մէկը: Բայց ես չէի: Զին եկած էր, կամ ոչ: Ի՞նչ տարբերութիւն կար ինձի համար:

Հայրիկս հասկցած էր թէ բան մը կար, որ սխալ կ'ընթանար: Տեսայ թէ մօրս հետ ակնարկներ փոխանակեցին ու մայրիկս գլուխը չարժեց: Այդ իրիկուն, ընթրիքէն քիչ առաջ, հայրիկս զիս դուրս կանչեց: Միասին գացինք մինչեւ մեր ջուրին ակը և հոն սկսանք խօսակցիլ:

— Մայրդ չունին մասին պատմեց ինձի, ըսաւ հայրիկս:

— Այո ըսի անոր, բայց ուրիշ բան չաւելցուցի:

— Այո, չարունակեց հայրիկս: Գիտեմ, դժուար է քեզի համար: Մէկը դժուարագոյն այն պատահարներէն, որոնք կրնան երեւան գալ քու տարիքդ ունեցող տղոց կեանքին մէջ: Բայց ես հպարտ եմ, որ իմ զաւակս այդ աստիճան քաջասիրտ մէկն է: Խելահաս տղամարդ մը չէր կրնար քու բրածէդ աւելին ընել:

Պահ մը լռեց հայրիկս։ Գետնէն մէկ քանի խճաքար վերցնելով ջուրը նետեց։ Յետոյ, մտացիր դիտեց թէ ինչպէս մէկ քանի չրաթիթեռնիկներ թռան, հեռացան վախացած։ Սկսաւ խօսիլ վերստին.

— Հիմայ քեզի կը ճնայ անցեալը մոռնալ և չափահաս մարդու մը նման վարուիլ։

— Ինչպէ՞ս կարելի է մոռնալ, ըսի։

Հայրիկս զննեց զիս պահ մը և գլուխը չարժեց։

— Այդպէս ըսել չուզեցի, ըսաւ յետոյ։ Ճիշդ է. սա-տանկ բան մը մոռնալ կարելի չէ։ Արդէն չեմ յանձնարարեր քեզի բոլորովին մոռնալ։ Ընել կ'ուզեմ թէ, կը պահին այդ տեսակ բաներ կեանքի մէջ։ Դէպքերը կրնան խիստ անդուր երեւիլ քեզի։ Սակայն պէտք չէ մոքէ հաննել թէ կեանքը լեցուն է այդ տեսակ պատահարներով...։ Բայց ասիկա եւս չի նշանակեր թէ կեանքը միշտ գէշ բաներով լեցուն է։ Կամ մարդ պէտք է իր բոլոր գործերը մէկ կոպմ ձգէ և միայն գէշ բաներով զբաղի։ Այլապէս, մարդուս կեանքը կը թունաւորուի։

Հասկցած էի։

— Այո հայրիկ, ըսի։

Բայց ոչինչ փոխուեցաւ մէջս։ Կարծես տակաւին եւրազի մը մէջ կ'ապրէի։

Շաբաթ մը եւս անցաւ այսպէս. յետոյ, կարգ մը դէպքեր տեղի ունեցան և խեղդս գլուխս վերադարձաւ։

Ճաշի ժամ էր։ Հայրս գիս ձիերուն և Շուտիկին կեր տալ ղրկած էր։ Տուն վերադարձիս տան մէջէն աղմուկ մը լսեցի։ Մայրս կը պոռար ջայնոտ.

— Քեզի, գող չուն...։

Յետոյ, պոռչտուք մը եւս ծայր տուաւ և թերնին մէջ խոչոր հաց մը, մեր չան լակոտը երեւցաւ խոհանոցի դրան մէջ։ Գոչը ետեւի սրունքներուն միջեւ, խայտառակը տան ետեւի կողմը դառնալով կորսուեցաւ տեսողութենէ։ Վազած պահուն այնպէս կը կաղկանձէր, կարծես կը մեռցնէին զինքը ծեծի տակ. բայց ոչ վախը և ոչ ալ այդ

փախուստը կրցած էին ատիպել զայն, որպէսզի բերնէն թողու գողցած հացը։

Արլիսի ձայնն ալ կու գար տունին մէջէն։ Ծարգելի պարոն եղբայրս մօրս հետ կը կռուէր, թէ ինչու կը ծեծէ ան իր չունը։ Եւ ատոնց բոլորին վրայ կը սաւառնէր հայրիկիս կուռ, հարուստ քրքիջը։

Ահա ճիշդ այդ պահուն սկսայ ես զիս աւելի լաւ զգալ։ Սա պճլիկ չան լակոտին հաց մը գողնալով դէպի անտառ փախուստը տեսակ մը բարերար անդորրութիւն յառաջ բերաւ հոգւոյս մէջ։

Այդ օրը յարաճուն կերպով աւելի ու աւելի լաւ զգացի ես զիս։ Գացի ու ձիս հեծայ, գուարճացայ։ Որոշ տեղ մը չգացի։ Միայնեւ անտառ միայն. կուշտ ու կուռ դիտեցի չուրջս և այսպէս հիանալի ձիու մը տէր ըլլալուն առթած ուրախութիւնը և հպարտութիւնը կուրծքս ուռեցուցին։

Ծեծոյ, արեւամուտին որոշեցի տուն վերադառնալ։ Ջչեցի ձիս դէպի ծովախորշը։ Երբ մեր ակին կը մօտենայի, ջուրին ձայնը և պոռչտուքներ հասան ականջիս։ Երթամ ու տեսնեմ ըսի ես ինծի։ Անշուշտ Արլիսն էր։ Մօրէ մերկ կը խաղար մեր խմելիք ջուրին մէջ։ Եւ Արլիսի քովն ի վեր, ջուրին մէջ, կը խաղար նաեւ սա մեր համբաւեալ հացի գողը։

Պոռալ, սպէս ըսել ուզեցի.

— Արլիս, հանէ՛ սա ագտոտ չան լակոտը մեր խմելիք ջուրէն։

Բայց չպոռացի. ընդհակառակը։ Սկսայ խնդալ. նստայ և չարունակեցի խնդալ, մինչեւ լացը վրայ հասաւ։ Լացի, որովհետեւ փոխանակ այդ երկուքը փառաւոր տփելու, ես կեցած կը խնդայի։

Ու վերջապէս, երբ խնդուքս ալ, արցունքներս ալ ցամքելու պէս եղան, ձիս հեծնելով դէպի տուն ուղղուեցայ։ Վաղը, խորհեցայ, Արլիսն ու սա չան լակոտը սկիւռի որսորդութեան պիտի տանիմ հետս։ Իրաւ է որ չունը շատ պզտիկ էր տակաւին. բայց քանի որ կրնար Դեղնուկին պէս վարուիլ, կը նշանակէ թէ մեծցած էր... իր ապրուստը ինք ճարելու ատեանն։

ՎԵՐՋ

ՎՐԻՊԱԿ

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
3	վարից 5	ճիշտ	ճիշդ
5	3	կուլար	կու լար
5	վարից 11	հիմա	հիմայ
10	13	ադդարարութիւնները	ազդարարութիւնները
11	19	աւցնող	աճցնող
11	22	կուգար	կու գար
11	վարից 6	միայնը	միայն
11	վարից 3	frpճաpnr	frsճաpnr
11	վարից 3 եւ 2	վրնռեր	վրնռեր
12	վարից 10	աղարդար	տղամարդ
14	4	եգիպտացորկի	եգիպտացորեկի
16	15	ու մար—	(ջնջել)
17	վարից 7	չհամապատասխաններ երբեք	չհամապատասխաներ երբեք
17	վարից 5	աճցնէ	աճցրնէ
17	վարից 4	աճցնելէ	աճցրնելէ
18	1	աճցնել	աճցրնել
18	6	ուսամփարձ	ուսամբարձ
18	վարից 9	կը խrs—	կը խրrs—
18	վարից 2	կը ըս—	կը u—
21	6	ձեռք աճցնել	ձեռք աճցրնել
23	15	ցատֆելով	ցատկելով
24	9	խեճքի	խեճդի
29	14	ծաղճից	կաղճից
29	վարից 12	ծիծեր	բիծեր
29	վարից 3	բանձրացող	բարձրացող

31		11	չուզեր	չ'ուզեր
32		3	մինչդեռ	մինչդեռ
32		5	եղնիկները	եղջիւրները
38	վարէն	8	չինուած	շինուած
42	վարէն	11	կոտրած	կաւոյած
47		13	արաատոց	արտատոց
48	վարէն	7	փրկուէր էր	փրկուեր էր
48	վարէն	2	կը խարաճէն	կը խարաճեն
49	վարէն	7	զեսեղելով	զեռեղելով
58		6	ժողուելու	ժողվելու
90		5	կղոմս	կողմս
90		9	արուճքին	արուճքիս
93	վարէն	5	մայիս	մայրս
111		12	աճկսղճիս	աճկողճիս
131		15	միշա	միշտ

Fiatı 8 Lira
Son baskı Tarihi
15 - 6 - 969

BAYKAR MATBAASI
BEYOĞLU
☎ 44 63 15